

พระกัมภีร์
ชาดก และ อรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย
เล่ม ๖

(บาลี ภาค ๒ ตอนที่ ๓)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume VI

(Pāli Part II Third Section)

มูลนิธิภูมิพลโลก

พุทธศักราช ๒๕๕๙

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

*****

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จุ.	วินยปิฎก	จุลลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. ส.	ทีฆนิกาย	สีลกฺขนฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฌิมนิกาย	มูลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
ล. ส.	ลัษฺยตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
ล. นิ.	ลัษฺยตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
ล. ขนฺธ.	ลัษฺยตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
ล. สฬา.	ลัษฺยตฺตนิกาย	สฬายตนวคฺค
ล. มหา.	ลัษฺยตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
องฺ. เอกก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	เอกกนิปาต
องฺ. ทุก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ทูกนิปาต
องฺ. ดิก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ดิกนิปาต
องฺ. จตฺตูก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	จตฺตูกนิปาต
องฺ. ปณฺจก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ปณฺจกนิปาต
องฺ. ฉก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	ฉกนิปาต
องฺ. สตฺตก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	สตฺตกนิปาต
องฺ. อฏฺจก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	อฏฺจกนิปาต
องฺ. นวก.	องฺคฺตฺตฺตนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อง. ทสก.	องฺคุตฺตฺรนิกาย	ทสกนิปาต
องฺ. เอกาทสก.	องฺคุตฺตฺรนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ชฺ. ชุ.	ชฺุทฺทนิกาย	ชฺุทฺทปาจ
ชฺ. ฐ.	ชฺุทฺทนิกาย	ธมฺมปทคาถา
ชฺ. อุ.	ชฺุทฺทนิกาย	อุทาน
ชฺ. อิติ.	ชฺุทฺทนิกาย	อิติวุตฺตก
ชฺ. สุ.	ชฺุทฺทนิกาย	สุตฺตนิปาต
ชฺ. วิ.	ชฺุทฺทนิกาย	วิมานวตฺถุ
ชฺ. เปต.	ชฺุทฺทนิกาย	เปตวตฺถุ
ชฺ. เถร.	ชฺุทฺทนิกาย	เถรคาถา
ชฺ. เถรี.	ชฺุทฺทนิกาย	เถรีคาถา
ชฺ. ชา.	ชฺุทฺทนิกาย	ชาตก
ชฺ. มหา.	ชฺุทฺทนิกาย	มหานิทฺเทศ
ชฺ. จุฬ.	ชฺุทฺทนิกาย	จุฬนิตฺเทศ
ชฺ. ป.	ชฺุทฺทนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ชฺ. อ.	ชฺุทฺทนิกาย	อปทาน
ชฺ. พุทฺธ.	ชฺุทฺทนิกาย	พุทฺธวีส
ชฺ. จรียา.	ชฺุทฺทนิกาย	จรียาปิฎก
อภ. สั.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณิ
อภ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภงฺค
อภ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาคฺคคา
อภ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคลปณฺณตฺติ
อภ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺถุ
อภ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ	คำเต็ม	
สี.	สีหฬไปตถก	(ฉบับสีหฬ)
ส.	สุยามรฎกไปตถก	(ฉบับสุยามรัฐ)
ม.	มรมมไปตถก	(ฉบับพม่าเดิม)
ฉ.	ฉฎกสงคีติไปตถก	(ฉบับสังคายนาครั้งที่ ๖)
ท.	นาลนุทาเทวนาครีปาติเตปิฎก	(ฉบับนาลันทา)
รา.	รามณญไปตถก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณไปตถก	(ฉบับไบลานเก่า)
อิ.	อิงคสิสไปตถก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า ย.)
สง.	สงคีติเตปิฎก	(ฉบับสังคายนา ๒๕๓๐)
มจร.	มหาจุฬาทปิฎก	(ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)
ก.	กตถจิไปตถก	(คัมภีร์บางฉบับ)

*****

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

ะ a   ำ ā   ิ i   ี ī   , u   ู ū   े e   ो o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ria
จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
ฎ ṭa	ฏ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	◌ṃ	

FIGURES

๑ 1   ๒ 2   ๓ 3   ๔ 4   ๕ 5   ๖ 6   ๗ 7   ๘ 8   ๙ 9   ๐ 0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กุ ku	กู kū	เก ke	โก ko

สารบัญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี - ไทย เล่ม ๖
(บาลี ภาค ๒ ตอนที่ ๓)

เรื่อง

หน้า

เอกกนิบาต

๑๓. กุสณาพิวรรค

๑. กุสณาพิชาดก (๑๒๑)	๑
๑. พรรณนากุสณาพิชาดก (๑๒๑)	๒
๒. ทุมเมธชาดก (๑๒๒)	๑๑
๒. พรรณนาทุมเมธชาดก (๑๒๒)	๑๒
๓. นังคลีสชาดก (๑๒๓)	๒๐
๓. พรรณนานังคลีสชาดก (๑๒๓)	๒๑
๔. อัมพชาดก (๑๒๔)	๒๘
๔. พรรณนาอัมพชาดก (๑๒๔)	๒๙
๕. กฎาหกชาดก (๑๒๕)	๓๔
๕. พรรณนากฎาหกชาดก (๑๒๕)	๓๕
๖. อสีลักษณชาดก (๑๒๖)	๔๔
๖. พรรณนาอสีลักษณชาดก (๑๒๖)	๔๕
๗. กลั่นทุกชาดก (๑๒๗)	๕๔
๗. พรรณนากลั่นทุกชาดก (๑๒๗)	๕๕

(๖๔)

๘. มุสิกชาติก (๑๒๘)	๕๙
๘. พรรณนามุสิกชาติก (๑๒๘)	๖๐
๙. อัคคิกชาติก (๑๒๙)	๖๕
๙. พรรณนามุสิกชาติก (๑๒๙)	๖๖
๑๐. โกสิยชาติก (๑๓๐)	๗๐
๑๐. พรรณนาโกสิยชาติก (๑๓๐)	๗๑
ประมวลชาติกแห่งกุสนาพิวรรคนี้	๗๘

๑๔. อสัมปทานวรรค

๑. อสัมปทานชาติก (๑๓๑)	๗๙
๑. พรรณนาอสัมปทานชาติก (๑๓๑)	๘๐
๒. ปัญจภีรูกชาติก (๑๓๒)	๙๐
๒. พรรณนาปัญจภีรูกชาติก (๑๓๒)	๙๑
๓. สมตาสนชาติก (๑๓๓)	๙๗
๓. พรรณนาสมตาสนชาติก (๑๓๓)	๙๘
๔. ฌานโสธนชาติก (๑๓๔)	๑๐๓
๔. พรรณนาฌานโสธนชาติก (๑๓๔)	๑๐๔
๕. จันทภชาติก (๑๓๕)	๑๐๗
๕. พรรณนาจันทภชาติก (๑๓๕)	๑๐๘
๖. สุวรรณหังสชาติก (๑๓๖)	๑๑๑
๖. พรรณนาสุวรรณหังสชาติก (๑๓๖)	๑๑๒
๗. พัพพชาติก (๑๓๗)	๑๑๙
๗. พรรณนาพัพพชาติก (๑๓๗)	๑๒๐
๘. โคธาชาติก (๑๓๘)	๑๒๘
๘. พรรณนาโคธาชาติก (๑๓๘)	๑๒๙
๙. อุกโตภักฐชาติก (๑๓๙)	๑๓๕
๙. พรรณนาอุกโตภักฐชาติก (๑๓๙)	๑๓๖

๑๐. กากชาดก (๑๔๐)	๑๔๑
๑๐. พรรณนากากชาดก (๑๔๐)	๑๔๒
ประมวลชาดกแห่งอสัมปทานวรรคนี้	๑๔๙

๑๕. กกัณฏกวรรค

๑. โคธชาดก (๑๔๑)	๑๕๐
๑. พรรณนาโคธชาดก (๑๔๑)	๑๕๑
๒. สีกาลชาดก (๑๔๒)	๑๕๖
๒. พรรณนาสีกาลชาดก (๑๔๒)	๑๕๗
๓. วิโรจนชาดก (๑๔๓)	๑๖๑
๓. พรรณनावิโรจนชาดก (๑๔๓)	๑๖๒
๔. นังคฤงฐชาดก (๑๔๔)	๑๖๙
๔. พรรณนานังคฤงฐชาดก (๑๔๔)	๑๗๐
๕. ราชชาดก (๑๔๕)	๑๗๕
๕. พรรณนาราชชาดก (๑๔๕)	๑๗๖
๖. กากชาดก (๑๔๖)	๑๘๐
๖. พรรณนากากชาดก (๑๔๖)	๑๘๑
๗. บุปผรัตตชาดก (๑๔๗)	๑๘๗
๗. พรรณนาบุปผรัตตชาดก (๑๔๗)	๑๘๘
๘. สีกาลชาดก (๑๔๘)	๑๙๔
๘. พรรณนาสีกาลชาดก (๑๔๘)	๑๙๕
๙. เอกปัณณชาดก (๑๔๙)	๒๐๔
๙. พรรณนาเอกปัณณชาดก (๑๔๙)	๒๐๕
๑๐. สัจฉิวชาดก (๑๕๐)	๒๑๗
๑๐. พรรณนาสัจฉิวชาดก (๑๕๐)	๒๑๘
ประมวลชาดกแห่งกกัณฏกวรรค	๒๒๔

พระบาลีสุตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก
เอกกนิบาต

๑๓. กุสณافیวคค

๑. กุสณافیชาตก (๑๒๑)

๑๒๑. “กเร สริกฺโข อถวาปี เสฏฺโฐ
นิหีนโก วาปี กเรยฺย เอโก
กเรยฺยเมเต พยฺสเน อุตฺตมตฺถํ
ยถา อหํ กุสณافی รุจายนุ”ติ.

กุสณافیชาตกํ ปจฺมํ.

๑๓. กุสณافیวรรค

๑. กุสณافیชาตก (๑๒๑)

๑๒๑. “บุคคลผู้เท่าเทียมกัน ควรทำ
มิตรธรรมไว้ แม้อีกอย่างหนึ่ง
บุคคลผู้ประเสริฐ หรือแม้บุคคล
ผู้ต่ำกว่าคนเดียว ก็พึงทำ (พึง
สร้าง)มิตรธรรมไว้ มิตรเหล่านั้น
เมื่อความทุกข์ยาก (ความฉิบหาย)
เกิดขึ้น พึงทำประโยชน์อันสูงสุด
ให้ อุปมาเหมือนเรา ผู้บังเกิดที่
ต้นรุจา และเทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้น
หน้าคา คบกันไว้ฉะนั้น”.

กุสณافیชาตก ที่ ๑.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

เอกกนิบาต

๑๓. กุสณافیวคค

๑. กุสณافیชาติกถา (๑๒๑)

กเร สริกฺโขติ อิทํ สตุถา
เชตวเน วิหรนฺโต อนาถปิณฺฑิกสุส
นิจฺฉยมิตฺตํ อารพฺภ กเถสิ.

อนาถปิณฺฑิกสุส หนี มิตฺตสุหฺชชวาทิ-
พนฺธวา เอกโต หุตฺวา "มหาเสฏฺฐิ
อัยฺม ตยา ชาตีโคตฺตตฺถนธฺมวาทินี เนว
สทิสฺเส น อุตฺตริตโร, กสฺมา เอเตน
สทฺธิ สนฺถวํ กโรสิ, มา กโรหี"ติ
ปฺนปฺปฺนํ นีวาเรสุ.

๑๓. กุสณافیวรรค

๑. พรรณนากุสณافیชาติก (๑๒๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภมิตรผู้
ซึ่งขาดการงาน ของท่านอนาถปิณฺฑิกเศรษฐี
ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่ บุคคลผู้
เท่าเทียมกัน ควรทำมิตรธรรมไว้เป็นต้น.

ความย่อว่า มิตรเพื่อนผู้มีใจดี ญาติและ
พวกพ้องของท่านอนาถปิณฺฑิกเศรษฐี
ต่างร่วมกันห้ามปรามแล้ว ๆ เล่า ๆ ว่า
"ท่านมหาเศรษฐี มิตรผู้ซึ่งขาดการงานนี้
มิใช่ผู้ทัดเทียมกัน (ผู้เป็นเช่นเดียวกัน)
เลย มิใช่ผู้ยิ่งไปกว่าท่าน ด้วยสมบัติ
ทั้งหลาย มีชาติ โคตร ทรัพย์ และ
ธัญญาหารเป็นต้นเลย เพราะเหตุใด
ท่านจึงทำความสนิทสนมกับมิตรผู้ซึ่งขาด
การงานนี้ ขอท่านจงอย่าทำความสนิทสนม
เลย" ดังนี้.

อนาถปิณฑโก ปน “มิตตสนฺธโว นาม
หีนะหิปี สเมหิปี อติเรเกหิปี กตฺตพฺโพ-
เยวา”ติ เตสํ วจัน อคฺเหตฺวา โภคคามํ
คจฺจนฺโต ตํ กุญฺญมฺพรกฺขกํ กตฺวา
อคมาสีติ สพฺพํ กาทฺกณฺณนิวตฺตสุมี
วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพํ.

อิธ ปน อนาถปิณฑิเกน อตฺตโน
สมรปฺวตฺตติยา อาโรจิตาย สตฺธา “คหปติ
มิตฺโต นาม ชุทฺทโก นตฺถิ, มิตฺตธมฺมํ
รกฺขิตฺตุํ สมตฺตภาโว เจตฺถ ปมาณํ,
มิตฺโต นาม อตฺตนา สโมปี หีนะปิ
วิสิญฺจปี คเหตฺพฺโพ. สพฺเพปี หิ เต
อตฺตโน ปตฺตภาโร นิตฺถรณฺติเยว, อิทานิ
ตาว ตฺวํ อตฺตโน นิจฺจยมิตฺตํ นิสุสาย
กุญฺญมฺพสฺส สามิโก ชาโต, โปราณา
ปน นิจฺจยมิตฺตํ นิสุสาย วิมานสามิกา
ชาตา”ติ วตฺวา เตน ยาจิตฺวา อตีตํ
อาหริ.

ส่วนท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีคิดว่า “ธรรมดา
ว่า ความสนิทสนมกับมิตร อันบุคคลควร
ทำกับเหล่าชนผู้ต่ำกว่าบ้าง ผู้เสมอกัน
บ้าง ผู้ยิ่งกว่ากันบ้าง” จึงไม่เชื่อฟังถ้อยคำ
ของมิตรเป็นต้นเหล่านั้น เมื่อจะไปยังบ้าน
ส่วย ได้ตั้งมิตรผู้ซึ่งขาดการงานนั้น ให้เป็น
ผู้รักษาทรัพย์สมบัติแล้ว จึงเดินทางไป”
เรื่องทั้งหมดพึงทราบตามนัยที่ท่านกล่าว
ไว้แล้ว ในเรื่องกาฬกัณณิ นั้นแหละ.

แต่ในที่นี้ เมื่อท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี
ทราบทูลถึงความเป็นไปในเรือนของตน
ให้ทรงทราบแล้ว พระศาสดาตรัสว่า
“ดูกร คฤหบดี ธรรมดาว่ามิตรเป็นคนไม่
สำคัญ ย่อมไม่มี ก็ความสามารถเพื่อจะ
รักษาธรรมของมิตรไว้ได้เป็นประมาณใน
เรื่องนี้ ก็มีมิตร แม้เป็นคนที่ไม่เสมอกับตน
แม้เป็นผู้ต่ำกว่าตน แม้เป็นผู้ประเสริฐ
กว่าตน ก็ควรคบไว้. เพราะว่ามีมิตรแม้
ทั้งหมดเหล่านั้น ย่อมทำภาระที่ตกแก่ตน
ให้สำเร็จไปได้แท้, บัดนี้ท่านอาศัยมิตร
ผู้ซึ่งขาดการงานของตน แล้วกลายเป็น
เจ้าของทรัพย์สมบัติก่อน, ส่วนคน
สมัยก่อน (คนโบราณ) อาศัยมิตรผู้ซึ่งขาด
การงานแล้ว เกิดเป็นเจ้าของวิมาน” ดังนี้
ถูกท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี ทูลอาราธนา
แล้ว ทรงนำเรื่องอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

อดีตเต พาราณสียัม พุรหมทตเต
 รชฺชัม กาเรนฺเต โพิธิตฺตโต รณฺโณ
 อญฺยานเ กุสณาฬิคฺจฺเจ เทวตา หุตฺวา
 นิพฺพตฺติ. ตสฺมีเยว ปน อญฺยานเ
 มงฺคฺลลิลล์ นิสฺสาย อชฺชุตฺกฺขนฺโธ
 ปริมณฺทลสาขาวិฏฺฐปสมฺปนฺโน รณฺโณ
 สนฺติกา ลทฺธสมฺมาโน รุจฺมงฺคฺลรฺกฺโข
 อตฺถิ, "สมฺขโก"ติปิ วุจฺจติ.

ตสฺมี... เอโก... มเหสฺวกฺโข... เทวราชา
 นิพฺพตฺติ. โพิธิตฺตตฺสฺส เตน สทฺธิ
 มิตฺตสนฺนฺทโว อโหสิ. ตทา ราชา
 เอกตฺถมฺภเก ปาสาทเ วสฺติ, ตสฺส
 โส ธมฺโม จลฺลิต. อถสฺส จลิตฺถาวํ
 รณฺโณ อารโจะสฺสุ.

ราชา วทฺธมฺกึ ปกฺโกสาเปตฺวา "ตาดตา
 มม เอกตฺถมฺภกสฺส มงฺคฺลปฺปาสาทสฺส
 ธมฺโม จลิตฺโต, เอกํ สารตฺถมฺภํ อหริตฺวา
 ตํ นิจฺจลล์ กาทธา"ติ อาน. เต "สาธฺ
 เทวา"ติ รณฺโณ วจฺนํ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา
 ตทฺนุจฺจวฺกึ รุชฺชัม ปริเยสฺमानา อณฺณตฺถ
 อทิสฺวา อญฺยานํ ปวิสิตฺวา ตํ
 สมฺขกฺรุชฺชัม ทิสฺวา รณฺโณ สนฺติกํ

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
 พระโพิธิสฺตฺร (เสวยพระชาติ) บังเกิด
 เป็นเทวดาที่กอบฏ้าคา ในอุทยานของ
 พระราชา. ก็ในอุทยานนั้นแล มีต้นรุจฺมงฺคฺล
 (มีความพอใจเป็นมงคล) เพราะอาศัยศิลา
 อันเป็นมงคล มีลำต้นตั้งตรง สมบูรณ์
 ด้วยกิ่งก้าน และค่าคบเป็นปริมณฺทล
 ได้รับความนับถือจากราชสำนัก, เขา
 เรียกกันว่า "ต้นสมฺขะ" ก็มี.

เทพเจ้าผู้มีศักดิ์ใหญ่ตนหนึ่ง บังเกิดที่ต้น
 รุจฺมงฺคฺลนั้น. พระโพิธิสฺตฺร ได้มีความ
 สนินทสนมกับเทพเจ้าตนนั้น. ครั้งนั้น
 พระราชาประทับอยู่ที่ปราสาทมีเสาดัน
 เดียว, เสาของปราสาทนั้นได้สั่นสะเทือน.
 ที่นั้นพวกอำมาตย์จึงกราบทูล ถึงความ
 ที่เสานั้นสั่นสะเทือนแก่พระราชา.

พระราชา รับสั่งให้เรียกพวกนายช่างไม้
 มาเฝ้า ตรัสว่า "พ่อทั้งหลาย เสาปราสาท
 อันเป็นมงคล ที่มีเสาดันเดียวของเรา
 สั่นสะเทือนเสียแล้ว, ท่านทั้งหลายจงนำ
 เสาไม้แก่นต้นหนึ่ง มาทำปราสาทนั้น
 ให้หายสั่นสะเทือนด้วยเถิด". พวกช่างไม้
 รับสนองพระดำรัสของพระราชาว่า "ข้าแต่
 สมมติเทพ พระเจ้าข้า" แล้วพากันแสวงหา

คนุตวา “กั . ตาตา ทิฏฺฐิเจ ตทณฺจุจวิโก
 รุกฺโข”ติ วุตฺเต “ทิฏฺฐิเจ เทว, อปิ
 โข นั ฉินฺทิตฺตํ น วิสฺหามา”ติ อาหํสุ.

“กัการณา”ติ. “มยํ อญฺญตฺร รุกฺขํ
 อปฺสฺสฺสนฺตา อญฺญานํ ปวิสิมฺหา, ตตฺรปิ
 จเปตฺวา มงฺคฺลรุกฺขํ อญฺญํ น
 ปฺสฺสฺสาม. อิติ นั มงฺคฺลรุกฺขตฺยา
 ฉินฺทิตฺตํ น วิสฺหามา”ติ. “คจฺจถ
 ฉินฺทิตฺตฺวา ปาสาทํ ติริ กโรถ, มยํ
 อญฺญํ มงฺคฺลรุกฺขํ กริสฺสามา”ติ.

เต “สาธฺว”ติ พลิกมฺมํ คเหตุวา
 อญฺญานํ คนุตฺวา “เสว ฉินฺทิสฺสามา”ติ
 รุกฺขสฺส พลิกมฺมํ กตฺวา นิรุกฺขมึสุ.

ต้นไม้ที่สมควรแก่ปราสาทนั้น ไม่พบใน
 ที่อื่น จึงพากันเข้าไปยังพระอุทยาน
 พบต้นสมุขะนั้น จึงไปยังราชสำนัก เมื่อ
 พระราชาตรัสถามว่า “พ่อช่างไม้ทั้งหลาย
 พวกท่านพบต้นไม้ที่สมควรกับปราสาท
 นั้น แล้วหรือ” ก็กราบทูลว่า “พบแล้ว
 พระเจ้าข้า, ก็แต่ว่าพวกข้าพระองค์ไม่
 สามารถจะตัดต้นไม้ นั้นได้”.

พระราชาตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร”.
 พวกช่างไม้กราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์
 ไม่พบต้นไม้ในที่อื่น จึงพากันเข้าไปยัง
 พระราชอุทยาน, แม้ในพระราชอุทยาน
 นั้น พวกข้าพระองค์ก็ไม่พบต้นไม้อื่น
 นอกจากต้นไม้มงคล. เพราะฉะนั้น พวก
 ข้าพระองค์ จึงไม่สามารถจะตัดต้นไม้
 นั้นได้ เพราะเป็นต้นไม้มงคลพระเจ้าข้า”.
 พระราชาตรัสว่า “พวกท่านจงไป จงตัด
 เสีย แล้วทำปราสาทให้มั่นคงแข็งแรง,
 เราจะทำต้นไม้อื่น ให้เป็นต้นไม้มงคล
 แทน”.

พวกช่างไม้เหล่านั้น รับพระดำรัสว่า “ได้
 พระเจ้าข้า” แล้วต่างพากันถือเครื่องเช่น
 สังเวชไปยังพระราชอุทยาน ทำการเช่น
 สังเวชต่อต้นไม้ว่า “พຽงนี้ พวกข้าพเจ้า
 จะตัด” แล้วก็ออกไป.

รุกขเทวดา ตั การณ์ ฌตฺวา
 "เสว มยฺหิ วิมานิ นาเสสฺสนฺติ,
 ทารเก คเหตุวา กุหิ คมิสฺสามิ"ติ
 คนฺตพฺพญฺจานํ อปฺสฺสนฺติ ปฺตฺตเก
 คีวายํ คเหตุวา ปโรทิ.

ตสฺสา สนฺทิฏฺฐสมฺภตฺตา รุกฺขเทวดา
 คนฺตฺวา "กึ เอตฺนุ"ติ ปุจฺจิตฺวา ตั
 การณ์ สฺตฺวา สยฺมปิ วฑฺฒกีนํ
 ปฏิกฺขิปปนุปายํ อปฺสฺสนฺติโย ตั
 ปริสฺสชฺชิตฺวา โรทิตุ อารภิสฺสุ.

ตสฺมี สมเย โพิธิสฺตฺโต "รุกฺขเทวตํ
 ปสฺสิสฺสามิ"ติ ตตฺถ คนฺตฺวา ตั การณ์
 สฺตฺวา "โหตุ มา จินฺตยิตฺถ อหํ
 ตั รุกฺขํ จินฺติตุ น ทสฺสามิ. เสว
 วฑฺฒกีนํ อาคตกาเล มม การณ์
 ปสฺสธา"ติ ตา เทวดาโย สมสฺสาเสตฺวา
 ปุนทิวเส วฑฺฒกีนํ อาคตเวลาย
 กกณฺฏกเวสํ คเหตุวา วฑฺฒกีนํ ปุโรโต
 คนฺตฺวา มงฺคฺลรุกฺขสฺส มฺลํ ปวิสิตฺวา
 ตั รุกฺขํ สฺสิริ วิย กตฺวา รุกฺขมชฺฌเณ
 อภิรฺหิตฺวา ขนฺธมตฺถเกณ นิกฺขมิตฺวา สีสํ
 กมฺปยมาโน นิปชฺชิตฺวา.

รุกขเทวดาทราบเหตุนั้นแล้ว พากัน
 วิตกว่า "พຽงนี้พวกช่างไม้จะทำวิมาน
 ของเราให้พินาศ เราจะพาพวกเด็กไป
 ที่ไหนกัน" เมื่อไม่เห็นสถานที่สมควร
 จะไป จึงเอาลูกน้อยซีค่อแล้วก็ร้องให้
 คร่ำครวญอยู่.

รุกขเทวดา ผู้เป็นเพื่อนเห็นเพื่อนคบกันมา
 ของรุกขเทวดาต้นไม้มงคลนั้นไปหา ถาว่า
 "นี่เรื่องอะไรกัน" ได้ฟังเหตุนั้นแล้ว แม้
 ตนเอง เมื่อไม่เห็นอุบายที่จะห้ามปราม
 พวกช่างไม้ได้ จึงพากันสวมกอดเทวดา
 นั้น แล้วเริ่มร้องให้.

ในสมัยนั้น พระโพธิสัตว์ดำริว่า "เรา
 จะเยี่ยมเยียนรุกขเทวดา" จึงไปในที่นั้น
 ได้สดับเหตุนั้นแล้ว จึงปลอบโยนเทวดา
 เหล่านั้นว่า "ช่างเถิด พวกท่านทั้งหลาย
 จงอย่าวิตกไปเลย เราจะไม่ให้ตัดต้นไม้
 นั้น. พຽงนี้ในเวลาทีพวกช่างไม้มา
 พวกท่านทั้งหลายจะเห็นเหตุของเรา"
 ในวันรุ่งขึ้นในเวลาทีพวกช่างไม้มาแล้ว
 จึงจำแลงเพศเป็นกิ่งก่า วิ่งไปข้างหน้า
 พวกช่างไม้เข้าไปที่โคนต้นไม้มงคล ทำ
 ต้นไม้นั้นให้เป็นเหมือนโพรง แล้วตะกาย
 ขึ้นไปตรงกลางต้นไม้ ออกตรงยอดสุด
 ของลำต้น เกาะผงกหัวหงิก ๆ อยู่.

มหาวฑฒกั ตั กกณฎกั ทิสฺวา
 รุกข์ หตฺเถน ปหริตฺวา "สุริรรุกฺโข
 เอโส นิสฺสโร, หิโย อนุปธาเรตฺวาว
 พลิกมมํ กริมฺหา"ติ เอกมณํ มหารุกข์
 ครหิตฺวา ปกุกามิ. รุกฺขเทวดา โพิสฺสตุตฺติ
 นิสฺสาย วิมานสฺส สามิกา ชาตา.

ตสฺสา ปฏิสฺนุจาวตฺถาย สนฺทิกฺข-
 สมฺภตฺตา พนฺุ เทวดา สนฺนิปตฺติสฺส.
 รุกฺขเทวดา "วิมานํ เม ลทฺธนฺ"ติ
 ตฺฎฺจจิตฺตา ตาสํ เทวตานํ มชฺฌเ
 โพิสฺสตุตฺตสฺส คุณํ กถฺยมาโน "โก
 เทวดา มยํ มเหสฺกฺขา เทวดา
 หุตฺวาปี ทนฺธปญฺญตฺตาย อิมํ อุบายํ
 น ชานิมฺหา, กุสฺนาพิเทวดา ปน
 อตฺตโน ญาณสมฺปตฺติยา อเมห
 วิมานสามิกเ อกาสิ, มิตุโต นาม
 สทิสฺสปี อธิโกปี ธีโนปี กตฺตพฺโพเยว.
 สพฺเพปิ อตฺตโน ภาเมน สหายกานํ
 อุปฺปนฺนํ รุกข์ นิตฺถริตฺวา สุขเ
 ปติญฺจาเนนฺติเยวา"ติ มิตุตฺถมมํ วนฺณยิตฺวา
 อิมํ คาถมาห :

หัวหน้าช่างไม้ เห็นกิ่งก้านนั้นแล้วใช้มือ
 เคาะต้นไม้แล้วกล่าวว่า "ต้นไม้นี้เป็นโพรง
 ไม่มีแก่น เมื่อวานนี้พวกเราไม่ทันได้
 พิจารณาใคร่ครวญเลย ทำการเช่นสังเว
 แล้ว" ตีเตียนต้นไม้ใหญ่ ที่ต้นไม้เป็นท่อน
 เดียวกันทั้งต้น แล้วหลีกไป. รุกขเทวดา
 อาศัยพระโพธิสัตว์แล้วจึงได้กลับเป็น (เกิด
 เป็น) เจ้าของวิมานอีก.

เทวดาเป็นจำนวนมาก ผู้เป็นเพื่อน
 เห็น และเพื่อนคบ ต่างประชุมกัน เพื่อ
 ต้องการปฏิสังขาร (ต้อนรับ) รุกขเทวดา
 นั้น. รุกขเทวดามีจิตยินดีว่า "เราได้วิมาน
 แล้ว" เมื่อจะกล่าวถึงคุณของพระโพธิสัตว์
 ในท่ามกลางเทวดาเหล่านั้น จึงกล่าวว่า
 "เทวดาผู้เจริญทั้งหลาย พวกเราแม้เป็น
 เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็ยังไม่รู้อุบายนี้
 เพราะความเป็นผู้มีปัญญาเขลา ส่วน
 เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นหญ้าคา ได้ทำพวกเรา
 ให้กลับเป็นเจ้าของวิมานได้ เพราะความ
 ถึงพร้อมด้วยปัญญาของตน (เพราะญาณ
 สมบัติของตน) ธรรมดาว่ามิตร แม้เป็น
 ผู้เช่นเดียวกับตน แม้เป็นผู้ยิ่งไปกว่าตน
 แม้เป็นผู้ต่ำไปกว่าตน บุคคลก็ควรสร้างไว้
 (คบไว้) ทั้งนั้น. มิตรแท้ทั้งปวง ย่อมทำ
 ทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่พวกสหายให้ผ่านพ้นไป
 ได้ด้วยเรี่ยวแรงของตน ช่วยให้อารมณ์อยู่

ในความสุขได้โดยแท้” แล้วจึงกล่าวคาถา (ภาษิต)นี้ พรรณนามิตรธรรมว่า :

๑๒๑. “กเร สริกฺโข อถวาปี เสฏฺโง
นิหีนโก วาปี กเรยฺย เอโก
กเรยฺยเมเต พยสเน อุตฺตมตฺถิ
ยถา อหิ กุสณาฬิ รุจายนุ”ติ.

๑๒๑. “บุคคลผู้เท่าเทียมกัน ควรทำ
มิตรธรรมไว้ แม้อีกอย่างหนึ่ง
บุคคลผู้ประเสริฐ หรือแม้บุคคล
ผู้ต่ำกว่าคนเดียว ก็พึงทำ (พึง
สร้าง)มิตรธรรมไว้ มิตรเหล่านั้น
เมื่อความทุกข์ยาก (ความฉิบหาย)
เกิดขึ้น พึงทำประโยชน์อันสูงสุด
ให้ได้อุปมาเหมือนเรา ผู้บังเกิดที่
ต้นรุจา และเทวดาผู้สิงอยู่ต้น
หญ้าคา คบกันไว้ฉะนั้น”.

ตตฺถ กเร สริกฺโขติ ชาตฺถาทีหิ
สทฺธิโสปี มิตฺตธมฺมํ กเรยฺย.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า กเร
สริกฺโข แปลว่า บุคคลผู้เท่าเทียมกัน
ควรทำ ความว่า บุคคลผู้เท่าเทียมกัน
แม้โดยชาติเป็นต้น ก็ควรทำมิตรธรรม.

อถวาปี เสฏฺโงติ ชาตฺถาทีหิ เสฏฺโงปี
อริโกปี กเรยฺย.

ข้อว่า อถวาปี เสฏฺโง แปลว่า แม้อีก
อย่างหนึ่ง บุคคลผู้ประเสริฐ อธิบายว่า
บุคคลแม้เป็นผู้ประเสริฐ ได้แก่ผู้ยิ่งโดย
ชาติเป็นต้น ก็พึงทำ(มิตรธรรม).

นิหีนโก วาปี กเรยฺย เอโกติ เอโก
ชาตฺถาทีหิ หีนโนปี มิตฺตธมฺมํ กเรยฺย.
ตสฺมา สพฺเพปี เอเต มิตฺตา

บาทคาถาว่า นิหีนโก วาปี กเรยฺย
เอโก แปลว่า หรือแม้บุคคลผู้ต่ำกว่า
คนเดียว ก็พึงทำ(มิตรธรรม) ความว่า
บุคคลแม้ต่ำกว่าโดยชาติเป็นต้นคนเดียว
ก็พึงทำมิตรธรรม. เพราะเหตุนี้ ท่านจึง

กาตพพาเยวาติ ทีเปติ. ก็การณา.
กเรยฺยูเมเต พุยฺสเน อุตฺตมตฺถนฺติ.

สพฺเพ เจเต สหายสฺส พุยฺสเน
อุปฺปนฺเน อุตฺตโน ปตฺตมารี วหฺมานา
อุตฺตมตฺถํ กเรยฺยู, กายิกเจตสิกทุกฺขโต
ตี สหายกํ โมเจยฺยูเมวาติ อุตฺโต.
ตสฺมา หีนปี มิตฺโต กาตพฺโพเยว,
ปเคว อิตเร. ตตฺริทํ โอบมฺมํ :

ยถา อหํ ภุสฺสาพึ รุจายนฺติ, ยถา
อหํ รุจายํ นิพฺพตฺตเทวตา อยญฺจ
ภุสฺสาพึเทวตา อปฺเปสกุขา มิตฺตสนฺถวํ
กริมฺหา, ตตฺราปาหํ มเหสกุขาปี สมานา
อุตฺตโน อุปฺปนฺนํ ทุกฺขํ พาลตาย
อนุปายกุสฺสตาย หริตฺถํ นาสกุขี. อิมมฺปน
อปฺเปสกุขมฺปิ สมานํ ปณฺชิตํ เทวตี
นิสฺสาย ทุกฺขโต มุตฺโตมฺหิตี. ตสฺมา
อญฺเณหิปี ทุกฺขา มุจฺจิตฺกาเมหิ
สมวิสิฏฺฐภาวํ อโนโลเกตฺวา หีนปี
ปณฺชิตปี^๑ มิตฺโต กาตพฺโพ.

แสดงไว้ว่ามิตรธรรมเหล่านั้นแม้ทั้งปวง
อันบุคคลควรคบทั้งนั้น. ถ้ามว่า เพราะ
เหตุไร. ตอบว่า(เพราะ)เมื่อความทุกข์ยาก
(ความฉิบหาย) เกิดขึ้น มิตรเหล่านั้น
พึงทำประโยชน์อันสูงสุดให้ได้.

อธิบายว่า ก็เมื่อความทุกข์ยากเกิดขึ้นแก่
สหาย มิตรเหล่านั้นทั้งปวง ก็พึงนำภาระ
ที่ถึงแก่ตนไป ทำประโยชน์อันสูงสุดให้ได้,
พึงปลดเปลื้องสหายผู้นั้นออกจากความ
ทุกข์ทั้งกายและทางใจได้แท้. เพราะ
เหตุนั้น บุคคลแม้ผู้ต่ำกว่า ก็ควรคบเป็น
มิตรไว้ จะป่วยกล่าวไปไยถึงมิตรนอกนี้
ในข้อนี้มีเรื่องนี้เปรียบเทียบ :

บาทคาถาว่า ยถา อหํ ภุสฺสาพึ รุจายํ
มีอธิบายว่า เหมือนอย่างว่าเราผู้เป็น
เทวดาบังเกิดที่ต้นรุจา และเทวดาผู้สิงอยู่
ที่ต้นหญ้าคานี้ ผู้มีศักดิ์น้อย ทำความ
สนิทสนมกันฐานมิตร, ส่วนเรา แม้เป็น
ผู้มีศักดิ์ใหญ่อยู่ ต้นรุจานั้น ไม่สามารถ
ปิดป่าทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตนได้ เพราะความ
เป็นผู้โง่เขลา เพราะความเป็นผู้ไม่ฉลาด
ในอุบาย. แต่ว่าเราเป็นผู้พ้นแล้วจากทุกข์
เพราะอาศัยเทวดาผู้เป็นบัณฑิต แม้เป็น
ผู้มีศักดิ์น้อยนี้. เพราะเหตุนั้น บุคคลแม้

^๑ ฉ. ปณฺชิตโต.

เหล่าอื่น ผู้ต้องการพ้นจากทุกข์ทั้งหลาย
ไม่เพียงคำนึงถึงความเสมอกัน และความ
ประเสริฐกว่ากัน แม้บุคคลที่ต่ำกว่า
แต่เป็นบัณฑิตก็พึงผูกมิตรไว้.

รุจาเทวดา อิมาย คาถาย
เทวสงฆมสุส ฌมมึ เทเสตฺวา ยาวตายุกั
จตฺวา สทฺธิ กุสฺนาพีเทวตฺยา ยถากมฺมึ
คตฺวา.

สตฺถา อิมึ ฌมฺมเทสนึ อหริตฺวา
ชาตกั สโมธานฺสิ "ตทา รุจาเทวตฺยา
อานนฺโท อโหสิ, กุสฺนาพีเทวตฺยา ปน
อหเมว"ติ.

กุสฺนาพีชาตกถฺวณฺณนา ปจฺมา.

รุจาเทวดา ครั้นแสดงธรรมแก่
หมู่ทวยเทพด้วยคาถานี้แล้ว ดำรงอยู่
ตราบเท่าอายุ ก็ไปตามยถากรรมพร้อม
กับกุสนาพีเทวดา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
ธรรมเทศนານี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดก
มาว่า "รุจาเทวดาในครั้งนั้น ได้เป็น
พระอานนท์, ส่วนกุสนาพีเทวดา ได้เป็น
เวาตถาคตนั่นเอง" แล.

พรรณนากุสฺนาพีชาตกที่ ๑ จบ.

๒. ทุมเมธษาทก (๑๒๒)

๑๒๒. "ยลั ลทธาน ทุมเมโธ
อนตถั จรติ อตตโน
อตตโน จ ปเรสญจ
หีสาย ปฏิปชชตี"ติ.

ทุมเมธษาทกั ทุตติยั.

๒. ทุมเมธษาทก (๑๒๒)

๑๒๒. "บุคคลผู้มีปัญญาทราวมได้ยศแล้ว
ยอมประพฤติ แต่ความฉิบหาย
มิใช่ประโยชน์แก่ตน ย่อมปฏิบัติ
เพื่อเบียดเบียนตน และคน
เหล่าอื่น".

ทุมเมธษาทก ที่ ๒.

๒. ทุมเมธชาติกถา (๑๒๒)

ยสึ ลทุธาน ทุมเมโรติ อิทํ
สตถา เวฬุวเน วิหรนุโต เทวทตฺตํ
อารพภ กเถสิ.

ธมฺมสภายํ หิ ภิกฺขุ "อาวุโส เทวทตฺโต
ตถาคตสฺส ปุณฺณจนุทสฺสสิริกํ มุขํ
อสิตฺติอนุพยณฺชนทวตฺติสมหาปฺริสลกฺขณป-
ปฺปฏิมณฺชิตํ พุยามปฺปภาปริกฺขิตตํ
อาเวฬุวาเวฬุว^๑ ยมกยมกภูตา
สมนพุทฺธวิสิโย วิสฺสชฺเชตฺวา ปรมโสภค-
คปฺปตตํ อตฺตภาวญฺจ โอลิเกตฺวา
จิตตํ ปสาเทตฺ น สกฺโกติ, อุตฺตยเมว
กโรติ. 'พุทฺธา นาม เอวรูปน
สีเลน สมานินา ปณฺณาย วิมุตฺติยา
วิมุตฺติญาณทสฺสเนน สมณฺนาคตา'ติ
วุจฺจมาเน วณฺณํ สหิตฺตํ น สกฺโกติ
อุตฺตยเมว กโรติ"ติ เทวทตฺตสฺส อคฺคณํ
กเถสิ.

๒. พรรณนาทุมเมธชาติก (๑๒๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
พระเทวทัต ตรัสพระธรรมเทศานี้มีคำว่
บุคคลผู้มีปัญญาทราบดียศแล้วเป็นต้น

ความย่อว่า ภิกษุทั้งหลายพากันกล่าว
โทษของพระเทวทัตในธรรมสภาว่า "ดูกร
ผู้มีอายุ พระเทวทัตมองดูพระพักตร์ของ
พระตถาคต อันมีพระสิริดุจดั่งพระจันทร์
วันเพ็ญ และอัฐภาพซึ่งประดับด้วย
อัญมณีชุนะ ๘๐ และมีมหาปรีสลักษณะ
๓๒ อันแวดล้อมด้วยพระรัศมีที่แผ่ออกไป
วาหนึ่ง ถึงความเป็นผู้เลิศ ด้วยความงาม
อันยอดเยี่ยมเปล่งพระพุทธรัศมีเป็นลำพุ่ง
ไปเป็นคู่ๆ โดยอาการหมุนไปรอบๆ สลับ
กันแล้ว ก็ยังไม่สามารถทำจิตให้เลื่อมใส
ได้, ทำความริษยาถ่ายเดียว. เมื่อคน
เขากล่าวว่า 'ธรรมดาพระพุทธรเจ้า
ทั้งหลาย เป็นผู้ทรงประกอบด้วยศีล
ด้วยสมาธิ ด้วยปัญญา ด้วยวิมุตติ
ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะเห็นปานนี้' ก็ไม่
สามารถอดทนคำสรรเสริญได้ ทำความ
ริษยาถ่ายเดียว" ดังนี้.

^๑ อ. อาเวฬุวา เวฬุวา. ส. อาเวฬุวา.

สดุตา อาคนตุวา “กาย นุตถ ภิกขเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสิสนฺนา”ติ ปุจฺจิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกขเว
อิทาเนว เทวทตฺโต มม วณฺเณ
ภณฺณมานเ อสุยฺยํ กโรติ, ปุพฺเพปิ
อกาสิเยวา”ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต มคฺชฏฺเฐ ราชคฺชนคร
เอกสมฺมิมิ มคฺชราชเ รชฺชํ กาเรนฺเต
โพธิสฺตฺโต หตฺถิโยนิยํ นิพฺพตฺติตฺวา
สพฺพเสโต อโหสิ เภฏฺจา วณฺณิตสฺทิสาย
รูปสมฺปตฺตติยา สมฺนฺนาคโต. อถ นํ
“ลกฺขณสมฺปนฺโน อยนฺ”ติ โส ราช
มงฺคฺลหตฺถิ อกาสิ.

อถเอกสมฺมิมิ ฉณทิวเส สกฺลนคฺรํ เทวนคฺรํ
วีย อลงฺการาเปตฺวา สพฺพาลงฺการปฺ-
ปฏิมณฺฑิตํ มงฺคฺลหตฺถิ อภิริหิตฺวา
มหนฺเตน ราชานุกาเวน นคฺรํ ปทกฺขิณฺ
อกาสิ.

พระศาสดา เสด็จมาตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่ง
ประชุมกันด้วยเรื่องอะไรกันหนอ” เมื่อ
พวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้”
จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ใน
บัดนี้เท่านั้น เมื่อคนเขากล่าวสรรเสริญเรา
พระเทวทัตย์่อมทำความริษยา, แม้ใน
ปางก่อน พระเทวทัตก็ได้ทำความริษยา
แล้วเหมือนกัน” ดังนี้แล้ว ทรงนำเรื่อง
อดีตมา.

ในอดีตกาล . . . เมื่อพระเจ้ามคธ
พระองค์หนึ่ง ทรงครองราชสมบัติ ณ
นครราชคฤห์ แคว้นมคธ พระโพธิสัตว์
บังเกิดในกำเนิดช้าง เป็นช้างเผือกขาว-
ปลอด ประกอบด้วยรูปสมบัติ เช่นกับ
ที่ท่านพรรณนาไว้ในหนหลัง. ครั้งนั้น
พระราชอาพระองค์นั้น ทรงดำริว่า
“ช้างเผือกนี้สมบุรณ์ด้วยลักษณะ” ทรงทำ
ช้างเผือกนั้นให้เป็นช้างมงคล.

ครั้งนั้น ในวันมีมหรสพวันหนึ่ง พระราชา
รับสั่งให้ตกแต่งพระนครทั้งสิ้น ให้เป็นดุจ
เทพนคร ประทับช้างมงคล ซึ่งประดับด้วย
เครื่องอลังการทั้งปวง ทรงทำประทักษิณ
(ทรงเลียบ) พระนครด้วยพระราชานุกาพ
อันยิ่งใหญ่.

มหาชนโน ตตถ ตตถ จตุวา
 มงคลหตฺธิโน รูปโสภคฺคปฺตตํ สรีริ
 ทิสฺวา “อโห รูปิ อโห คติ อโห
 ลีฬฺหา อโห ลกฺขณสมฺปตฺติ, เอวรูป
 นาม สพฺพเสตวรวารเณ จกฺกวตฺติรญฺเอย
 อนุจฺฉวิโก”ติ มงคลหตฺธิเมว วณฺเณสิ.

ราชา มงคลหตฺธิสฺส วณฺเณ
 สุตฺวา สหิตฺตํ อสกฺโกนฺโต อสุยฺย
 อูปฺปาเตตฺวา “อชฺเชว ตํ ปพฺพตฺตา
 ปาเตตฺวา ชีวิตกฺขยฺม ปาเปสฺสามิ”ติ
 หตฺถาจรียํ ปกฺโกสาเปตฺวา “กิณฺติ
 กตฺวา ตยา อยฺม นาโค สิฏฺขาปิโต”ติ
 อาห.

“สุสิฏฺขาปิโต เทวา”ติ. “ทุสิฏฺขิตฺโต”ติ.
 “สุสิฏฺขิตฺโต เทวา”ติ. “ยทิ สุสิฏฺขิตฺโต,
 สกฺขิสฺสสิ ตํ เวปฺลุลปพฺพตมตฺถกํ
 อาริเปตฺนุ”ติ. “อาม เทวา”ติ. “เตนฺหิ
 เอหิ”ติ สยฺม โอตฺตริตฺวา หตฺถาจรียํ
 อาริเปตฺวา ปพฺพตปาหํ คนฺตฺวา
 หตฺถาจรียเณ หตฺธิปิฏฺเจ นิสีทาเปตฺวา
 หตฺธิมุหิ เวปฺลุลปพฺพตมตฺถกํ อาริปีเต
 สยมฺปิ อมจฺจคนฺปริวฺโต ปพฺพตมตฺถกํ
 อภิริทิตฺวา หตฺถิ ปปาตานิมุขํ กาเรตฺวา

มหาชนตํวาทกัณเยนอยุณเอนินั้น ๆ เห็น
 สรีระอันถึงความมีรูปงามเลิศ ของข้าง
 มงคลแล้ว พากันสรรเสริญข้างมงคลถ่าย
 เดียวว่า “โอ รูป โอ การเดินไป โอ
 การเยื้องกราย โอ ความถึงพร้อมด้วย
 ลักษณะ, ข้างตัวประเสริฐเผือกขาวปลอด
 ชื่อเห็นปานนี้ ย่อมสมควรแต่พระเจ้า
 จักรพรรดิ”.

พระราชฯ ทรงสดับคำสรรเสริญ
 ข้างมงคลแล้ว ไม่สามารถจะอดกลั้นได้
 เกิดความริษยา ทรงดำริว่า “ในวันนี้แหละ
 เราจะให้ข้างเชือกนั้นตกภูเขา แล้วให้ถึง
 ความสิ้นชีวิต” จึงรับสั่งให้เรียกความญข้าง
 มา ตรัสว่า “เจ้าจะทำอย่างไรให้ข้างเชือก
 นี้ ศึกษาได้ดี”.

ความญข้างกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์
 ผู้สมมติเทพ ข้าพระพุทธเจ้าให้ข้างเชือกนี้
 ศึกษาดีแล้ว”. พระราชาตรัสท้วงว่า
 “ข้างเชือกนี้ยังศึกษาไม่ดี”. ความญข้าง
 ทูลว่า “ศึกษาดีแล้วพระเจ้าข้า”. พระราชา
 ตรัสว่า “ถ้าหากว่าข้างเชือกนี้ศึกษาดีแล้ว
 ไชว์ เจ้าสามารถให้ข้างเชือกนั้น ขึ้นยอด
 เขาเวปุลละได้หรือไม่”. ความญข้างกราบทูล
 ว่า “ได้พระเจ้าข้า”. พระราชาตรัสว่า
 “ถ้าเช่นนั้นเจ้าจงมา” พระองค์เองเสด็จลง

"ตวิ 'มยา เอส สุสิกฺขิตฺติ วเทสิ,
ตีหิเยว นํ ปาเทหิ จเปหิ"ติ อาน.

หตุถาจริโย ปิฏฺฐิโย นิสิตฺติวา "โก
ตีหิ ปาเทหิ ติฏฺฐา"ติ หตุถิสฺส
ปญฺหิยา สญฺญํ อทาสิ, มหาสตุโต
ตถา อทาสิ. ปุน ราชชา "ทวิหิ
ปุริมปาเทหิเยว จเปหิ"ติ. อาน.

มหาสตุโต เทว ปจฺฉิมปาเท อุกฺขิปิตฺวา
ปุริมปาเทหิ อฏฺฐาสิ. "ปจฺฉิมปาเทหิ-
เยวา"ติ วุตฺเตปิ เทว ปุริมปาเท
อุกฺขิปิตฺวา ปจฺฉิมปาเทหิ อฏฺฐาสิ,
"เอเกนา"ติ วุตฺเตปิ ตโย ปาเท
อุกฺขิปิตฺวา เอเกเนว อฏฺฐาสิ.

อถสฺส อปตฺนภาวิ ฅตฺวา "สเจ
ปโหสิ, อากาเสน จเปหิ"ติ อาน.
หตุถาจริโย จินฺตฺสิ "สกลชฺมพูทีเป
อิมินา สทิสฺโส สุสิกฺขิตฺตฺตฺถิ นาม
นตฺถิ, นิสฺสํสยํ ปน นํ เอส ปปาเต

ให้นายควาญช้างขึ้นไปแล้ว เสด็จไปยัง
เชิงเขา ให้ความญ้างนั่งบนหลังช้าง เมื่อ
ให้ช้างขึ้นบนยอดเขาเวปุลละแล้ว แม้
พระองค์เองมีหม้ออำมาตย์แวดล้อม เสด็จ
ขึ้นยอดเขา ทรงบังคับช้างให้มุ่งหน้าตรงไป
ยังเหว แล้วตรัสว่า "เจ้าพุดว่า 'ข้าพระองค์
ให้ช้างเชือกนี้ศึกษาดีแล้ว' เจ้าจงให้ช้าง
นั้น ยืน ๓ ขาเท่านั้น".

ควาญช้างนั่งบนหลัง ได้ให้สัญญาด้วย
สันทักแก่ช้างว่า "ช้างผู้เจริญ เจ้าจงยืน
๓ ขา", พระมหาสัตว์ได้ทำตามนั้น.
พระราชชาตรัสอีกว่า "เจ้าจงยืนด้วย
ขาหน้า ๒ ขาเท่านั้น".

พระมหาสัตว์ยกขาหลังทั้ง ๒ ขึ้น ยืนด้วย
ขาหน้าทั้ง ๒. แม้เมื่อพระราชชาตรัสว่า
"เจ้าจงยืน ด้วยขาหลังทั้ง ๒ เท่านั้น"
พระมหาสัตว์ก็ยกขาหน้าทั้ง ๒ ขึ้น ยืน
ด้วยขาหลังทั้ง ๒, แม้เมื่อพระราชชาตรัส
ว่า "จงยืนขาเดียว" พระมหาสัตว์ก็ยก
ขาทั้ง ๓ ขึ้น ยืนขาเดียวเท่านั้น.

ครั้งนั้นพระราชชาตรอบว่า ช้างนั้น
ไม่ตก(เหว) จึงตรัสว่า "ถ้าเจ้าสามารถพอ
จงยืนทางอากาศ". นายควาญช้างคิดว่า
"ในชมพูทวีปทั้งสิ้น ชื่อว่าช้างที่มีการศึกษา
ดีแล้วเชื่อกับพระมหาสัตว์นี้ไม่มี, แต่ว่า

ปาเตตวา มาเวตูกาโม ภวิสฺสตี"ติ.
 โส ตสฺส กณฺณมฺมุเล มนฺุเตสิ "ตาด
 อัย ราชชา ตํ ปาเตตวา มาเวตูกาโม,
 น ตวํ เอตสฺส อญฺุจฺจวิโก. สเจ เต
 อากาเสน คนฺุตุํ พลํ อตฺถิ, มํ
 ยถานิสฺสินฺเญว อาทาย เวหาสิ
 อพฺุคฺคนฺุตฺวา พาราณสี คจฺฉา"ติ.

ปุณฺุณิฑฺธิยา สมนฺุณาคโต มหาสตุโต
 ตํชณฺุณเญว อากาเส อญฺุจาสิ.
 หตฺถาจรียะ "มหาราช อัย หตฺถิ
 ปุณฺุณิฑฺธิยา สมนฺุณาคโต, น ตาทิสฺส
 มนฺุทปุณฺุณสฺส ทฺุพฺุทฺุธิโน อญฺุจฺจวิโก,
 ปณฺุชิตสฺส ปุณฺุณสมฺปนฺุณสฺส รณฺุโณ
 อญฺุจฺจวิโก, ตาทิสฺสา นาม มนฺุทปุณฺุณ
 เอรุบิ วาหนํ ลภิตฺวา ตสฺส คนฺุณ
 อชานนฺุตา ตณฺุเจว วาหนํ อวเสสญฺุจ
 ยสฺสมปฺตตี นาสเนนฺุติเยวา"ติ วตฺวา
 หตฺถิกฺขนฺุเช นิสฺสินฺุโน อิมํ คาถมาห :

๑๒๒. "ยสํ ลทฺธาน ทุมฺเมโธ
 อนตฺถิ จรติ อตฺตโน

พระราชาพระองค์นี้ ทรงมีพระประสงค์
 จะให้พระมหาสัตรนั้น ตกเหวตายอย่าง
 ไม่ต้องสงสัย". นายควาญช้างนั้นจึงกระซิบ
 ที่หูของพระมหาสัตรนั้นว่า "พ่อคุณ
 พระราชาพระองค์นี้มีพระประสงค์จะให้เจ้า
 ตก(เหว)ตาย เจ้าเป็นช้างที่ไม่เหมาะสม
 แก่พระราชาพระองค์นั้น. ถ้าหากว่าเจ้า
 มีกำลังพอที่จะไปทางอากาศได้ เจ้าจง
 พาเราผู้นั่งตามที่นั่งอยู่นี้แหละ เหาะขึ้น
 กลางหาวไปยังพระนครพาราณสีเถิด".

พระมหาสัตร ผู้ประกอบด้วยบุญฤทธิ์
 ได้ยืนอยู่ในอากาศ ในขณะที่นั้นนั่นเอง.
 นายควาญช้างกราบทูลว่า "ข้าแต่
 มหาราชเจ้า พญาช้างเชือกนี้ประกอบ
 ด้วยบุญฤทธิ์ ไม่เหมาะสมแก่พระองค์ผู้มี
 บุญน้อย ผู้มีความรู้ทราวมเช่นนั้น, (แต่)
 เป็นช้างที่สมควรแก่พระราชาผู้เป็นบัณฑิต
 ถึงพร้อมด้วยบุญ, ผู้มีบุญน้อยชื่อเช่นนั้น
 ถึงได้พาหนะเห็นปานนั้นแล้ว ก็ยังไม่รู้จัก
 คุณของพาหนะนั้น ยังจะทำพาหนะ
 นั้น และยศสมบัติที่เหลือ ให้พินาศไป
 ลึน" นั่งบนคอช้างกล่าวคาถานี้ว่า :

๑๒๒. "บุคคลผู้มีปัญญาทราวมได้ยศแล้ว
 ย่อมประพฤติ แต่ความฉิบหาย

อดุตโน จ ปเรสญจ
หีสาย ปฏิปชชตี”ติ.

ตตฺรายํ สงฺเขปตฺโต : มหาราช
ดาทิสฺส ทุมเมโธ นิปฺปญฺโณ ปุคฺคโล
ปริวารสมฺปตฺตี ลมิตฺวา อดุตโน อนตฺถํ
จฺรติ. กิการณฺวา. สฺส หิ ยสมทมตฺโต
กตฺตพฺพากตฺตพฺพํ อชานนฺโต อดุตโน
จ ปเรสญจ หีสาย ปฏิปชชตี. หีสา
วฺจจฺติ กิลมนทฺกชฺชุปาทนํ, ตทตฺถาย
เอวํ ปฏิปชชตีติ.

เอวํ อิมาย คาถาย รญฺโณ
ธมฺมํ เทเสตฺวา “ติฏฺฐทานิ ตฺวนุ”ติ
อากาเส อุปฺปตฺติตฺวา พาราณสีนครเมว
คนฺตฺวา ราชญฺคณฺเ อากาเส อฏฺฐาสฺสิ.
สกลนคฺรี สงฺมุฏฺฐิตฺวา “อมฺหากํ รญฺโณ
อากาเสน เสตฺวารโณ อาคนฺตฺวา
ราชญฺคณฺเ จิตฺ”ติ เอกโกลาหลํ
อโหสิ.

มิใช่ประโยชน์แก่ตน ย่อมปฏิบัติ
เพื่อเบียดเบียนตน และคนเหล่า
อื่น”.

ความย่อในคานานั้น มีดังต่อไปนี้ :
ข้าแต่มหาราชเจ้า บุคคลผู้มีปัญญาทราวม
คือไร้ปัญญาเช่นนั้น ได้บริวารสมบัติแล้ว
ย่อมประพฤติแต่ความฉิบหาย มิใช่
ประโยชน์แก่ตน. ถ้ามว่า เพราะเหตุไร.
ตอบว่า เพราะว่า บุคคลนั้นเป็นผู้เมายศ
ไม่รู้สิ่งที่ดีควรทำและไม่ควรทำ ย่อมปฏิบัติ
เพื่อเบียดเบียนตนเองและบุคคลเหล่าอื่น.
การทำความลำบากและทุกข์ให้เกิดขึ้น
ท่านเรียกว่า การเบียดเบียน คือย่อม
ปฏิบัติเพื่อต้องการทำความลำบาก และ
ทุกข์ให้เกิดขึ้นนั้นอย่างนี้.

นายควาญช้าง ครั้นแสดงธรรมแด่
พระราชาด้วยคานานี้ อย่างนี้แล้ว กล่าวว่
“บัดนี้ท่านจงยืนเถิด” เหาะไปในอากาศ
ไปยังพระนครพาราณสีทันที ได้ยืนอยู่บน
อากาศที่พระลานหลวง. ชาวเมืองทั้งสิ้น
พากันแตกตื่น ได้มีความโกลาหลเป็น
หนึ่งเดียวกันว่า “พญาช้างเผือกเหาะมา
ทางอากาศ ยืนอยู่ที่พระลานหลวง เพื่อ
พระราชาของพวกเขา”.

เวเคน รมุโณ อาโรเจสุ. ราชา
 นิกุขมิตฺวา “สเจ มยฺหํ อุปโมคตฺถาย
 อาคโตสิ, ภูมียํ ปติฏฺฐาหิ”ติ อาห.
 โพิสฺตฺตฺโต ภูมียํ ปติฏฺฐาสิ, อัจริโย
 โอตริตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา “กุโต
 อาคโตสิ ตาตา”ติ วุตฺโต “ราชคฺชนโต”ติ
 วุตฺวา สพฺพํ ปวตฺตี อาโรเจสิ.

ราชา “มนาบิ เต ตาต กตฺติ
 อิทาคจฺจนฺเตนา”ติ หนฺจตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สขฺชาเปตฺวา วารณํ มงฺคฺลหตฺตฺตฺตฺตฺต
 จเปตฺวา สกฺลรชฺชํ ตโย โภฏฺฐาเส
 กตฺวา เอกํ โพิสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 อัจริยฺสฺส, เอกํ อตฺตนา อคฺคฺเหสิ.

โพิสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต อาคตฺกาลโต ปฏฺฐายเยว
 ปน รมุโณ สกฺลชมฺพุทฺธิเป รชฺชํ
 หตฺถคตฺเมว ชาตฺติ. ชมฺพุทฺธิเป อคฺคฺราชา
 หุตฺวา ทานาทีนํ ปุณฺณานิ กตฺวา
 ยถากมฺมํ คโต.

ชาวเมืองทั้งหลาย พากันกราบทูลแด่
 พระราชาโดยเร็ว. พระราชาเสด็จออกไป
 ตรัสว่า “ถ้าหากว่าเจ้ามาเพื่อประโยชน์
 แก่การใช้สอยของเราแล้วไซ้ไร, เจ้าจง
 ยืนอยู่บนพื้นดินเถิด”. พระโพิสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ยืนอยู่บนพื้นดิน, อาจารย์(ควาณฺชํ) ลงมา
 ถวายบังคมพระราชาแล้ว ถูกพระองค์
 ตรัสถามว่า “เจ้ามาจากที่ไหนนะพ่อคุณ”
 จึงกราบทูลว่า “ข้าพระองค์มาจากเมือง
 ราชคฤห์” แล้วกราบทูลเรื่องทั้งปวงให้
 ทรงทราบ.

พระราชาทรงสำราญพระราชหฤทัยว่า
 “พ่อคุณ ท่านเมื่อมาในที่นี่ได้ทำความ
 พอใจ” จึงโปรดให้จัดเตรียมพระนคร ทรง
 พักพญาช้างตัวประเสริฐไว้ในโรงช้าง อัน
 เป็นมงคล ทรงแบ่งราชสมบัติทั้งสิ้นออกเป็น ๓ ส่วน พระราชทานแก่พระโพิสฺตฺตฺต
 ๑ ส่วน, พระราชทานแก่อาจารย์ ๑ ส่วน,
 พระองค์เองทรงครอบครอง ๑ ส่วน.

ก็จำเดิม แต่กาลที่พระโพิสฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 นั้นแล ราชสมบัติในชมพูทวีปทั้งสิ้น ก็ตก
 อยู่ในเงื้อมพระหัตถ์ของพระราชาทันที.
 ทรงเป็นพระราชาผู้เลิศในชมพูทวีป ทรง
 บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น แล้วเสด็จไป
 ตามยถากกรรม.

สตถา อิมิ ฐมฺมเทสนิ อหริตฺวา
ชาตกั สโมธานะสิ "ตทา มคธราชา
เทวทตฺโต อโหสิ, พาราณสีราชา
สารีปฺตฺโต, หตฺถาจริโย อานนฺโท,
หตฺถิ ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"พระเจ้ากรุงมคธในครั้งนั้น ได้เป็น
พระเทวทัต, พระเจ้ากรุงพาราณสี ได้เป็น
พระสารีบุตร, นายควาญช้าง ได้เป็น
พระอานนท์, ส่วนพญาช้าง ได้แก่เรา
ตถาคตนั่นเอง" แล.

ทุมเมธชาตกาวณฺณนา ทุตฺติยา.

พรรณนาทุมเมธชาดกที่ ๒ จบ.

๓. นงคีสชาตก (๑๒๓)

๑๒๓. “อสุพุตตคามี วาจํ
พาลี สพุตต ภาสติ
นายํ ทธี เวทึ น นงคีสํ
ทธีปป์ย มนุณติ นงคีสนุ”ติ.

นงคีสชาตกํ ตติยํ.

๓. นังคีสชาตก (๑๒๓)

๑๒๓. “คนโง่ ย่อมพูดถ้อยคำที่ไม่นำไป
สู่ประโยชน์ (ไม่มีประโยชน์)
ทั้งปวง แต่ในที่ทุกแห่ง มาณพนี้
มิได้รู้จักนมสั่ม ไม่รู้จักงอนไถ
ย่อมสำคัญนมสั่ม และนมสด
เหมือนงอนไถไป”.

นังคีสชาตก ที่ ๓.

๓. นงคลีษชาตกถณณา (๑๒๓)

อสพุตถคามิ วาจนติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนุโต โลฎุทายิตุเถรํ
 อารพุก กเถสิ.

โส กิร ธมมํ กถนุโต “อิมสุมิ
 จาเน อิทํ กถตพพํ, อิมสุมิ จาเน
 อิทํ น กถตพพนุ”ติ ยุตตายุตฺตํ น
 ชานาติ, มงฺคเล อวมงฺคลํ วทนุโต
 “ติโรกฺขุเทสุ ติฏฺฐจฺนติ, สนฺธิสิงฺฆมาฏฺเฐ
 จา”ติ อิมํ อวมงฺคลานุโมทนํ กเถสิ.
 อวมงฺคเลสุ อнуโมทนํ กโรนุโต “พหุ
 เทวา มนุสฺสา จ, มงฺคลานิ อจินฺตยฺนุ”ติ
 วตุวา “เอวรูปานํ มงฺคลานํ สตมปิ
 สหสฺสมปิ กาคุํ สมตฺถา โหถา”ติ
 วทติ.

อถกทิวสํ ธมฺมสภายํ ภิกฺขุ “อาวุโส
 โลฎุทายิ ยุตตายุตฺตํ น ชานาติ,
 สพุตถ อภาสิตพพํ วาจํ สพุตถ
 ภาสตี”ติ กถํ สมฺภูจาเปสุ. สตุถา
 อาคนฺตุวา “กาย นุตถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา

๓. พรรณนานั่งคลีษชาดก (๑๒๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
 พระโลฎุทายีเถระ ตรัสพระธรรมเทศนานี้
 มีคำวา คนโง่ยอมพูดถ้อยคำที่ไม่นำไป
 สูประโยชน์ในที่ทุกแห่ง เป็นต้น.

ได้ยินว่า พระโลฎุทายีนั้น เมื่อกล่าวธรรม
 ย่อมไม่รู้ข้อที่ควรและไม่ควรว่า “ในที่นี่
 ควรกล่าวข้อนี้ ในที่นี่ไม่ควรกล่าวข้อนี้”,
 ในงานมงคล เมื่อจะกล่าวคำที่เป็นอวมงคล
 จึงกล่าวอนุโมทนาด้วยคำที่เป็นอวมงคล
 นี้ว่า “เปรตทั้งหลาย ย่อมยืนอยู่นอกฝา
 เรือนบ้าง ที่กรอบประตูและกรอบเข็ดหน้า
 บ้าง”. ในงานอวมงคลทั้งหลาย เมื่อทำ
 อนุโมทนาจึงกล่าววว่า “เทวดาและมนุษย์
 ทั้งหลายจำนวนมาก ต่างพากันคิดมงคล
 ทั้งหลาย” แล้วยังกล่าววว่า “ขอให้ท่าน
 ทั้งหลาย จงเป็นผู้สามารถทำมงคล เห็น
 ปานนี้ได้ ร้อยอย่างบ้าง พันอย่างบ้างเถิด”.

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายพากันยก
 เรื่องขึ้นสนทนาในธรรมสภาว่า “ดูกร
 ผู้มีอายุ พระโลฎุทายี ไม่รู้ข้อที่ควรและไม่
 ควร วาจาที่ไม่ควรกล่าวในที่ทุกแห่ง
 ท่านก็กล่าวในที่ทุกแห่ง”. พระศาสดา
 เสด็จมา ตรัสถามว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย

“อิมาย นามา”ติ วุตเต “น ภิกขเว
โลลูทายิ อิทาเนเวส ทนุปริสกุกโน
กณฺเฏโต ยุตฺตายุตฺตํ น ชานาติ,
ปฺพเพปิ เอวรูปุ อโหสิ, นิจฺจโลลูโกเยว^๑
เอโส”ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต พุราหุณ-
มหาศาลกุเล นิพฺพตฺติตฺตฺวา วยปฺปตฺโต
ตกุกสิลาญํ สพฺพสิปฺปานิ อุกฺคณฺหิตฺวา
พาราณสียํ ทิสปาโมกฺโข อัจริโย
หุตฺวา ปญฺจมาณวกสถานํ สิปปิ
วาเจสิ.

ตทา เตสุ มาณเวสุ เอโก
ทนุปริสกุกโน โลลูโก มาณโว
ธมฺมนฺเตवासโก หุตฺวา สิปปิ อุกฺคณฺหาติ,
ทนุภาเวน ปน อุกฺคณฺหิตุํ น
สกุโกติ. โพิธิตฺตฺตฺส ปน อุปฺกาโร
อโหสิ, ทาโส วีย สพฺพกิจฺจานิ กโรติ.
อถกทิวสํ โพิธิตฺโต สายมาสํ
ภุญฺชิตฺวา สยนปิฎฺเจ นิปนฺโน ตํ

บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมสนทนากันด้วย
เรื่องอะไรหนอ” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
“ด้วยเรื่องชื่อนี้พระเจ้าข้า” จึงตรัสว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่บัดนี้เท่านั้น
พระโลลูทายินี้ มีความพยายามเฉื่อยชา
เมื่อก่อนก็มิรู้ข้อที่ควรและไม่ควร, แม้
ในปางก่อน ก็ได้เป็นคนเช่นนั้น, เธอเป็นผู้
เลอะเลือน เรื่อยเฉื่อยทีเดียว” ดังนี้แล้ว
ทรงนำเรื่องอดีตมา.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์-
มหาศาล เจริญวัยแล้ว เรียนศิลปะ
ทั้งปวงในกรุงตักกสิลา ได้เป็นอาจารย์
ทิสปาโมกข์ ในพระนครพาราณสี บอก
ศิลปะแก่พวกมาณพ ๕๐๐ คน.

ครั้งนั้น ในบรรดามาณพเหล่านั้น มาณพ
คนหนึ่ง เป็นผู้มีความพยายามเฉื่อยชา
เลอะเลือน ผู้เป็นธัมมันเตवासิก เรียน
ศิลปะอยู่, แต่เพราะความเป็นคนโง่เขลา
เธอจึงไม่สามารถจะเรียนได้. แต่เธอเป็น
ผู้มีอุปการะต่อพระโพธิสัตว์, กระทำ
กิจการทุกอย่างดุจเป็นทาส. อยู่มาวันหนึ่ง
พระโพธิสัตว์ บริโภคอาหารมื้อเย็นแล้ว

^๑ ฉ. นิจฺจ โลลูโกเยว.

มาณวี หตฺถปาทปิฎฺฐิปริกมฺมานิ กตฺวา
คจฺจนฺตํ อาท “ตาท มณฺจปาเท
อุปฺตฺถมฺเภตฺวา ยาทิ”ติ. มาณโว
เอกํ ปาทํ อุปฺตฺถมฺเภตฺวา เอกสฺส
อุปฺตฺถมฺภนํ อลภฺนโต อตฺตโน อูรุมฺหิ
จฺเปตฺวา รตฺตี เขเปติ.

โพธิสฺสโต ปจฺจฺจสสมเย อญฺจาย
ตํ ทิสฺวา “กํ ตาท นิสฺสินฺโน”ติ ปุจฺฉิ.
“อาจฺริย มณฺจปาทสฺส อุปฺตฺถมฺภนํ
อลภิตฺวา อูรุมฺหิ จฺเปตฺวา นิสฺสินฺโนมฺหิ”ติ.
โพธิสฺสโต สํวิคฺคฺมานโส หุตฺวา “อัย
อติวีย มยฺหํ อุปฺกาโร, เอตฺตกานํ
มาณวสฺตานํ อนฺตเร อยเมว ทนฺโห
สิปฺปิ สิกฺขิตฺตํ น สกฺโกติ, กถํ นุ ไช
อหํ อิมํ ปณฺชิตํ กเรยฺยนุ”ติ จินฺเตสิ.

อถสฺส เอตฺทโหสิ “อตฺถเกโก อุปฺปาโย,
อหํ อิมํ มาณวี ทารุอฺตฺถาย
ปณฺณตฺถาย จ คนฺตฺวา อาคตํ ‘อชฺช
เต กํ ทิฏฺฐํ, กํ กตฺนุ’ติ ปุจฺฉิสฺสํ.
อถ เม ‘อิทฺถนฺนาม อชฺช มยา
ทิฏฺฐํ, อิทํ กตฺนุ’ติ อาจิกฺขิสฺสติ. อถ
นํ ‘ตยา ทิฏฺฐญฺจ กตฺถญฺจ กํทิสฺนุ’ติ
ปุจฺฉิสฺสํ, โส ‘เอวฺรฺปนฺนาม’ติ อุปฺมาย

นอนพักอยู่บนที่นอน กล่าวกับมาณพคน
นั้น ซึ่งนวดหลังมือหลังเท้าแล้วกำลัง
จะเดินไป ว่า “พ่อมาณพ เธอจงหนุน
ขาเตียงแล้วก็ไปเถิด”. มาณพหนุน
ขาเตียงข้างหนึ่งแล้ว เมื่อไม่ได้เครื่องหนุน
ขาเตียงอีกข้างหนึ่ง จึงยกวางไว้บน
ขาอ่อนของตน ตลอดทั้งคืน.

ในเวลาใกล้รุ่ง พระโพธิสัตว์ลุกขึ้น
เห็นมาณพนั้น จึงถามว่า “ดูกรพ่อ เจ้านั่ง
ทำไม”. มาณพตอบว่า “ข้าแต่อาจารย์
กระผมไม่ได้เครื่องหนุนขาเตียง จึงนั่ง
วาง(ขาเตียง)ไว้บนขา”. พระโพธิสัตว์
มีความสลดใจ ครุ่นคิดว่า “มาณพผู้นี้
มีอุปการะแก่เราอย่างเหลือเกิน, ใน
ระหว่างมาณพประมาณ ๑๐๐ คนเท่านั้น
มาณพคนนี้เท่านั้น ใจเขลาไม่สามารถ
จะศึกษาศิลปปะได้ เราจะพึงทำมาณพผู้นี้
ให้เป็นบัณฑิตได้อย่างไรหนอแล”.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ได้มีความดำริอย่างนี้
ว่า “มีอุบายอยู่อย่างหนึ่ง, เราจักถาม
มาณพนี้ ผู้ไปเพื่อหาพินและหาผักแล้ว
กลับมา ว่า ‘วันนี้เจ้าเห็นอะไรบ้าง เจ้าทำ
อะไรบ้าง’. เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอจักบอก
แก่เราว่า ‘วันนี้กระผมเห็นสิ่งชื่อนี้ กระผม
ทำสิ่งนี้’. ลำดับนั้น เราจักถามมาณพ
นั้นว่า ‘สิ่งที่เจ้าเห็นแล้ว และเจ้าทำแล้ว

จ การณน จ กเถสุสติ. อิติ นั มาณว
อุปมณฺจ การณณฺจ กถาเปตฺวา อิมินา
อุปาเยน ปณฺทิตฺ กฤษฺสามิ"ติ.

โส ตํ ปกฺโกสิตฺวา "ตาด มาณว
อิตฺ ปฏฺจาย ทารุตฺถาย ปณฺณตฺถาย
จ คตฺถฺจานเ ยํ เต ตตฺถ ทิฏฺฐิ"^(๑)
วา ภูตฺตํ วา ปีตํ วา ขาทิตํ
วา โหติ ตํ อาคณฺตฺวา มยฺหิ
อาโรเจยฺยาสี"ติ อาห.

โส "สาธฺ"ติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา
เอกทิวสํ มาณเวหิ สทฺธิ ทารุตฺถาย
อรณฺภํ คโต ตตฺถ สปฺปํ ทิสฺวา
อาคณฺตฺวา "อาจริย สปฺโป เม ทิฏฺฐิ"ติ
อาโรเจสิ. "สปฺโป นาม ตาด กิทิสฺ"ติ.
"เสยฺยถาปี นงฺคลีสา"ติ. "สาธฺ สาธฺ
ตาด มนาปา เต อุปมา. อาหฺวา,
สปฺปา นาม นงฺคลีสสทิสฺวา โหนฺติ"ติ.
อถ โพิธิตฺโต "माणวเกน มนาปา
อุปมา อาหฺวา, สกฺขิสฺสามิ นั ปณฺทิตํ
กาตฺนุ"ติ. จินฺเตสิ.

เป็นอย่างไร'. มาณพนั้นจักเล่าด้วยอุปมา
และด้วยเหตุว่า 'สิ่งที่กระผมเห็นและ
ทำแล้ว ชื่อเห็นปานนี้'. เราให้มาณพนั้น
บอกเล่าอุปมาและเหตุแล้ว จักให้อุบายนี้
ทำเธอให้เป็นบัณฑิตด้วยอาการอย่างนี้"
ดังนี้.

พระโพิธิตว์นั้น เรียกมาณพนั้นมาแล้ว
กล่าวว่า "พ่อมาณพ ตั้งแต่ไป ในสถานที่
ที่เจ้าไปหาเพื่อนและผัก เจ้ากลับมาแล้ว
เพียงบอกสิ่งที่เจ้าเห็นหรือบริโภค ดื่มหหรือ
เคี้ยวกินในที่นั้นแก่เรา".

มาณพนั้นรับคำว่า "ดีละ" แล้ว
วันหนึ่งไปป่าเพื่อหาเพื่อน พร้อมกับพวก
มาณพทั้งหลาย เห็นงูในป่านั้นแล้ว กลับมา
บอกว่า "ข้าแต่อาจารย์ กระผมเห็นงู".
พระโพิธิตว์ถามว่า "พ่อคุณ ชื่อว่างู
เป็นเช่นไร". มาณพตอบว่า "เหมือน
งอนไถ". พระโพิธิตว์กล่าวว่า "ดีละ
ดีละ พ่อคุณ เอนำข้อเปรียบเทียบที่น่า
พอใจมาแล้ว ชื่อว่างูก็เป็นเช่นกับงอนไถ".
ครั้งนั้นพระโพิธิตว์คิดว่า "มาณพนำ
ข้อเปรียบเทียบที่น่าพอใจมาแล้ว, เรา
สามารถจะทำมาณพนั้นให้เป็นบัณฑิตได้".

^๑ ฉ. สุตํ วาติ ทิสฺสติ.

อาจารย์โย “อัย มาณโว ‘สปุโป
 นงฺคลีสสทิสเ’ติ กณฺเฑโต ตาว
 สุกถิตํ กณฺเฑสิ, ‘หตฺถี นงฺคลีสสทิสเ’ติ
 กณฺเฑเตนาปี โสณฺทํ สนฺธาย เลเสน
 กถิตํ. ‘อุจฺจุํ นงฺคลีสสทิสนฺ’ติ กถเนปี
 เลโส อตฺถิ, ‘ทธีรานิ ปน นิจฺจํ
 ปณฺฑรานิ ปกฺขิตฺตภาชนสนฺจานานิ อธิ
 สฺพเพน สพฺพํ อุปมํ น กณฺเฑสิ, น
 สกฺกา อิมํ โลกุกํ ลิกฺขาเปตฺนฺ’ติ
 วตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๒๓. “อสฺพุตฺตคามี วาจํ
 พาโล สพฺพุตฺต ภาสติ
 นายํ ทธี เวทิน น นงฺคลีสํ
 ทธีปฺปยํ มณฺเฑติ นงฺคลีสนฺ’ติ.

ตตฺรารยํ สงฺเขปตฺโต : ยา วาจา
 อุปมาวเสน สพฺพุตฺต น คจฺจติ, ตํ
 อสฺพุตฺตคามี วาจํ พาโล ปุคฺคโล
 สพฺพุตฺต ภาสติ “ทธี นาม กิทิสนฺ’ติ
 ปุญฺโজ “เสยฺยถาปี นงฺคลีสา”ติ วทเตว.
 เอวํ วทนฺโต นายํ ทธี เวทิน น

อาจารย์กล่าวว่า “มาณพคนนี้ เมื่อพูดว่า
 ‘งูละม้ายคล้ายงอนไถ’ ก็ยังนับว่าพูด
 ถูกต้องดีก่อน เมื่อเธอพูดว่า ‘ข้างเป็น
 เช่นงอนไถ’ ก็พูดโดยอ้างเลสมายเอา
 วงข้าง. แม้ในการพูดว่า ‘อ้อยเป็นเช่น
 กับงอนไถ’ ก็ยังพอมีข้ออ้าง, ‘แต่นมส้ม
 และนมสดสีขาวเนื่องนิตย์ ทรงตัวอยู่ใน
 ภาชนะที่เขาใส่ไว้ มาณพไม่น่ากล่าวข้อ
 เปรียบเทียบทั้งหมด ด้วยประการทั้งปวง
 ในที่นี้, เราไม่สามารถจะให้มาณพผู้
 เหลวไหลนี้ศึกษาได้” จึงกล่าวคาถา
 ภาษิตนี้ว่า :

๑๒๓. “คนโง่ ย่อมพูดถ้อยคำที่ไม่นำไป
 สู่ประโยชน์ (ไม่มีประโยชน์)
 ทั้งปวง ในที่ทุกแห่ง มาณพนี้
 มิได้รู้จักนมส้ม ไม่รู้จักงอนไถ
 ย่อมสำคัญ นมส้มและนมสด
 เหมือนงอนไถไปได้”.

ในคาถานั้น มีเนื้อความย่อตั้ง
 ต่อไปนี้ : วาจาใดไม่นำไป(สู่ประโยชน์)
 ในที่ทุกแห่ง ด้วยสามารถแห่งข้อเปรียบเทียบ
 คนโง่ ย่อมพูดแต่วาจาที่ไม่นำไป
 เพื่อประโยชน์ทั้งปวงนั้น ในที่ทุกแห่ง
 ถูกถามว่า “ชื่อว่า นมส้มเป็นอย่างไร”
 ก็ยังพูดย้ำอยู่ว่า “เหมือนกับงอนไถ”.
 เมื่อพูดอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า ย่อมไม่รู้จัก

นงคีส. ก็พิจารณา. ยสุมา ทธิปป์
มณฺฑติ นงคีสนฺติ, ยสุมา อย์
ทธิปี นงคีสเมว มณฺฑติ.

อถวา ทธิติ ทธิเมว, ปยนฺติ ชีรํ,
ทธิญจ ปยญจ ทธิปป์. ยสุมา
ทธิชีรานิปิ อย์ นงคีสเมว มณฺฑติ,
ตาทิสฺวายํ พาลิ, ก็ อิมินาติ
อนฺเตวาสิกานํ กถํ กเถตฺวา ปริพฺพยํ
ทตฺวา ตํ อญฺโยเชสิ.

สตถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อานริตฺวา
ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา โลลมาณโว
โลลฺุทายิ อโหสิ, ทิสปาโมกฺโข
อาจริโย ปน อหเมวา”ติ.

นงคีสชาตกวรรณนา ตติยา.

นมสํม ไม่รู้จักงอนไถ. เพราะเหตุไร.
เพราะว่า เขาย่อมสำคัญนมสํมและ
นมสดเหมือนกับงอนไถ เพราะเหตุดังนี้
มาณพคนนี้ จึงสำคัญแก่นนมสํมเหมือน
งอนไถอยู่นั่นเอง.

อีกอย่างหนึ่งคำว่า นมสํม ก็คือนมสํม
นั่นเอง, คำว่า นํานม ได้แก่นมสด,
ทั้งนมสํมและนมสด จึงชื่อว่า ทธิปยะ.
เพราะเหตุที่มาณพคนนี้ สำคัญแก่นนมสํม
และนมสดทั้งหลาย เหมือนกับงอนไถ
เสียร้ไป มาณพคนนี้เป็นผู้โง่เขลาเช่น
นั้น อาจารย์จึงกล่าวถ้อยคำ แก่ลูกศิษย์
ทั้งหลายว่า มาณพคนนี้ไม่มีประโยชน์
อะไร แล้วให้เสียบียงส่งมาณพนั้นไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“มาณพผู้เหลวไหลในครั้งนั้น ได้เป็น
พระโลลฺุทายิในบัดนี้, ส่วนอาจารย์
ทิสปาโมกข์ ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง”
ฉะนี้แล.

พรรณานางคีสชาดกที่ ๓ จบ.

๔. อมพชาตก (๑๒๔)

๑๒๔. “วายนเมถว ปุริโส
น นิพพินุทยอย ปณฺทิตโต
วายนมสุส ผลํ ปสฺส
ภุตฺตา อมฺพา อนีติหนฺ”ติ.

อมพชาตกํ จตฺตถิ.

๔. อัมพชาตก (๑๒๔)

๑๒๔. “บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงพยายาม
ไปเถิด ไม่พึงเบื่อหน่าย ท่าน
จงดูผลแห่งความพยายาม หมู่
ฤาษีบริโกคผลมะม่วงเป็นต้น
อย่างไม้อื่น”.

อัมพชาตก ที่ ๔.

๔. อมพชาตกถา (๑๒๔)

วายเมถว ปริโสติ อิทธิ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกัง วตตสมุปนุณ
ภิกขุ อารพภ กเถสิ.

โส กิร สาวตถิวาสี กุลปุตโต
สาสเน อูริ ทตวา ปพพชิตโต
วตตสมุปนุโน อโหสิ, อัจฉริยปชฎาย-
วตตานิ ปานีเยปรีโกชนีเยอุปเสถาคาร-
ชนุตาสราทีนิ วตตานิ จ สาธุกัง กโรติ,
จุททสสุ มหาวตเตสุ อสตีกขนุทธวตเตสุ
จ ปริปุริการีเยว อโหสิ, วิหารัง
สมมุชชติ, ปรีเวณัง วิตกุกมาลกัง
วิหารมคคัง สมมุชชติ, มนุสสุสานัง ปานีเย
เทติ.

มนุสสุสา ตสฺส วตตสมุปตฺติยํ ปสฺสีทิตฺวา
ปญฺจสตมตตฺตานี ธฺวภตตฺตานี อทฺทสุ.
มหาลาภสกุการโ อูปฺปชฺชติ. ตํ นิสฺสสาย
พหุณฺณํ ผาสฺสุวิหาโร ชาโต. อเถกทิวสํ
ธมฺมสภายํ ภิกขุ กถํ สมุญฺจาเปสฺสุ
"อาวุโส อสุโก นาม ภิกขุ อตฺตโน

๔. พรรณนาอัมพชาดก (๑๒๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรรูปหนึ่ง ตรัสพระ-
ธรรมเทศนานี้มีคำว่า บุรุษพึงพยายาม
ไปเถิด เป็นต้น.

ได้ยินว่า ภิกษุนั้นเป็นกุลบุตรชาวเมือง
สาวตถี บวชอุทิศชีวิตในพระศาสนา
เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวัตร, ทำอัจฉริยวัตร
อุปัชฌายวัตร และวัตรทั้งหลาย มี(จัด)
น้ำดื่มของที่ควรใช้สอย(บริโภค) (ปิด
กวาด) โรงอุโบสถและเรือนไฟเป็นต้น
เรียบร้อยดี เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในมหาวัตร
๑๔ ประการ และในชั้นธกวัตร ๘๐
ประการ นั้นแล กวาดวิหาร กวาดบริเวณ
โรงสำหรับตริก (หอปฏิบัติธรรม) ทางไป
วิหาร, ให้น้ำดื่มแก่พวกมนุษย์ทั้งหลาย.

พวกมนุษย์ พวกกันเลื่อมใสในวัตรสมบัติ
ของภิกษุรูปนั้น ได้ถวายภัตตาหารประจำ
ประมาณ ๕๐๐ สำหรับ. ลามสัการะ
เป็นอันมากก็เกิดขึ้น. เพราะอาศัยลาม
สัการะอันมากมายนั้น ความอยู่สบาย
จึงเกิดมีแก่ภิกษุเป็นจำนวนมาก. ครั้น
วันหนึ่งภิกษุทั้งหลาย ตั้งเรื่องสนทนา
กันขึ้นในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มีอายุ

วตฺตสมฺปตฺติยา มหนฺตํ ลามสกุการิ
นิพฺพตฺเตสฺสิ, เอตํ เอกํ นิสฺสาย
พฺพนฺนํ ฆาสฺสูวิหาโร ชาโต”ติ.

สตุถา อคฺคนฺตฺวา “กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺจิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
อิทาเนว, ปุพฺเพปายํ ภิกฺขุ วตฺตสมฺปนฺโน,
ปุพฺเพเปตํ เอกํ นิสฺสาย ปญฺจ
อิสิสฺตานิ ผลาผลตฺถาย อรณฺณํ อคฺคนฺตฺวา
เอเตเนว อนินฺตผลาผลเอหิ ยาเปสฺสุนฺ”ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิสฺตโต อุทิจฺจ-
พุราหฺมณฺกุลเ นิสฺสยตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
อิสิปฺพุพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา ปญฺจสฺต-
อิสิปริวารโ ปพฺพตฺปาเท วิหาสิ. ตทา
หิมวฺนฺเต จณฺโท นิทาโฆ อโหสิ,
ตตฺถ ตตฺถ ปานียานิ จิชฺชิสฺสุ,
ติรฺจฺจนา ปานียํ อลฺภมานา กิลมฺนฺติ.

ภิกษุชื่อนั้น ยังลามและสักการะ
อันมากมายให้เกิดขึ้น เพราะตนมีวัตร-
สมบัติ, ความอยู่สบายเกิดมีแก่ภิกษุ
เป็นจำนวนมาก เพราะอาศัยภิกษุรูปนั้น
รูปเดียว”.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอนั่งประชุม
สนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ” เมื่อ
พวกภิกษุกราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้
พระเจ้าข้า” จึงตรัสต่อไปว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลายมิใช่ แต่บัดนี้เท่านั้น, แม้ใน
ปางก่อนภิกษุรูปนี้ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วย
วัตร, แม้ในปางก่อน อาศัยเธอผู้เดียว
ฤาษี ๕๐๐ คน ไม่ต้องไปป่าเพื่อหา
ผลไม้น้อยใหญ่เลี้ยงอัตภาพ ให้เป็นไป
ด้วยผลไม้น้อยใหญ่ ที่เธอเท่านั้นนำ
มาให้” ดังนี้ แล้วทรงนำเรื่องอดีตมา.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
ชั้นสูง เจริญวัยแล้ว บวชเป็นฤาษี มีฤาษี
๕๐๐ คน เป็นบริวาร อาศัยอยู่ที่เชิงเขา.
ครั้งนั้นในหิมวันตประเทศ ได้เกิดความ
แห้งแล้งอันร้ายแรง, น้ำดื่มในที่นั้น ๆ
ได้แห้งขอด, สัตว์ดิรัจฉานทั้งหลาย
เมื่อไม่ได้น้ำดื่มก็พากันลำบาก.

อถ เตสุ ตาปเสสุ เอโก ตาปโส
 เตสํ ปีปาสทุกุขํ ทิสฺวา เอกํ รุกุขํ
 จินฺนุทิตฺวา โทณิ กตฺวา ปานียํ
 อุสุสิญฺจิตฺวา เตสํ ปานียํ อทาสิ.
 พหุสุ สนฺนิปตฺติตฺวา ปานียํ ปิวฺนฺเตสุ
 ตาปสฺสุส ผลาผลตฺถาย คมโนกาโส
 น โหติ. โส นิราหาโรปี ปานียํ
 เทติเยว.

มิตฺตนา จินฺนฺเตสุ "อโย อมฺหากํ ปานียํ
 เทนฺโต ผลาผลตฺถาย คนฺตุํ โอกาสนํ
 น ลภติ นีราหารตาย อตีวีย กิลมติ,
 หนฺท มยํ กตฺกํ กโรมา"ติ. เต
 กตฺกํ อักฺสุ "อิโต ปฏฺจาย ปานียํ
 ปิวฺนฺตฺถาย อากฺจณฺฺนฺเตน อตฺตโน
 พลานฺุรูปฺเนน ผลาผลํ คเหตุว
 อาคนฺตพฺพนุ"ติ.

ตโต ปฏฺจาย เอเกโก ติริจฺจฺวาโน
 อตฺตโน อตฺตโน พลานฺุรูปฺเนน มรฺมฺมฺุรฺรานิ
 อมฺพชฺมฺพฺนฺสาทินิ คเหตุวาว อากฺจฺจติ.
 เอกสุส อตฺถาย อากฺตี ผลาผลํ
 อชฺุตฺมเตยฺยสกฺกุภาารบฺปฺมานํ อโหสิ.
 ปญฺุจสตา ตาปสา ตเทว ปริญฺุชฺนฺติ,
 อติเรกํ จฺุชฺุชฺิยิตฺถ.

ครั้งนั้นบรรดาดาบสเหล่านั้น ดาบส
 คนหนึ่งเห็นความทุกข์ เพราะความ
 กระหายน้ำของสัตว์เหล่านั้น จึงตัดต้นไม้
 ต้นหนึ่ง ทำเป็นรางน้ำตักน้ำดื่มใส่
 ให้น้ำดื่มแก่สัตว์เหล่านั้น. เมื่อหมู่สัตว์
 เป็นอันมาก ต่างพากันมาชุมนุมดื่มน้ำ
 ดาบสจึงไม่มีโอกาสไปหาผลไม้ນ้อยใหญ่.
 ดาบสผู้นั้น แม้(ตัวเอง) จะอดอาหาร
 ก็ยังคงให้น้ำดื่มอยู่นั่นเอง.

หมู่เนื้อทรายคิดกันว่า "ดาบสผู้นี้ให้น้ำดื่ม
 แก่พวกเรา จึงไม่ได้โอกาสเพื่อจะไปหา
 ผลไม้ນ้อยใหญ่ ย่อมลำบากอย่างยิ่ง
 เพราะอดอาหาร, เอาเถิดพวกเราจะทำ
 กติกากันไว้". หมู่สัตว์เหล่านั้น จึงได้ทำ
 กติกากันไว้ว่า "ตั้งแต่นี้ไป สัตว์ที่มาเพื่อ
 ต้องการดื่มน้ำ พึงคาบผลไม้ນ้อยใหญ่
 มาด้วย ตามสมควรแก่กำลังของตน".

จำเดิมแต่นั้นมา สัตว์ดิรัจฉานแต่ละตัว
 ต่างพากันคาบผลไม้ทั้งหลาย มีผลมะม่วง
 ผลไม้หว้า และขนุนเป็นต้น อันมีรสหวาน
 อร่อย มาตามสมควรแก่กำลังของตน ๆ.
 ผลไม้�้อยใหญ่ ที่หมู่สัตว์นำมาเพื่อ
 ประโยชน์แก่ดาบสผู้เดียว ได้มีปริมาณ
 จุ ๒ เล่มเกวียนครั้ง. ดาบส ๕๐๐ คน
 บริโภคผลไม้�้อยใหญ่นั้นเท่านั้น, ทั้ง
 ผลไม้ที่มีมากเกินไป.

โพธิสตุโต ตํ ทิสฺวา “เอกํ
นาม วตฺตสมฺปนฺนํ นิสฺสาย เอตฺตกานํ
ตาปสํ ฌลาผลตฺถาย อคฺนฺตุวา
ยาปํ อฺปนฺนํ, วัริยนฺนาม กาทพฺพ-
เมวา”ติ วตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๒๔. “วายนฺเมถว ปุริโส
น นิพฺพินฺนุเทยฺย ปณฺฑิตो
วายนฺมสุสฺส ผลํ ปสฺส
ภุตฺตา อมฺพา อนีติหนฺ”ติ.

ตตฺตฺรายํ สงฺเขปตฺถอ : ปณฺฑิตो
อตฺตโน วตฺตปุรณาทิเก กมฺมมฺหิ
วายนฺเมถว, น อุกฺกณฺญเจยฺย. กิการณา.
วายนฺมสุสฺส นิปฺผลตฺถาย อภาวโต. อิติ
มหาสตุโต “วายนฺโม นาม สผโลว
โหตี”ติ อิติคณฺโณ อาลปฺนฺโต “วายนฺมสุสฺส
ผลํ ปสฺส”ติ อาห. กิทิสฺ. ภุตฺตา
อมฺพา อนีติหนฺติ.

พระโพธิสัตว์ ครั้นเห็นเหตุนั้น
แล้ว จึงกล่าวว่า “การที่ดาบสทั้งหลาย
มีประมาณเท่านี้ ไม่ต้องไปหาผลไม้
น้อยใหญ่ แล้วยังอัตภาพให้เป็นไป
เกิดมีขึ้นเพราะอาศัยดาบสตนหนึ่ง ผู้ถึง
พร้อมด้วยวัตร, ได้ชื่อว่า ความเพียร
อันบุคคลพึงทำแท้เทียว” ดังนี้แล้ว
จึงกล่าวคาถานี้ว่า :

๑๒๔. “บุรุษผู้เป็นบัณฑิต พึงพยายาม
ไปเถิด ไม่พึงเบื่อหน่าย ท่าน
จงดูผลแห่งความพยายาม หมู่
ฤาษีบริโภคนผลมะม่วงเป็นต้น
อย่างไม้อื่น”.

ในคาถานั้น มีเนื้อความย่อดังต่อไปนี้
นี้ : บัณฑิตพึงพยายามโดยแท้, คือไม่
พึงเบื่อหน่ายในกิจการ มีกามบำเพ็ญวัตร
เป็นต้นของตน. ถามว่า เพราะเหตุไร.
ตอบว่า เพราะความพยายามไม่มีความ
ไร้ผล. เพราะเหตุนั้น พระมหาสัตว์จึง
กล่าวว่า “ชื่อว่า ความพยายาม ย่อมมี
ผลทั้งนั้น” จึงเรียกหมู่ฤาษีมากล่าวว่า
“ท่านจงดูผลแห่งความพยายาม”. ถาม
ว่า ดูผลเช่นไร. ตอบว่า “หมู่ฤาษีได้
บริโภคนผลมะม่วงเป็นต้น อย่างไม้อื่น”.

ตตถ อมฺพาติ เทสนามตฺตํ, เตหิ ปน
 นานปฺปการานิ ผลาผลานิ อากตานิ.
 เตสํ สมฺปนฺนตรานํ วา อุตฺตสนฺนตรานํ
 วา วเสน "อมฺพา"ติ วุตฺตํ. เย
 อิเมหิ ปญฺจหิ อีสฺสิเตหิ สยํ อรณฺญํ
 อคฺนฺตุวา, เอตฺตสฺส อตฺถาย อานีตา,
 อมฺพา ภูตฺตา, อิทํ วายามสฺส ผลํ.

ตถจฺ โข ปน อนีติหํ "อิตฺติห อิตฺติ
 อาหา"ติ เอวํ อิตฺติหิตฺติเหเน คเหตุพฺพํ
 น โหติ, ปจฺจกฺขเมว ตํ ผลํ ปสฺสาติ.
 เอวํ มหาสฺตฺโต อีสฺสิคณฺสฺส โอวาทํ
 อทาสิ.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtฺตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา วตฺตสมฺปนฺโน
 ตาปโส อยํ ภิกฺขุ อโหสิ, คณฺสสตฺถา
 ปน อหเมวา"ติ.

อมฺพชาตกรณฺณนา จตฺตฺถา.

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ผลมะม่วง
 เป็นต้น เป็นเพียงการแสดง, ก็ผลไม้
 น้อยใหญ่ทั้งหลายมีประการต่าง ๆ ที่หมู่
 เนื้อเหล่านั้นนำมาแล้ว. คำว่า "มะม่วง"
 เป็นต้น ท่านกล่าวด้วยสามารถ แห่งผล
 ไม้ น้อยใหญ่ทั้งหลายที่สมบูรณ์ยิ่งกว่า
 หรือมากมายกว่าเหล่านั้น. ผลมะม่วงที่
 ภาษีประมาณ ๕๐๐ ตน เหล่านี้ บริโภค
 โดยที่ตนเองไม่ต้องไปป่า เป็นผลมะม่วง
 ที่เหล่าสัตว์นำมาเพื่อภาษีตนนี้, นี้เป็นผล
 แห่งความพยายาม.

ก็ผลนั้นแลเห็นอยู่ชัด ๆ คือ ไม่ต้องเชื่อ
 โดยกล่าวตามกันอย่างนี้ว่า "เขากล่าวกัน
 อย่างนี้", ท่านจงดูผลอย่างประจักษ์แจ้ง
 นั้นเถิด. พระมหาสัตว์ได้ให้โอวาทแก่
 หมู่ภาษีด้วยประการฉะนี้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนານี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 "ดาบสผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรในครั้งนั้น ได้
 เป็นภิกษุรูปนี้ในเวลานี้, ส่วนศาสดา
 ของคณะ ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง" ดังนี้.

พรรณนาอัมพชาดกที่ ๔ จบ.

๕. กฎาหกษาดก (๑๒๕)

๑๒๕. “พหุมุปี โส วิกตฺเตยฺย
อณฺณํ ชนปทํ คโต
อนฺวาคนฺตฺวาน ทูเสยฺย
ภุญฺช โภเค กฎาหกา”ติ.

กฎาหกษาดกํ ปญฺจมี.

๕. กฎาหกษาดก (๑๒๕)

๑๒๕. “นรชนโด ไปสู่ชนบทอื่นจากถิ่น
ของตน นรชนนั้น ฟังพูดโอ้อวด
ถ้อยคำ แม้มากได้ นายของท่าน
มาแล้ว ฟังทำลายท่าน ข้าแต่
กฎาหกะ ขอท่านจงบริโภค
โภคสมบัติเถิด”.

กฎาหกษาดก ที่ ๕.

๕. พรรณนาภาพกษัตริย์ (๑๒๕)

พหุมาลี โส วิกตฤคยาติ อิท
 สตุธา เซตวเน วิหรนุโต เอก
 วิกตฤคิ ภิกษุ อารพภ กเถสิ. ตสุ
 วตุฏฺ เหมจา กถิตสทิสเมว.

อตีเต ปน พาราณสี
 พุหมตเต รชช กานูเต โพิสตุโต
 มหาวิโว อโหสิ. ตสุ ภริยา
 ปุตตี วิชายี. ทาสีปิสสุ ตํ ทิวสม
 ปุตตี วิชายี.

เต เอกโต วชฺฐิสสุ. เสฏฺฐิปุตเต
 ปุพเพ เลขิ สิกฺขนุเต ทาสีปิสสุ
 ผลกั วมาโน คนฺตุวา เตเนว สทฺธิ
 เลขิ สิกฺขิ, เทว ตโย^๑ โวหาเร
 อกาสิ.

โส อนุกฺกเมน วจนกฺสโล โวหารกฺสโล
 ยฺวา อภิวโป อโหสิ นามเน กฺฐาโก
 นาม.

๕. พรรณนาภาพกษัตริย์ (๑๒๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้
 ใช้อวดรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนาว่า
 นี้ว่า นรชนนั้น ฟังพูดอวดถ้อยคำ
 แม้มากได้ ดังนี้เป็นต้น. เรื่องของภิกษุ
 รูปนั้น เหมือนกับที่กล่าวไว้ในหนังสือ
 นั้นแล.

ก็ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
 โพิสตุ (เกิดเป็นเศรษฐี) มีทรัพย์มาก
 ภริยาของพระโพิสตุผู้นั้น คลอดบุตรเป็น
 ชาย. แม่นางทาสีของพระโพิสตุผู้นั้น
 ก็คลอดบุตรเป็นชายในวันนั้นเหมือนกัน.

กุมารทั้งสองนั้น เจริญวัยมาด้วยกัน. เมื่อ
 บุตรของเศรษฐีเรียนหนังสือก่อน แม่นาง
 ของบุตรเศรษฐีผู้นั้น ก็ถือกระดานชนวนไป
 เรียนหนังสือกับบุตรเศรษฐีผู้นั้น ได้ทำโจทย์
 ๒-๓ ข้อ.

ลูกทาสีนั้นฉลาดในถ้อยคำ ฉลาดใน
 โวหาร โดยลำดับ เป็นหนุ่มรูปงามมีนาม
 ว่า กฐาโก โดยชื่อ.

^๑ ส. ม. เทว ตโยติ.

โส เสฏฺฐิสุสฺส สมเว ภาณฺฐาคาวิกกมฺมํ
กโรนฺโต จินฺตฺเตสิ “น มํ อิเม สพุพกาลํ
ภาณฺฐาคาวิกกมฺเมว กาเรสุสนฺติ, กิณฺจิทฺเว
โทสํ ทิสฺวา ตาเพตฺวา พนฺธิตฺวา
ลกฺขณฺนํ องฺเกตฺวา ทาสปริโกเคนปี
ปริภุญฺชิสฺสนฺติ.

ปัจจนฺเต โข ปน เสฏฺฐิสุสฺส สหายโกปี
เสฏฺฐิ อตฺถิ, ยนฺนุนาหํ เสฏฺฐิสุสฺส
วจนฺนํ เลขํ อาทาย ตตฺถ คนฺตฺวา
‘อหํ เสฏฺฐิปฺตฺโต’ติ วตฺวา ตํ เสฏฺฐิ
วญฺเจตฺวา ตสฺส ธีตฺรํ คเหตฺุวา สุขํ
วเสยฺยนฺ”ติ.

โส สยเมว ปณฺณํ คเหตฺุวา “อหํ
อสุกนฺนาม มม ปฺตฺตํ ตว สนฺติกํ
ปฺหิณฺตี, อาวาหิวาหสมฺพนฺโร, นาม
มยฺหํ ตยา ตฺยฺหญฺจ มยา สทฺธิ
ปฏฺฐึโป, ตสฺมา ตฺวํ อิมสุสฺส ทารกสุส
อตฺตโน ธีตฺรํ ทตฺวา เอตํ ตตฺถเว
วสาเปหิ, อหํปี โือกาสํ ลภิตฺวา
อาคมิสฺสสามิ”ติ ลีขิตฺวา เสฏฺฐิสุสฺส
มฺพุทฺทิกาย ลญฺจิตฺวา ยถารุจิตํ
ปริพฺพยญฺเจว คนฺธวตฺถาทีนึ จ
คเหตฺุวา ปัจจนฺตํ คนฺตฺวา เสฏฺฐิ
ทิสฺวา วนฺทิตฺวา อญฺจาสิ.

ลูกทาสนั้น เมื่อทำหน้าที่ผู้รักษาค้างเก็บ
สิ่งของในเรือนท่านเศรษฐี คิดว่า “คน
เหล่านี้ จักไม่ให้เราทำหน้าที่ผู้รักษาค้าง
เก็บสิ่งของตลอดกาลทั้งปวง, เห็นความ
ผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วจะเขียน
จะจองจำ ทำเครื่องหมายไว้เป็นลักษณะ
ใช้สอยโดยใช้อย่างทาส.

ก็แลที่ชายแดน เศรษฐีแม่ผู้เป็นสหายของ
เศรษฐีมีอยู่, อย่างกระนั้นเลยเราควรถือ
หนังสือ(ปลอม)ไป ณ ที่นั้น ด้วยคำของ
เศรษฐี แล้วกล่าวลวงเศรษฐีนั้นว่า ‘เรา
เป็นลูกชายเศรษฐี’ แล้วรับเอาลูกสาว
เศรษฐีนั้น(เป็นเมีย)อยู่เป็นสุข”.

ลูกทาสนั้น ถือเอาหนังสือเขียนเอง
นั้นแหละ ใจความว่า “เราส่งลูกชาย
ของเราชื่อโน้น มาสู่สำนักของท่าน ขึ้นชื่อว่า
ความสัมพันธ์กัน(เกี่ยวดองกัน)ทางการ
แต่งงาน ระหว่างทางเรากับทางท่านและ
ทางท่านกับทางเราเหมาะสมกัน เพราะ
ฉะนั้น ขอท่านได้โปรดยกธิดาของท่าน
ให้แก่เด็กคนนี้แล้วให้เขาอยู่ ณ ที่นั้นแหละ
แม้เรามีโอกาสแล้วจักมา” (เยียม) แล้ว
ประทับด้วยตราของเศรษฐีนั่นเอง ถือเอา
เสบียงมีของหอมและผ้าเป็นต้น ตาม
ความพอใจแล้วเดินทางไปยังชนบท พบ
เศรษฐีใหม่แล้วยืนอยู่.

อถ นัง เสฏฐิ "กุตโต อากโตสิ
 ตาตา"ติ ปุจฺฉิ. "พาราณสีโต" "กสฺส
 ปุตฺโตสิ"ติ. "พาราณสีเสฏฐิสฺสา"ติ.
 "เกนตฺถนาคโตสิ"ติ. ตสฺมี ขณ
 กฺวาทโก "อิทํ ทิสฺวา ชานิสฺสธ"ติ
 ปุณฺณํ อทาสิ.

เสฏฐิ ปณฺณํ วาเจตฺวา "อิทานาหํ
 ชีวามิ นามา"ติ ตฺวญฺจจิตฺโต ธีตรํ
 ทตฺวา ปติญฺจาเปสิ. ตสฺส ปริวาร
 มหนฺโต อโหสิ.

โส ยาคุชฺชกาทีสุ วา สุตฺตคณฺธวตฺถาทิสฺสุ
 วา อุนีเตสฺสุ "เอวมฺปิ นาม ยาคุ
 ปจฺนติ, เอวํ ชฺชกํ, เอวํ ภตฺตํ,
 อโห ปจฺจนฺตวาสิกา นามา"ติ
 ยาคุอาทีนิ ครหติ. "อิเม ปจฺจนฺตวาสิ-
 ภาเวเนว อหตฺสาฎเก" วลฺลชิตฺตํ น
 ชานนฺติ, คนฺธเปปี ปีสิตฺตํ ปุปฺพานิ
 คนฺธิตฺตํ น ชานนฺตี"ติ วตฺถกมฺมกราทโย
 ครหติ.

ครั้งนั้นเศรษฐีถามเขาว่า "พ่อเจ้า
 มาแต่ไหน". กวาทกะตอบว่า "จากเมือง
 พาราณสี" เศรษฐีถามว่า "พ่อเป็นลูก
 ใคร". กวาทกะตอบว่า "ข้าพเจ้าเป็นลูก
 ของพาราณสีเศรษฐี". เศรษฐีถามว่า
 "พ่อมารุระอันใด". ขณะนั้นกวาทกะ
 กล่าววว่า "ท่านดูหนังสือนี้แล้วจักทราบได้"
 ดังนี้ จึงให้หนังสือ.

เศรษฐีอ่านหนังสือแล้ว มีใจยินดีวว่า "บัดนี้
 เราค่อยมีชีวิตขึ้นบ้าง" จึงยกธิดาให้แล้ว
 ให้ตั้งหลักฐาน (ในถิ่นนั้น). บริวารของ
 กวาทกะนั้นเพิ่มมากขึ้น.

นายกวาทกะนั้น เมื่อเขานำข้าวยา
 และของควรเคี้ยวเป็นต้น หรือผ้าสะอาด
 และผ้าอบกลิ่นหอมเป็นต้นเข้ามา(ให้) ก็
 ตำหนิข้าวยาเป็นต้นวว่า "เขาดัมข้าวยา
 กันอย่างนี้, ทำของควรเคี้ยวอย่างนี้,
 หุงข้าวกันอย่างนี้, ไร่เอ๋ย ชื่อวว่าคน
 บ้านนอกแท้". ตีเตียนคนทำผ้าเป็นต้นวว่า
 "มนุษย์เหล่านี้ไม่รู้จักใช้ผ้าใหม่ ๆ เพราะ
 เป็นชาวบ้านนอกนั่นเอง ทั้งไม่รู้จักอบรำ
 ของหอม ไม่รู้จักร้อยดอกไม้".

^๑ ม. สาฎก.

โพธิสตุโต ทาส์ อปสุสนุโต
 “กฏาหโก น ทิสฺสติ, กุหิ คโต,
 ปริเยสธ นนุ”ติ สมนุตา มนุสฺเส
 ปโยเชสิ. เตสุ เอโก ตตฺถ คนฺตุวา
 ตํ ทิสฺวาว สญฺชานิตฺวา อตฺตานิ
 อชานาเปตฺวา คนฺตุวา โพธิสตุตฺตสฺส
 อารโจะสิ.

โพธิสตุโต ตํ ปวตฺตี สุตฺวา “อยุตฺตํ
 เตน กตํ, คนฺตุวา นํ คเหตุวา
 อาคมิสฺสามิ”ติ ราชานํ อापฺจุจิตฺวา
 มหนฺเตน ปริวารเณ นิภฺขมิ. “เสฏฺฐี
 กิร ปฺจุจฺนตํ คจฺจตี”ติ สพฺพตฺถ
 ปากโฏ ชาโต.

กฏาหโก “เสฏฺฐี กิร อาคจฺจตี”ติ
 สุตฺวา จินฺเตสิ “น โส อญฺเณน
 การเณน อาคจฺจติ, มํ นิสฺสาเยวสฺส
 อาคมนเณ ภวิตพฺพํ. สเจ ปนาหํ
 ปลาโยสฺสามิ, ปฺน อาคนฺตุํ น สกฺกา
 ภวิสฺสติ, อตฺถิ ปเนส อฺปาโย. มม
 สามิกสฺส ปฏฺิปลํ คนฺตุวา ทาสกมฺมํ
 กตฺวา ตเมว อาราเธสฺสามิ”ติ.

โส ตโต ปฏฺุจาย ปริสมชฺเฒ เอวํ
 ภาสติ “อญฺเณ พาลมนุสฺสา อตฺตไน
 พาลภาเวณ มาตาปิตูนํ คณํ อชานนฺตา

พระโพธิสัตว์ เมื่อไม่เห็นทาส จึงส่ง
 คนไป(ตามหา) โดยรอบ ด้วยกล่าวว่า
 “ไม่เห็น(หน้า) นายกฏาหกะเลย, มันไป
 ไหน, ช่วยกันตามหามันที่เถิด”. บรรดา
 คนเหล่านั้น คนหนึ่งไปในถิ่นนั้น พบนาย
 กฏาหกะนั้นเข้าจำได้แล้ว ไม่ให้นาย
 กฏาหกะจำตนได้ กลับไปบอก(เรื่องนั้น)
 แก่พระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์ได้ฟังความเป็นไปนั้นแล้ว
 คิดว่า “นายกฏาหกะทำไม่สมควร เราจัก
 ไปจับมันมา” จึงทูลลาพระราชารออกไป
 พร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก. ชาวปราวณ
 ไปในที่ทุกแห่งว่า “ได้ทราบที่เศรษฐีเดิน
 ทางไปบ้านนอก”.

นายกฏาหกะได้ฟังว่า “ได้ทราบที่เศรษฐี
 จะมา” คิดว่า “เศรษฐีนั้นมิได้มาด้วย
 เหตุอื่น, อันการมาของเศรษฐีนั้นพึงมี
 เพราะอาศัยเราเป็นแน่. หากว่าเราจักหนี
 ไปเสีย เราก็จะไม่อาจมาอีกได้ มีอุบาย
 อยู่อย่างหนึ่ง. คือเราจะสวนทางไปพบ
 นายของเรา (กลางทาง) แล้วจะทำหน้าที่
 ของทาสให้นายนั้นมีความพอใจ(เรา)”.

จำเดิมแต่นั้นมา นายกฏาหกะนั้น พุด
 ท่ามกลางบริษัทอย่างนี้ว่า “มนุษย์โง่
 เหล่าอื่น ไม่รู้จักคุณของมารดาบิดา

เตสั โภชนเวลา ย อปจิติมม อุตวา
 เตหิ สหุติเยว ภุชุนติ, มยมุปน
 มาตาปิตูนั ปริภุชุนกาเล ปฏิคฺคหึ
 อุปนเม, เขฬฺสกรั อุปนเม, โภชนานิ
 อุปนเม, ปานีเยมุปี วิชนิมุปี คเหตุวา
 อุปติฏฺฐามา"ติ ยาว สรีรวลฺลฺยฺชนกาเล
 อุทกกลลั อาทาย ปฏิจฺจนฺนุจฺจานคมนา
 สพุพฺพิ ทาเสหิ สามิกานั กตฺตพฺพกิจฺจ
 ปกาเสสิ.

โส เอวึ ปริสั อุคฺคณฺหาเปตฺวา
 โพิสฺสตุตฺตสฺส ปจฺจนฺตสมึปี อาคตกาเล
 สสฺสุรึ อโวจ "ตาท มม กิร ปิตา
 ตุมฺหากั ทสฺสนตฺถาย อาคจฺจติ,
 ตุมฺเห ขาทนึโยชนึเย ปฏิยาทาเปถ,
 อหึ ปณฺณาการึ คเหตุวา ปฏิปถึ
 คมิสฺสามึ"ติ. โส "สาธุ ตาตา"ติ
 สมฺปฏิจฺฉิ กฺฎาโท พหุปณฺณาการมาทาย
 มหนฺเตน ปริวารเณ คนฺตฺวา โพิสฺสตุตฺ
 วนฺทิตฺวา ปณฺณาการึ อทาสิ.

โพิสฺสตุตฺตปี ปณฺณาการึ คเหตุวา เตน
 สหุติ ปฏิสฺนฺจารึ กตฺวา ปาตฺราสกาเล
 ขนฺธาวารึ นิวาเสตฺวา สรีรวลฺลฺยฺชนตฺถาย
 ปฏิจฺจนฺนุจฺจานั ปาวิสิ. กฺฎาโท

เพราะตนเป็นคนโง่ ไม่ทำความนอบน้อม
 ในเวลาท่านเหล่านั้น รับประทานอาหาร
 (กลับ) รับประทานร่วมกับมารดาบิดานั้น
 เสียด้วย, ส่วนเราในเวลาบิดามารดา
 รับประทานอาหาร น้อมสำหรับเข้าไปให้,
 ยกกระโถนเข้าไปให้, น้อมโภชนะเข้าไป
 ให้, หาน้ำดื่มบ้าง ถือกัดพัดให้บ้าง คอย
 ยืนอยู่ใกล้ ๆ" ประกาศหน้าที่อันทาสควร
 กระทำแก่นายทุกอย่าง ตลอดจนถึงการ
 ถือกะออมน้ำเข้าไปในสถานที่กำบังใน
 เวลาปฏิบัติสรีริก (ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ).

นายภานกษัตริย์ นั้น สั่งสอนผู้เป็น
 (บริษัท) อย่างนี้แล้ว ในเวลาที่พระโพิสัตรี
 มาใกล้ชนบท ได้พูดกับพ่อตาว่า "ข้าแต่
 พ่อ ข้าว่าบิดาของข้าพเจ้าจะมาเยี่ยม
 ท่าน, ขอท่านได้โปรดเตรียมของเคี้ยว
 และของบริโภควไว้, ข้าพเจ้าจักถือเครื่อง
 บรรณาการไปต้อนรับ". ปัจจุบันตเศรษฐิ
 นั้นรับว่า "ดีละพ่อ". นายภานกษัตริย์ ขน
 บรรณาการเป็นอันมากไป พร้อมด้วย
 บริวารมากมาย ไหว้พระโพิสัตรี แล้วให้
 เครื่องบรรณาการ.

ฝ่ายพระโพิสัตรี รับบรรณาการแล้ว
 ทำการปฏิสนธากับนายภานกษัตริย์ ให้
 ตั้งประำพักในเวลาอาหารเช้า แล้วเข้าไป
 ยังที่กำบังเพื่อปฏิบัติสรีริก (ถ่ายอุจจาระ

อตุตโน ปริวาริ นินุตตาเปตฺวา กลลํ
อาทาย โพิสตุตฺตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา
อุทกกิจฺจปริโยसानเน ปาเทสุ ปติตฺวา
“สามิ อหิ ตุมฺหากํ, ยตฺตํ อิจฺฉถ,
ตตฺตํ ฐนํ ทสฺสามิ. มา เม ยลลํ
อนฺตรธายิตฺถา”ติ อาห.

โพิสตุตฺโต ตสฺส วตฺตสมฺปทาย
ปสฺสิตฺตฺวา “มา ภายิ, นตฺถิ เต มม
สนฺติกา อนฺตรายิ”ติ สมฺมสุสาเสตฺวา
ปจฺจนฺตนครํ ปาวิสฺสิ. มหนฺโต สกฺกาโร
อโหสิ, กฺฎาหโกปิสฺส นินฺนฺตรํ ทาเสน
กตฺตพฺพกิจฺจํ กโรติ. อถ นํ เอกาย
เวลาย สฺขนิสินฺนํ ปจฺจนฺตเสฏฺฐิ อาห
“มหาเสฏฺฐิ มยา ตุมฺหากํ ปณฺณํ
ทิสฺวาว ตุมฺหากํ ปุตฺตสฺส ทาริกา
ทินฺนา”ติ. โพิสตุตฺโต กฺฎาหํ ปุตฺตเมว
กตฺวา ตทฺนุจฺฉวิกํ ปิยวจฺนํ วตฺวา
เสฏฺฐิ ตฺสเสสิ. ตโต ปฏฺจาย กฺฎาหกสฺส
มุขํ โอลิเกตุํ สมตฺโต นาม นาโหสิ.

ปัสสาวะ). นายกฐาหกะให้บริวารของตน
กลับ แล้วถือกระโถมน้ำไปหาพระโพิสตร์
หมอบที่เท้าในเวลาเสร็จกิจด้วยน้ำ (คือ
ในเวลาเสร็จจากการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ
ในห้องน้ำ) กล่าวว่า “ข้าแต่นาย ท่าน
ต้องการทรัพย์เท่าใด, ข้าพเจ้าจะให้ทรัพย์
เท่า นั้นแก่ท่าน. ขอท่านอย่าให้ข้าพเจ้า
เสื่อมยศเลย”.

พระโพิสตร์ เลื่อมใสในความถึงพร้อม
ด้วยวัตรของนายกฐาหกะนั้น จึงปลอบใจ
ว่า “ท่านอย่ากลัวเลย, อันตรายจาก
สำนักของเราไม่มีแก่ท่าน” ดังนี้แล้ว
เข้าไปยังปัจฉิมนคร. สักการะมากมาย
ได้มี(แก่พระโพิสตร์), แม่นายกฐาหกะ
ก็ทำหน้าที่อันทาสพึงทำแก่พระโพิสตร์
นั้น ตลอดกาลเป็นนิจนิจ. ครั้งนั้น
ปัจฉิมนครษฐีกล่าวกะมหาเศรษฐีนั้น
ผู้นั่งอย่างมีความสุขอยู่ในเวลานั้นว่า “ข้าแต่
มหาเศรษฐี ข้าพเจ้าได้เห็นจดหมาย
ของท่านเท่านั้น ก็ยกลูกสาวให้บุตรของ
ท่านแล้ว”. พระโพิสตร์ ได้ทำนายกฐาหกะ
ให้เป็นลูก(ของตน) อย่างนั้น จึงกล่าว
คำอันอ่อนหวานสมควรแก่กาลนั้น ให้
ปัจฉิมนครษฐียินดี. จำเดิมแต่นั้น
ไม่มีใครชื่อว่า สามารถมองเห็นนาย
กฐาหกะได้.

เอกทิวส์ มหาสตุโต เสฏฐิธิตริ
 ปกโกสิตวา "เอหิ อมม สีเส เม
 อุกา วิจินาหิ"ติ ตัง อาคนตุวา อุกา
 คเหตุวา จิตัง ปิยวจนัง วตุวา "อมม
 กจฺจึ เต มม ปุตฺโต สุขทุกฺขेषุ
 อปฺปมตฺโต, อุกา ชนา สมฺโมทมานา
 สมคฺคสํวาลัง วสธา"ติ ปุจฺฉิ. ตาต
 มหาเสฏฐิปุตฺตสฺส อญฺเญ โทโส นตฺถิ,
 เกวลัง อหารัง ครหตีติ.

"อมม นิจฺจกาเลเปส ทุกฺขสีโลว, อปิจ
 เต อหนตฺตสฺส มุขพฺพนมฺมตัง ทสฺสามิ,
 ตัง ตวํ สาธุกั อุกฺคณฺหิตวา มม
 ปุตฺตสฺส. โภชนกาเล ครหตฺตสฺส
 อุกฺคณฺหิตนียาเมเนว ปุโรโต จตฺวา
 วเทยฺยาสี"ติ คาถัง อุกฺคณฺหาเปตฺวา
 กติปาหัง วสิตฺวา พาราณสีเมว อคฺมาสิ.

กฏาหโกปิ พุทฺธาทนียโภชนียมาทาย
 อญฺมคฺคัง คนฺตุวา พนุํ ธนัง ทตฺวา
 วนฺทิตฺวา นินฺวตฺติ. โส โฬธิสฺตฺตสฺส
 คตฺกาลโต ปฏฺจาย อติเรกมานี อโหสิ.

โส เอกทิวส์ เสฏฐิธิตาย นานคฺค-
 รสโภชนัง อฺปนฺเตวา กฏฺจฺจุํ อาทาย

อยู่มาวันหนึ่ง พระมหาสัตว์เรียก
 ธิดาเศรษฐีมาพูดว่า "ดูกรมแม่ เจ้าจงช่วย
 หาหาบนศิระชะของเราหน่อยเถิด" แล้ว
 พูดคำอ่อนหวานกะธิดาเศรษฐีผู้มายืน
 หาหาอยู่ แล้วถามว่า "แน่แม่ ลูกชาย
 ของพ่อเอาใจใส่ในสุขทุกข์ของลูกดีอยู่หรือ,
 ลูกทั้งสองยังชื่นชมอยู่ อย่างพร้อมเพรียง
 กันดีหรือ". ธิดาเศรษฐีกล่าวว่า ข้าแต่พ่อ
 โโทษอื่นของบุตรท่านมหาเศรษฐีไม่มี เขา
 ดำเนิน(แต่เรื่อง)อาหารอย่างเดียว.

ท่านเศรษฐีกล่าวว่า "แน่แม่ ลูกพ่อคนนี้
 เป็นคนมักจะกินยากอยู่เรื่อยมา, เอาเถอะ
 พ่อจักให้มนต์มัดปากลูกชายคนนี้แก่เจ้า,
 เจ้าควรเรียนมนต์นั้นให้ดี เมื่อลูกชาย
 ของพ่อพูดดำเนินในเวลารับประทานอาหาร
 เจ้าพึงยืนข้างหน้า แล้วกล่าวโดยทำนอง
 ที่เรียนมานั้นแหละ" แล้วจึงให้ธิดาเศรษฐี
 เรียนคาถา พักอยู่ ๒-๓ วัน ก็(กลับ)
 ไปพระนครพาราณสีนั้นแหละ.

แม้ นายกฏาหกะชนเอาของเคี้ยว และของ
 บริโภคมากมายไปส่ง ให้ทรัพย์เป็นอันมาก
 แล้วกราบลา กลับ. จำเดิมแต่พระโฬธิสต์
 กลับไปแล้ว นายกฏาหกะได้ถือตัวยิ่งขึ้น.

วันหนึ่ง เมื่อธิดาเศรษฐีนำโภชนะมีรสเลิศ
 หลายอย่างเข้าไปให้ ถือกัณฑ์ค้อยปรนนิบัติ

ปริวิสนุตติยา ภตฺตํ ครหิตฺ์ อารภิ.
 เสฏฺฐิจิธิตา โพิธิสตฺตสฺส สนฺตึเก
 อุกฺคหิตนียาเมเนว อิมํ คาถมาห :

๑๒๕. "พหุํปี โส วิกตฺถะยฺย
 อญฺญํ ชนฺปทํ คโต
 อนฺวาคนฺตฺวาน ทฺุเสยฺย
 ญฺุช โภเค กฺฎาหกา"ติ.

ตตฺถ พหุํปี โส วิกตฺถะยฺย
 อญฺญํ ชนฺปทํ คโตติ โย อตฺตโน
 ชาตึญฺมิโต อญฺญํ ชนฺปทํ คโต โหติ,
 ยตฺถสฺส ชาตี น ชานนฺติ, โส พหุํปี
 วิกตฺถะยฺย, วมฺภนฺวจฺนํ วเทยฺย.

อนฺวาคนฺตฺวาน ทฺุเสยฺยชาติ อิมํ ตาว
 วารํ สามิกสฺส ปฏฺิปปถิ คนฺตฺวา
 ทาสกึจฺจสฺส กตฺตฺตา กสาหิ ปหริตฺวา
 ปิฏฺุจิจมฺมุํปฺปาตฺนโต จ ลกฺขณาหนฺนโต
 จ มุตฺโตสิ. สเจ อนาจารย์ กโรสิ,
 ปุณฺ อญฺญสฺมี อาคมนฺวาเร ตว สามิก
 อนฺวาคนฺตฺวาน ทฺุเสยฺย, อิมํ เคหิ
 อนฺวาคนฺตฺวา กสาภิฆาเตหิ เจว
 ลกฺขณาหนฺเนน จ ชาตึปฺปกาสเนว
 ตํ ทฺุเสยฺย อฺุปฺหเนยฺย.

อยู่ นายกฏาหกะนั้นจึงเริ่มตำหนิภัด.
 ธิดาเศรษฐี จึงกล่าวคาถานี้ โดยทำนอง
 ที่เรียนมาในสำนักของพระโพธิสัตว์ว่า :

๑๒๕. "นรชนใด ไปสู่ชนบทอื่นจากถิ่น
 ของตน นรชนนั้น ฟังพูดโอ้อวด
 ถ้อยคำ แม้มากได้ นายของท่าน
 มาแล้ว ฟังทำลายท่าน ข้าแต่
 กฏาหกะ ขอท่านจงบริโภค
 โภคสมบัติเถิด".

บรรดาบทเหล่านั้น สองบาทคาถาว่า
 พหุํปี ... ชนฺปทํ คโต ความว่า นรชนใด
 ไปสู่ชนบทอันเป็นถิ่นอื่น จากถิ่นกำเนิด
 ของตน, มนุษย์ทั้งหลายไม่รู้กำเนิดของ
 นรชนนั้นในถิ่นใด, นรชนนั้นมักโอ้อวด,
 คือมักพูดถ้อยคำดูหมิ่นแม้มากได้.

บาทคาถาว่า อนฺวาคนฺตฺวาน ทฺุเสยฺย
 ความว่า เพราะท่านไปต้อนรับนายแล้ว
 กระทำหน้าที่ของทาส จึงพ้นจากถูกเขียน
 ด้วยหวาย แล้วถลกหนังสิ้นหลัง และพ้น
 จากการตราเครื่องหมายคราวนี้ (คราว
 หนึ่ง) ก่อน. ถ้าหากว่าท่านกระทำไม่ดี
 (อนาจารย์) ไช้, เจ้านายของท่านมาคราว
 อื่นอีก ฟังทำลายท่าน, คือเจ้านายของ
 ท่านตามมายังเรือนนี้ ฟังทำลาย คือ
 ฟังฆ่าท่านด้วยการใช้หวายเขียนด้วยการ

ตสุมมา อิมิ อนุชาจารย์ ปหาเย ภุญช
โกเค ภกษัตริย์, มา ปจุฉา อุตตโน
ทาสภาวี ปากฏี กาทเรตวา วิปปฏิสสารี
อโหสิตี อยเมว เสฏฐิโน อธิปปาโย.

เสฏฐิธิตา ปน เอตมตถิ
อชานนตี อุกคหิตนียาเมน พุญชชนเมว
ปยิรุตทาหาลี. ภกษัตริย์ "เสฏฐินา มม
กุฏี อัจฉิตตวา เอติสสา สพุพิ กถิตติ
ภวิสสุตตี"ติ ตโต ปญจาย ปน
ภตติ วิครหิตุ น วิสสิ, นิหีนมาโน
ยถาลทริ ภุญชิตตวา ยถากมม คโต.

สตุถา อิมิ ฐมมเทสนิ อหริตตวา
ชาตกั สโมธานะสิ "ตทา ภกษัตริย์
วิกตติภิกษุ อโหสิ, พาราณสีเสฏฐิ
ปน อหเมวา"ติ.

ภกษัตริย์กษัตริย์กษัตริย์ ปญจมา.

ตราเครื่องหมาย และด้วยการประกาศ
ชาติกำเนิด.

ข้าแต่ภกษัตริย์ เพราะฉะนั้นท่านจงละ
ความประพฤติไม่ดีนี้เสียบริโภคนิยมสมบัติ
เถิด ท่านอย่าให้ความเป็นทาสของตน
ปรากฏแล้ว เดือดร้อนภายหลังเลย ความ
ประสงค์ของท่านเศรษฐีเป็นอย่างนี้นั่นเอง.

แต่ธิดาเศรษฐี ไม่รู้เนื้อความนั้น
กล่าวได้เฉพาะพยานณะโดยนิยามที่เรียน
มาเท่านั้น. นายภกษัตริย์คิดว่า "ท่าน
เศรษฐีขยายความลับของเรา บอกเรื่อง
ทั้งหมดแก่ธิดาของเศรษฐีเสียแล้ว" จำเดิม
แต่นั้นเขาไม่อาจตำหนิอีกเลย, หมด
มานะบริโภคนิยมที่ได้ (ดำเนินชีวิต)
ไปตามยถากรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
"นายภกษัตริย์ในกาลนั้น ได้กลับชาติมา
เป็นภิกษุผู้เฒ่าในบัดนี้ ส่วนพาราณสี
เศรษฐี กลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคต" แล.

พรรณนาภกษัตริย์ ที่ ๕ จบ.

๖. อสิลกุศลชาดก (๑๒๖)

๑๒๖. “ตถเวกสุส กลุยานํ
ตถเวกสุส ปาปกํ
ตสุมา สพุพํ น กลุยานํ
สพุพํ วาปี น ปาปกนุ”ติ.
อสิลกุศลชาดกํ ฉฎจํ.

๖. อสิลักษณชาดก (๑๒๖)

๑๒๖. “สิ่งเดียวกันนั้นแลดีแก่คนหนึ่ง สิ่ง
เดียวกันนั้นแล ไม่ดีแก่คนหนึ่ง
เพราะฉะนั้น จึงไม่ดีไปทั้งหมด
หรือไม่ชั่วไปทั้งหมด”.
อสิลักษณชาดก ที่ ๖.

๖. อสีลักษณะชาตกวณณา (๑๒๖)

ตเถเวกสฺส กลฺยาณนฺติ อิทํ
 สตฺถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต โกสลรณฺโถ
 อสีลักษณะปาจกั พฺราหฺมณํ อารพฺภ
 กเถสิ.

โส กิร กมฺมาเรหิ รณฺโถ อสีนํ
 อาหฺวกาเล อสี อฺปฺสึงฺฆิตฺวา อสีลักษณะ
 อฺทาทฺรติ. โส เยสํ หตฺถโต ลภํ
 ลภติ, เตสํ อสี "ลักษณะสมฺปนฺโน
 มงฺคฺลสํยฺตฺโต"ติ วทติ. เยสํ หตฺถโต
 น ลภติ, เตสํ อสี "อวลักษณะ"ติ
 ครหติ.

อเถโก กมฺมาโร อสี กตฺวา โกสิยํ
 สุขุมํ มริจฺจณฺณํ ปกฺขิปิตฺวา รณฺโถ
 อสี อาหริ.

ราชา พฺราหฺมณํ ปกฺโกสิตฺวา "อสี
 วิมฺสาหิ"ติ อาห.

พฺราหฺมณสฺส อสี อากขฺตฺมิตฺวา
 อฺปฺสึงฺฆนฺตสฺส มริจฺจณฺณานิ นาสํ
 ปวิสิตฺวา ขิปิตฺกามตํ อฺปฺปาเทสฺ.

๖. พรรณนาอสีลักษณะชาดก (๑๒๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพราหมณ์
 ผู้ทำนายลักษณะ ดาบของพระเจ้าโกศล
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า สิ่งเดียวกัน
 นั้นแลดีแก่คนหนึ่ง ดังนี้ เป็นต้น.

มีเรื่องเล่าว่า ในเวลาที่ช่างเหล็กนำดาบ
 มาถวายพระราชา พราหมณ์นั้นคมดาบ
 แล้ว ก็ชี้ลักษณะของดาบได้. พราหมณ์
 นั้น ได้สินบน(ลาภผล)จากมือของผู้ใด,
 ก็ทำนาย(ลักษณะ)ดาบของผู้นั้นว่า "ถึง
 พร้อมด้วยลักษณะเป็นมงคล". ไม่ได้
 สินบน(ลาภผล)จากมือของผู้ใด, ก็ตำหนิ
 (ลักษณะ)ดาบของผู้นั้นว่า "ลักษณะ
 ไม่ดี".

ครั้งนั้น ช่างเหล็กคนหนึ่งทำดาบเสร็จ
 แล้ว ใส่พริกป่นอย่างละเอียดในฝักแล้ว
 นำไปถวายพระราชา.

พระราชารับสั่งเรียกพราหมณ์มา แล้ว
 ตรัสว่า "ท่านจงตรวจดูดาบ(เล่มนี้)".

เมื่อพราหมณ์ชี้ดาบออกคม กลิ่นพริกป่น
 ฟุ้งเข้าจมูกให้เกิดความอยากจะจาม.

ตสฺส ชิปนุตสฺส นาสิกา อสิธาราย
ปหฺญา ทฺวิธา ฉิขฺชิ. ตสฺเสว นาสิกาย
ฉินฺนภาโว ภิกฺขุสฺสเม ปากฺโข ชาโต.

อถกทิวสฺส ธมฺมสภายํ ภิกฺขุ กถํ
สมฺภูจาเปสฺสุ “อาวุโส รมฺโอบุ กิร
อสิลกฺขณปาจโก พุราหฺมณฺโณ อสิลกฺขณํ
อุปฺสงฺฆนฺโต นาสิกํ ฉินฺทาเปสฺสี”ติ.

สตฺถา อาคนฺตุวา “กาย นุตฺถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิฺนฺนา”ติ
ปฺจุฉิตฺวา “อิมาย นามา”ติ วุตฺเต
“น ภิกฺขเว อิทาเนว โส พุราหฺมณฺโณ
อสิ อุปฺสงฺฆนฺโต นาสิกจฺเจทํ ปตฺโต,
ปฺพุเพปิ ปตฺโตเยวา”ติ วตุวา อตีตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต ตสฺส อสิลกฺขณ-
ปาจโก พุราหฺมณฺโณ อโหสิ สพุทฺธิ
ปฺจุปฺปนฺนวตฺถุสฺสทิสเมว.

ราชา ปน ตสฺส เวชฺเช ทตฺวา
นาสิกโกฏี ผาสุกํ การฺาเปตฺวา ลาชาย

เมื่อพราหมณ์นั้นจาม คมดาบตัดจมูก
ขาดเป็นสองส่วน. ความที่พราหมณ์นั้น
นั้นแหละ จมูกแหวงปรากฏเป็นที่รู้จักกัน
ทั่วไปในหมู่ภิกษุ.

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายสนทนากัน
ณ ธรรมสภาว่า “ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้า
พราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะดาบ ของ
พระราชาดมกลินฺดู(เพื่อตรวจ)ลักษณะ
ดาบ ถูกดาบเขื่อนจมูกแหวงไปเสียแล้ว”.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขณะนี้เธอทั้งหลาย
ประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร” เมื่อ
พวกภิกษุกราบทูลว่า “เรื่องชื่อนี้” จึงตรัส
ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่บัดนี้เท่านั้น
พราหมณ์นั้นดมกลินฺดูดาบจมูกแหวงไป
แม้ในกาลก่อนก็ดมกลินฺดูดาบ ได้ถึง
ความเป็นคนจมูกแหวงเหมือนกัน” แล้ว
ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี ท้าวเธอ
มีพราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะดาบ(คนหนึ่ง)
เรื่องทั้งหมด เหมือนกับเรื่องในปัจจุบัน
นั่นเอง.

ก็พระราชาราชทานหมอบ แก่พราหมณ์
นั้นให้รักษาปลายจมูก จนหายเป็นปกติ

ปฏินาสิกิ์ กาเรตฺวา ปุณ ตํ อฺปฏ-
จากเมว อกาสิ.

พาราณสีรญโณ ปน ปุตฺโต นตฺถิ,
เอกา ธีตา เจว ภาคินเญโย จ
อหฺลฺลํ. โส อฺโกปี เต อตฺตโน
สนฺติเกเยว วทฺตมาเปสิ.

เต เอกโต วทฺตมฺนฺตา อญฺณมญฺณํ
ปฏิปทฺตจิตฺตา อหฺลฺลํ. ราชาปี อมจฺเจ
ปกฺโกสาเปตฺวา “มยฺหิ ภาคินเญโยปี
อิมสฺส รชฺชสฺส สามิโกว, ธีตรํ
เอตสฺสเวว ทตฺวา อภิสํกมสฺส กโรมิ”ติ
วตฺวา ปุณ จินฺเตสิ “มยฺหิ ภาคินเญโย
สพฺพถาปี เม ฅาตโกเยว, เอตสฺส
อญฺณํ ราชธีตรํ อาเนตฺวา อภิสํกํ
กตฺวา ธีตรํ อญฺณสฺส รญฺโณ ทสฺสามิ,
เอวํ โน ฅาตกา พหุ ภวิสฺสนฺติ,
ทฺวินฺนํ รชฺชานํ มยฺเมว สามิกา
ภวิสฺสามา”ติ.

โส อมจฺเจหิ สทฺธิ สมนฺนเตตฺวา
“อฺโกเปเต วิสฺสุ กาคฺตุ วฏฺฏตี”ติ
ภาคินเญยํ อญฺณสฺมี นิเวสเน ธีตรํ
อญฺณสฺมี นิวาเสสิ.

แล้ว ให้ทำจุมูกเทียมด้วยครึ่ง แล้วตั้งให้
พราหมณ์นั้น เป็นอำมาตย์เข้าเฝ้าตาม
เดิมอีก.

แต่พระเจ้าพาราณสีไม่มีพระโอรส มี
แต่พระธิดา และพระภาคิไนยเท่านั้น.
พระองค์เล่า ก็ทรงชบเลี้ยงพระราชธิดา
และพระภาคิไนยแม่ทั้งสอง ให้เจริญวัย
ในสำนักของพระองค์นั่นเอง.

หนุ่มสาวทั้งสองนั้น เมื่อเจริญมาด้วยกัน
จึงมีจิตปฏิพัทธ์ซึ่งกันและกัน. ฝ่ายพระ-
ราชาตรัสเรียกเหล่าอำมาตย์มาตรัสว่า
“แม่หลานของเรา ก็จะเป็นเจ้าของแห่ง
ราชสมบัตินี้เหมือนกัน, เราจะยกธิดา
ให้หลานนั้น ทำการอภิเษกแก่เธอเสีย”
แล้วทรงดำริใหม่ว่า “หลานของเราเป็น
ญาติของเราอยู่แล้ว แม้โดยประการ
ทั้งปวง, เราจะนำราชธิดาอื่น มาให้หลาน
นั้น ทำการอภิเษกแล้วยกพระธิดา(ของเรา)
ให้พระราชธิดาอื่น, ด้วยประการฉะนี้
เราก็จักมีญาติเป็นอันมาก, ทั้งเราก็จะ
เป็นเจ้าของแห่งราชสมบัติทั้งสองทีเดียว”.

พระราชานั้น ทรงปรึกษาพร้อมทั้งเหล่า
อำมาตย์ว่า “เราควรแยกหลาน และ
ลูกสาวทั้งสองเหล่านี้ให้อยู่กันคนละแห่ง”
จึงให้พระเจ้าหลาน อยู่ในตำหนักหลัง

เต โสฬสวสุสุทุเทสิกภาวํ ปตฺวา
อติวิย ปฏิพทุจิตฺตา อหฺลํ.

ราชกุมารโ “เกน นุ โข อุปาเยน
มาตุลธิตฺรํ ราชเคหา นีหฺราเปตฺ
สกุภา ภเวยฺยา”ติ จินฺเตนฺโต “อตฺถโก
อุปาย”ติ มหาอิกฺขณิกํ ปกฺโกสาเปตฺวา
ตสฺสา สหสฺสมณฺชิทํ ทตฺวา “กึ มยา
กตฺตพฺพนุ”ติ วุตฺเต “อมฺม อชฺช ตว
กโรนฺติยา อนิปฺผลฺติ นาม นตฺถิ,
กิณฺจิทฺเว การณํ วตฺวา ยถา มม
มาตุโล ราชธิตฺรํ อนฺโตเคหา นีหฺราเปติ,
ตถา กโรหิ”ติ อาน.

สาธุ สามิ อหํ ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา
เอวํ วกฺขามิ “เทว ราชธิตาย อุปริ
กาฬกณฺเณี อตฺถิ, เอตฺตํ กาลํ
นิวตฺติตฺวา โอลิเกนฺโตปิ นตฺถิ, อหํ
ราชธิตฺรํ อสฺกทิวเส นาม รถํ
อาโรเปตฺวา พฺหุ อาวุทธตฺถे ปฺริเส
อาทาย มหนฺเตน ปริวารเณ สฺसानํ
คนฺตฺวา มณฺทลปิฏฺจิกาย เภจฺจาสุสาน-
มณฺจเก มตกมฺนุสฺสํ นิปชฺชาเปตฺวา

หนึ่ง ให้พระธิดาอยู่ในตำหนักอีกหลัง
หนึ่ง.

พระราชธิดา และพระเจ้าหลานเธอ
ทั้งสองนั้น ต่างมีพระชันษา ๑๖ ชันษา
จึงทรงมีพระทัยปฏิพัทธ์กันเหลือเกิน.

พระราชกุมาร ทรงดำริอยู่ว่า “เราอาจนำ
พระราชธิดาของพระเจ้าลุง ออกจาก
พระราชวังได้ โดยวิธีไหนหนอ” ทรงเห็น
ว่า “มีอุปายอยู่อย่างหนึ่ง” จึงให้เรียก
แม่มดมาให้ทรัพย์ ๑,๐๐๐ แก่แม่มดนั้น
เมื่อแม่มดถามว่า “หม่อมฉันควรทำ
อย่างไร” จึงกล่าวว่า “แน่แม่มด เมื่อ
ท่านลงมือทำได้ วันนี้ ชื่อว่าไม่สำเร็จ
เป็นไม่มี, ท่านจงทูลเหตุอย่างใด อย่าง
หนึ่ง ทำให้พระเจ้าลุงของเรารับสั่งให้นำ
พระราชธิดาออกจากภายในพระราชวัง”.

แม่มดกล่าวว่า ข้าแต่ นาย ได้พระเจ้าข้า
หม่อมฉันจะทำการนี้ให้สำเร็จ หม่อมฉัน
จะเข้าเฝ้าพระราชบิดา แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ มีกาฬกรรมณี
ลักษณะเกาะเกี่ยวกับพระธิดา, แม้ผู้ที่
จะเหลียวมองตลอดกาล จนบัดนี้ก็ไม่มีเลย,
หม่อมฉัน จะให้พระราชธิดา ทรงรถไป
ในวันชื่อนั้น พานบุรุษมีอาวุธครบมือ
จำนวนมากไปยังป่าช้าพร้อมด้วยบริวาร

อุปริมญฺเจ ราชธีตริ จเปตฺวา คนฺโธ-
ทกมฺภานํ อฑฺฒตฺตฺรสฺเตน นฺหาเปตฺวา
กาฬกณฺณี ปฺวาหฺเสสฺสามิ”ติ.

เอวํ วตฺวา ราชธีตริ สฺसानํ เนสฺสามิ,
ตฺวํ อมฺหากํ ตตฺถ คมนทิวเส อเมหิ
ปุเรตฺรเมว โถกํ มริจฺจฺณฺณมาทาย
อาวฺรหฺตฺเถหิ อตฺตโน มนุสฺเสหิ ปริวฺโต
รถํ อารุญฺห สฺसानํ คนฺตฺวา รถํ
สฺसानทฺวาเร เอกเทเส จเปตฺวา
อาวฺรหฺตฺเถ มนุสฺเส สฺसानวนํ
ปเวเสตฺวา สยํ สฺसानเน มณฺฑลปิฏฺจิกํ
คนฺตฺวา มตโก วีย ปฏิกฺขุไซ หุตฺวา
นิปฺชฺช, อหํ ตตฺถ อาคนฺตฺวา ตว
อุปริ มญฺจกํ อตฺถริตฺวา ราชธีตริ
อุกฺขิปิตฺวา มญฺเจ จเปสฺสามิ,

ตฺวํ ตสฺมี ขณฺเ มริจฺจฺณฺณํ นาสิกาย
ปกฺขิปิตฺวา เทว ตโย วาเร ชิเปยฺยาสิ,
ตยา ชิปีตกาเล มยํ ราชธีตริ
ปฺหาย ปฺลาโยสฺสาม, อถ ตฺวํ
ราชธีตริ สีสํ นฺหาเปตฺวา สยมฺปิ
สีสํ นฺหายิตฺวา ตํ อาทาย อตฺตโน
นิเวสนํ คจฺเจยฺยาสี”ติ

เป็นอันมากแล้ว ให้คนตายนอนใต้เตียง
ประจำสุสานด้านหลังมณฑลพิธี ให้
พระราชธิดาประทับยืนบนเตียง ให้
สรองสนานด้วยน้ำหอม ๑๕๐ กว่าหม้อ
แล้วให้กาฬกณณีหนีออกไป”

ครั้นทูลอย่างนี้แล้ว หม่อมฉันจะพา
พระราชธิดาไปยังสุสาน, ในวันที่หม่อมฉัน
จะไปยังสุสานนั้น พระองค์จึงนำพริกป่น
หน้อยหนึ่งไปก่อนหม่อมฉัน ห้อมล้อม
ด้วยคนมีอาวุธครบมือของพระองค์ ขึ้นรถ
ไปยังป่าช้า จอดรถไว้ในที่ส่วนหนึ่ง ไกล
ประตูป่าช้า ปล่อยให้คนที่มีอาวุธครบมือ
เข้าไปในป่าใกล้ป่าช้า พระองค์เองเสด็จ
ไปยังด้านหลังมณฑลพิธีในป่าช้า แสร้ง
นอนคว่ำเหมือนคนตาย, หม่อมฉันมาถึง
ที่นั่นแล้ว จะวางเตียงคร่อมเหนือพระองค์
แล้วอุ้มพระราชธิดาให้ประทับบนเตียง,

ในขณะนั้น พระองค์จึงสอดพริกป่นเข้าใน
จมูก ให้จามขึ้นสัก ๒-๓ ครั้ง, เวลา
พระองค์จาม หม่อมฉันจะทิ้งพระราชธิดา
หนีไปเสีย, ต่อจากนั้น พระองค์พึงให้
พระราชธิดาสนาบน้ำพระเคียว แม้พระองค์
เองก็ทรงสnaanพระเคียว พาพระราชธิดา
เสด็จไปสู่ตำหนักของพระองค์”.

โส "สาธุ ภาททโก สุนฺทโร อุปาโย"ติ
สมฺปฺปฏิจฺฉิ.

สาปปี คนฺตุวา รณฺโณ ตมตฺถํ
อาโรเจสิ. ราชฺยา สมฺปฺปฏิจฺฉิ. ราชฺชิตายปี
ติ อนฺตรํ อาจิกฺขิ. สาปปี สมฺปฺปฏิจฺฉิ.

สา นิกฺขมฺนทิวเส กุมารสฺส สณฺณํ
ทตฺวา มหฺนฺเตน ปรีวารเณ สฺसानํ
คจฺจนฺตี อารกฺขมฺนฺสฺसानํ ภยชนนตฺถํ
อาห

"มยา ราชฺชิตาย มณฺเญ จปีตกาเล
เหฏฺฐามณฺเญ มตฺกปฺริโส ชิปปีสฺสติ,
ชิปีตฺวา จ เหฏฺฐามณฺเญ นิกฺขมิตฺวา
ยํ ปจฺมํ ปสฺสิสฺสติ, ตเมว คเหสฺสติ,
อปฺปมตฺตา คเวยฺยาถา"ติ.

ราชกุมารโ ปุเรตรํ คนฺตุวา วุตฺตนเยเนว
ตตฺถ นิปฺชฺชิ.

มหาอิกฺขณิกา ราชฺชิตฺรํ อุกฺขิปิตฺวา
มณฺฑลปฺฏิจิกฺกฺจฺจํ คจฺจนฺตี "มา
ภายี"ติ สณฺณวาเปตฺวา มณฺเญ จเปสิ.

พระราชกุมารนั้น รับว่า "ดีแล้วเป็นอุบาย
ที่แยบคายดี".

ฝ่ายแม่มดไปกราบทูลเรื่องนั้น แต่
พระราชา. พระราชา ทรงรับทราบแล้ว.
ทั้งรับสั่งเล่าเหตุการณ์นั้น แก่พระราชธิดา
ด้วย. แม้พระราชธิดานั้นก็ทรงรับแล้ว.

ในวันออกไป แม่มดนั้นให้สัญญาแก่
พระราชกุมารแล้วไปยังสุสาน พร้อมด้วย
บริวารเป็นอันมาก เพื่อจะให้พวกคน
อารักขาเกิดความกลัว จึงกล่าวว่า

"ในเวลาที่เราวางพระราชธิดาไว้บนเตียง
คนตายที่เตียงล่างจักจาม ครั้นจามแล้ว
จักลุกออกมาจากเตียง เห็นผู้ใดก่อน
ก็จะจับผู้นั้นไป พวกท่านอย่าประมาท".

พระราชกุมารเสด็จไปก่อนเล็กน้อย แล้ว
ทรงบรรทม ณ ที่นั้น โดยนัยตามที่กล่าว
นัดไว้(กับแม่มด) นั้นเอง.

นางแม่มด อุ้มพระราชธิดาขึ้นไปยัง
สถานที่หลังมณฑลพิธี ปลอบพระธิดา
ว่า "อย่ากลัวเลย" ดังนี้ แล้วจึงวางไว้
บนเตียง.

^๑ สัญญา คือสัญญาณ หรือเลศนัยอันเป็นที่รู้กัน.

ตสมี่ ขณ กุมารโ มริจจณณั
นาสาย ปกขิปิตวา ขิปี.

เตน ขิปีตมตเตเยว มหาอิขณิกา
ราชธีตรั ปหาย มหารวั รวมานา
สพพปจมัม ปลายิ. ตสสา ปลายิต-
กาลโต ปฏจาย เอโกปี จาตุ สมตโต
นาม นาโหสิ. คหิตคหิตานิ อาวุธานิ
จตุเทตวา สพเพ ปลายีสุ.

กุมารโ ยถาสมนนุติตัม สพพัม กตวา
ราชธีตรั อาทาย อตฺตโน นิเวสนัน
อคมาสี.

อิขณิกา คนุตวา ตัม การณัน
รณฺโณ อาโรเจสิ.

ราชา “ปกติยาปี สวา มยา
ตสเสวตถาย โปสิตา, ปายาเส
จตุทิตสปปิ วีย ชาตนุ”ติ สมฺปฏิจฺจิตวา
อปรภาเค ภาคินเยยสฺส รชฺชํ ทตฺวา
ธีตรั มหาเทวี กาวเรสิ.

โส ตาย สทฺธิ สมคฺควาสํ วสมานโน
ธมฺเมน รชฺชํ กาวเรสิ.

ขณะนั้น พระราชกุมาร สูดพริกปนเข้า
นาสิก แล้วจามขึ้น.

พอพระกุมารจามเท่านั้น นางแม่มดก็ทิ้ง
พระราชธิดา ร้องเสียงดังหนีไปก่อนกว่า
คนทั้งมวล. จำเดิมแต่แม่มดนั้น หนีไป
แล้ว แม้แต่คนเดียว เชื่อว่าสามารถอยู่ได้
มีมีเลย. ผู้คนทั้งหมดต่างทิ้งอาวุธที่ถือ
ไว้แล้ว หนีไปสิ้น.

พระราชกุมารทรงทำกิจทุกอย่าง ตามที่ได้
ปรึกษากันไว้ ได้พาพระธิดาไปสู่ตำหนัก
ของพระองค์แล้ว.

นางแม่มด จึงไปกราบทูลเหตุการณ์
นั้น แต่พระราชา.

พระราชารับสั่งว่า “แม่โดยปกติ พระธิดา
นั้น เราเลี้ยงไว้ก็เพื่อประโยชน์ แก่หลาน
ชายคนนี้ เหมือนอย่างเนยใสอันราดลง
บนข้าวปายาส” จึงทรงรับรอง ในกาล
ต่อมาได้ยกราชสมบัติให้พระเจ้าหลานเธอ
แล้วให้สถาปนาพระราชธิดาเป็นพระ
มหาเทวี.

พระกุมารนั้น ทรงอยู่ร่วมสมัครสมานกับ
พระราชธิดานั้น ทรงปกครองแผ่นดินโดย
ธรรม.

อสิลกษณปาจโก ตสุเสว อุปฏจาโก
อโหสิ.

ตสุเสกทิวสั ราชูปฏจัน อาคนตุวา
ปฏิสุริยั จตุวา อุปฏจหนุตสุส ลาชา
วิสิยิ. ปฏินาสิกา ภูมियั ปติ.

โส ลชชชาย อโหมไซ อฏจาสิ.

อถ นั ราชา ปริสนนโต "อาจริย
มา จินตยิตถ, ชิปีตี นาม เอกสุส
กถยานั อโหสิ, เอกสุส ปาปกั.
ตุเมหิ ชิปีเตน นาสา จิชุชยิตถ,
มยั ปน มาตุลธิตริ ลภิตวา รชชั
ลภิมหา"ติ วตุวา อิมิ คาถมาห :

๑๒๖. "ตถเวกสุส กถยานั
ตถเวกสุส ปาปกั
ตสุมา สพพิ น กถยานั
สพพิ วาปี น ปาปกนุ"ติ.

ตตถ ตถเวกสุสชาติ ตเทเวกสุส.

อยเมว วา ปาโจ. ทุตติยปเทปี เอเสว
นโย.

พราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะดาบ ก็ได้เข้า
รับราชการ อยู่กับพระองค์เช่นเดิม.

วันหนึ่ง เมื่อพราหมณ์นั้น มายังที่
ปฏิบัติราชกิจ เข้าไปเฝ้าพระราชชา ยืนเฝ้า
ทวน(แสง)พระอาทิตย์อยู่ ครั่งเกิดละลาย.
จมูกเทียมม จึงหล่นลงเหนือภาคพื้น.

พราหมณ์นั้น ได้ยืนก้มหน้าอยู่ด้วยความ
อาย.

ลำดับนั้น พระราชาทรงพระสรวล รับสั่ง
กะพราหมณ์นั้นว่า "ท่านอาจารย์ ท่าน
อย่าคิดเสียใจ (อะไรเลย) ธรรมดาการจาม
เป็นความดีแก่คนหนึ่ง, เป็นความไม่ดีแก่
อีกคนหนึ่ง. จมูกแหวงไปเพราะท่านจาม
ส่วนเราได้ลูกสาวพระเจ้าลุงได้ราชสมบัติ"
แล้วตรัสคาถานี้ว่า :

๑๒๖. "สิ่งเดียวกันนั้นแลดีแก่คนหนึ่ง สิ่ง
เดียวกันนั้นแล ไม่ดีแก่คนหนึ่ง
เพราะฉะนั้น จึงไม่ดีไปทั้งหมด
หรือไม่ชั่วไปทั้งหมด".

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตถเวกสุส
แปลว่า สิ่งเดียวกันนั้นแหละ(ดีแก่)คนหนึ่ง
(ไม่ดีแก่คนหนึ่ง).

อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะก็อย่างนี้เหมือนกัน.
แม้ในบทที่สองก็มีนัยนี้เหมือนกัน.

อิตติ โส อิมาย คาถาย ตั
การณ อหริตฺวา ทานาทินิ ปุณฺณานิ
กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตฺถา อิมาย เทสฺนายน
โลกสมฺมตานิ กลฺยาณปาปกาณิ
อนกัสมิภาวํ ปกาเสตฺวา ชาตกั
สโมธานะสิ "ตทา อสิลกฺษณปาจโก
เอตฺรหิ อสิลกฺษณปาจโกว, ภาคิเนยฺโย
ราชา ปน อหเมวา"ติ.

อสิลกฺษณชาติกวรรณนา ฃฎฺจา.

พระราชา ทรงนำเหตุการณ์นั้นมา
ตรัสด้วยพระคาถานี้ ด้วยประการฉะนี้
ทรงบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น แล้วเสด็จ
ไปตามยถากรรม.

พระศาสดา ทรงประกาศความดี
และความชั่ว ตามที่โลกสมมติกันว่า
ประกอบด้วยส่วนหลายประการ ด้วย
พระธรรมเทศนานี้แล้ว ได้ทรงประชุม
ชาติกว่า "พราหมณ์ผู้ทำนายลักษณะ
ดาบ ในกาลนั้น กลับชาติเป็นพราหมณ์
ผู้ทำนายดาบในชาตินี้ ส่วนพระราชา
ผู้เป็นหลานเป็นเราผู้ตถาคต" แล.

พรรณนาอสีลักษณะชาติก ที่ ๖ จบ.

๗. กลณทุกษาดก (๑๒๗)

๑๒๗. "เต เทสา ตานิ วตฺถุณี
อหฺนฺจ วนโคจโร
อนฺวิจฺจ โข ตํ คณฺเหยฺยํ
ปิว ชีริ กลณฺทุกา"ติ.

กลณทุกษาดกํ สุตฺตมํ.

๗. กลัณทุกษาดก (๑๒๗)

๑๒๗. "ถึงเราจะเป็นสัตว์อยู่ป่า เรายังรู้
ถิ่นเหล่านั้น และพื้นที่เหล่านั้น
เจ้านายพิจารณาแล้ว ฟังจับเจ้า
ไปได้ ดูกรกลัณทุกะ เจ้าจงดื่ม
นมสดเถิด".

กลัณทุกษาดก ที่ ๗.

๗. กลณทุกบาทกวรรณนา (๑๒๗)

เต เทสา ตานิ วตฺถุนีติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เอกํ
วิกตฺติกํ ภิกขุํ อารพฺภ กเถสิ.

ตตฺถ เทวปี วตฺถุนิ กฺฎาหฺกชาดก-
สทิสานเว.

อิธ ปเนส พาราณสีเสฏฺฐิโน
ทาโส กลณฺฑโก นาม อโหสิ. ตสฺส
ปลาญิตฺวา ปจฺจนฺตเสฏฺฐิธีตรํ คเหตุว
มหนฺเตน ปริวารเณ วสนกาเล
พาราณสีเสฏฺฐิ ปริเยสาเปตฺวาปี ตสฺส
คตฺถุจํ^๑ อชานนฺโต “คจฺฉ กลณฺฑกํ
ปริเยสา”ติ อตฺตนา วฏฺฐิํ สุกโปตํ
เปเสสิ.

สุกโปตโก อิตฺโต จิตฺโต จ จรณฺโต
ตี นครํ สมฺปาปฺณิ. ตสฺมิญฺจ กาเล
กลณฺฑโก นที กิพิตฺกามา พหุํ มาลา-
คณฺธวิเลปนญฺเจว ชาทนีโยชนียญฺจ
คาหาเปตฺวา นที คณฺตฺวา เสฏฺฐิธีตฺตาย

๗. พรรณนากลัณทุกชาดก (๑๒๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ใ้อวด
รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
ถิ่นเหล่านั้น และของเหล่านั้น ดังนี้
เป็นต้น.

ในชาดกนั้น เรื่องทั้ง ๒ เหมือนกับ
กฏาหฺกชาดก.

(แปลกกัน) แต่ว่า ในกัณฐกชาดก
นี้ภิกษุนี้เป็นทาสของท่านพาราณสีเศรษฐี
ชื่อกัณฐกะ. ในคราวที่ทาสนั้นหนีไป
ได้ธิดาของปัจฉิมเศรษฐีพักอยู่ (ในที่นั้น)
ด้วยบริวารเป็นอันมาก ท่านพาราณสี
เศรษฐีให้คนเที่ยวแสวงหา เมื่อไม่ทราบ
ที่ไปของทาสนั้น จึงส่งลูกนกแขกเต้า
ที่อยู่กับตนไปโดยสั่งว่า “เจ้าจงไปเที่ยว
แสวงหาทาส ชื่อกัณฐกะ”.

ลูกนกแขกเต้า เที่ยวเวียนคั่นหาอยู่ (ไป
ทางโน้น และทางนี้) ถึงพระนครนั้น.
ก็ในกาลนั้น นายกัณฐกะประสงค์จะ
เล่นน้ำ จึงให้คนถือดอกไม้ ของหอม
และเครื่องลูบไล้ ทั้งของเคี้ยว และของ

^๑ม. วสนภูจანი.

สหุธิ นาวัง อารุญห อุตเท กิพฺติ.

ตสมิถฺย เทเส นทีกีฬิ กิพฺนฺตา
อิสฺสรชาติกา ติจินฺนสชฺชปฺริวาริ ชีริ
ปิวฺนฺติ, เตน เตสํ ทิวสภาคมฺปิ
อุตเท กิพฺนฺตานํ สีตํ น พาวตฺติ.

อยมฺปน กลณฺฑโก ชีรคณฺฑุสํ คเหตุวา
มุขํ วิกฺขาลเหตุวา ตํ ชีริ นฺนุจฺจกฺติ.
นฺนุจฺจกฺนฺโตปิ อุตเท อนฺนุจฺจกฺติวา
เสฏฺฐจฺฉิตฺตาย สีเส นฺนุจฺจกฺติ.

สุกโปตโกปิ นทีตีริ คนฺตฺวา เอกิสุสา
อุทฺมฺพรสาขาย นิสีทิตฺวา โอลิเกนฺโต
กลณฺฑกํ สณฺฆานิตฺวา เสฏฺฐจฺฉิตฺตาย
สีเส นฺนุจฺจกฺนฺตํ ทิสฺวา "อเว กลณฺฑก
ทาส อตฺตโน ชาติถฺย วสฺนุจฺจานถฺย
อนฺนุสฺสร, ชีรคณฺฑุสํ คเหตุวา มุขํ
วิกฺขาลเหตุวา ชาติสมฺปนฺนนาย สฺขสํวทฺตฺมาย
เสฏฺฐจฺฉิตฺตาย สีเส มา นฺนุจฺจกฺ, อตฺตโน
ปฺมาณํ น ชานาสี"ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห :

๑๒๗. "เต เทสา ตานิ วตฺถุณี
อหฺนฺจ วนโคจโร

บริโภคเป็นอันมาก ไปยังแม่น้ำ แล้วลงเรือ
เล่นน้ำ พร้อมกับลูกสาวเศรษฐี.

ก็ในถิ่นนั้น เมื่อผู้ยิ่งใหญ่เล่นน้ำ ย่อม
ดื่มน้ำนมผสมด้วยเภสัชมีรสเข้มข้น, เพราะ
เหตุนั้น เมื่อคนเหล่านั้นเล่นน้ำอยู่
ตลอดวัน ความหนาวก็ไม่รบกวน.

ส่วนนายกลั่นทุกะนี้ ดื่มน้ำนมสดเข้าไป
แล้ว บ้วนปากถ่มนมสดนั้นทิ้งเสีย. และ
แม้เมื่อถ่ม มิได้ถ่มลงในน้ำ กลับถ่ม
ที่ศีรษะของธิดาเศรษฐี.

ฝ่ายลูกนกแขกเต้า ไปถึงริมฝั่งแม่น้ำ
จับที่กิ่งต้นมะเดื่อต้นหนึ่ง มองดูอยู่
จํานายกลั่นทุกะได้ เห็นเขาถ่มน้ำนมสด
รดศีรษะของธิดาเศรษฐี จึงร้องว่า
"เจ้าทาสกลั่นทุกะคนชั่ว เจ้าจงคิดถึง
ชาติ และที่อยู่ของตนเถิด, อย่าอม
น้ำนมสด บ้วนปากแล้ว ถ่มรดศีรษะของ
ธิดาเศรษฐี ผู้ถึงพร้อมด้วยชาติ เจริญ
ด้วยความสุขเลย, เจ้าไม่รู้จักประมาณ
ตน" ดังนี้แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า :

๑๒๗. "ถึงเราจะเป็นสัตว์อยู่ป่า เรายังรู้
ถิ่นเหล่านั้น และพื้นที่เหล่านั้น
เจ้านายพิจารณาแล้ว พึงจับเจ้า

^๑เจ้านายสืบสวนดูแล้ว คงจับเจ้าได้.

อนุวิจฺจ โข ตํ คณฺหะเยยฺยํ
ปีว ชีริ กลณฺฑกาทิ.

ไปได้ ดูกรกลั่นทุกษะ เจ้าจงดื่ม
นมสดเถิด".

ตตฺถ เต เทสา ตานิ วตฺถุนีติ
มาตุกฺขุฉิ สนฺธาย วทติ.

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ถิ่น
เหล่านั้น และของเหล่านั้น ความว่า
นกแขกเต้ากล่าวหมายถึง ท้องของ
มารดา.

อฺยเมตฺถ อธิปฺปาโย : ยตฺถ เต วสิตํ,
น เต ชตฺตียธิตาทินิ กุจฺฉิเทสา.
ยตฺถ วสิ ปตฺติฏฺจิตฺ, ตานิ น
ชตฺตียธิตานิ กุจฺฉิวตฺถุนิ. อถ โข
ทาสีกุจฺฉิยํ ตฺวํ วสิ เจว ปตฺติฏฺจิตฺ
จาติ.

อธิบายในบาทคาถานี้ ดังนี้ : เจ้าอยู่
ในถิ่นใด, ถิ่นนั้น มิใช่ถิ่น คือท้องของ
ธิดากษัตริย์เป็นต้น. เจ้าอยู่ในพื้นที่
เหล่าใด, พื้นที่เหล่านั้น มิใช่พื้นที่แห่ง
ท้องของธิดากษัตริย์. โดยที่แท้ เจ้าอาศัย
อยู่ในท้องของนางทาส (เจ้าเป็นลูกทาส).

อหฺนฺจ วนโคจโรติ ติรจฺจฺจฺนคโตปิ
เอตมตฺถํ ชานามิตี ทิเปติ.

บาทคาถาว่า อหฺนฺจ วนโคจโร ความว่า
แม้เราเป็นสัตว์เดรัจฉาน ก็ย่อมทราบ
ความข้อนี้.

อนุวิจฺจ โข ตํ คณฺหะเยยฺยุนฺติ เอวํ
อนาจาริ จรฺมานิ มยา คณฺฑวา
อาโรจิตฺ อนุวิจฺจ ชานิตฺวา ตว
สามิกา ตาเพตฺวา เจว ลกฺขณาหตฺถจ
กตฺวา ตํ คณฺหะเยยฺยํ, คเหตุวา
คมิสฺสสนฺติ, ตสฺมา อตฺตโน ปมาณํ
กตฺวา เสฏฺฐิธิตาย สีเส อนฺนุจฺจฺมิตฺวา
ปีว ชีริ.

บาทคาถาว่า อนุวิจฺจ โข ตํ คณฺหะเยยฺยํ
ความว่า เมื่อเราไปบอก(ความนั้น)
นายของเจ้าพิจารณาแล้ว คือรู้แล้วว่า
เจ้าประพฤติอนาจารอย่างนี้ ฟังเหมือนตี
และตราเครื่องหมายจับเจ้าไว้, คือจกจับไป,
เพราะฉะนั้นเจ้าจงประมาณตน ไม่ถ่มรด
ศีรชะธิดาเศรษฐี จงดื่มน้ำนมเถิด.

กลณฺฑกาทิ ตํ นามเณ อาลปติ.

นกเรียกทาสนั้น โดยชื่อว่า กลั่นทุกษะ.

กถุญญโกปิ สุขุไปตกั สญญานิตฺวา
 “มํ ปากุญฺญํ กเรยฺยา”ติ ภเยน “เอहि
 สามิ กทา อาคโตสี”ติ อาน.

สุขุไปตโกปิ “น เอส มํ หิตกามตาย
 ปกุกุสฺสติ, คีวํ ปน เม วญฺญุตฺวา
 มาเรตฺกามา”ติ ญตฺวา “น เม ตยา
 อตฺถิ”ติ ตโต อุปฺปตฺติตฺวา พาราณสี
 คนฺตฺวา ยถาทิฏฺฐํ เสฏฺฐิโน วิตุถาเรน
 กเถสิ.

เสฏฺฐิ “อยุตฺตกั เตน กตฺนุ”ติ คนฺตฺวา
 ตสฺส อานํ กาทเรตฺวา พาราณสีเมว
 นํ เนตฺวา ทาสปริโกเคน ปริภุชฺชิตฺวา.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อานริตฺวา
 ชาตกั สโมธานฺสิ “ตทา กถุญฺญโก
 อยํ ภิกฺขุ อโหสิ, พาราณสีเสฏฺฐิ
 ปน อหเมวา”ติ.

กถุญฺญกชาตกถวณฺณนา สตฺตมา.

แม้ทาสชื่อกลิ่นทุกะ จำลูกนก
 แหกเต้าได้ ด้วยความกลัวว่า “นกนี้เพิ่ง
 เปิดเผยเรา” จึงกล่าววว่า “แน่ะนาย มานี้
 เกอะ ท่านมาเมื่อไร”.

แม้นกแหกเต้ารู้ว่า “นายคนนี้ มิได้เรียก
 เราด้วยหวังประโยชน์(ความหวังดี) แต่
 เป็นผู้ประสงค์จะหักคอเราให้ตาย” จึงบิน
 หนีไปจากที่นั่น พร้อมกับพูดว่า “เราไม่
 ต้องการพบท่าน” แล้วบินไปเมืองพาราณสี
 บอกเหตุการณ์ตามที่ตนเห็นอย่างละเอียด
 แก่เศรษฐี.

เศรษฐีคิดว่า “กลิ่นทุกะทำกรรมไม่
 สมควร” จึงไปลงโทษ(บังคับ)นายกลิ่นทุกะ
 นั้น นำกลับมายังเมืองพาราณสี แล้วใช้
 อย่างทาส(ตามเดิม).

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนານี้มาแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 “ทาสชื่อกลิ่นทุกะในกาลนั้น กลับชาติมา
 เป็นภิกษุนี้, ส่วนพาราณสีเศรษฐี กลับ
 ชาติมาเป็นเราผู้ตถาคตแล”.

พรวณนากลิ่นทุกชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. มุสิกขาทกวรรณนา (๑๒๘)

โย เว ธมฺมทุขฺชํ กตฺวาติ
อิทํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เอกํ
กุหกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ.

ตทา हि สตุถา ตสฺส กุหกภาเว
อาโรจิตฺเต “น ภิกฺขเว อิทาเนว,
ปฺพเพเปส กุหโกเยวา”ติ วตฺวา อตีตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสตุโต มุสิกโยนิยํ
ปฏิสนฺธิ คเหตุวา วุฑฺฒิมนฺวาย
มหาสรีโร สุกรจฺฉาปกสทิสฺโส หุตฺวา
อนกสตมุสิกานิ ปริวฺโต อรณฺเย
วิจฺรติ.

อเถโก สิกาโล อิตฺ จิตฺ จ
วิจฺรนฺโต ตํ มุสิกยฺถํ ทิสฺวา
“อิมา มุสิกา วณฺเจตฺวา ขาทิสฺสามิ”ติ
จินฺเตตฺวา มุสิกาณํ อาสยสฺส อวิทุเร
สุรียาภิมฺโข วาตี ปิวนฺโต เอเกน
ปาเทน อญฺจาสิ.

๘. พรรณนามุสิกขาทก (๑๒๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้หลอกลวงรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
มีคำขึ้นต้นว่า ผู้ใดแลอย่างธรรมเป็นธงชัย
ดังนี้ เป็นต้น.

ความย่อว่าครานั้น เมื่อพวกภิกษุกราบ
ทูล ความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้หลอกลวงแล้ว
พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น ที่ภิกษุนั้น
เป็นผู้หลอกลวง, แม้ในกาลก่อนภิกษุนี้
ก็ได้เป็นผู้หลอกลวงแล้วเหมือนกัน” แล้ว
ได้ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าดังนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ในพระนคร
พาราณสี พระโพธิสัตว์ถือปฏิสนธิ ใน
ก้านิโคตญฺเฐน เจริญเติบโตแล้ว มีรูปร่างใหญ่
เช่นเดียวกับรูปร่างสุกร มีฝูงหนุหลาย
ร้อยตัวแวดล้อม เทียบไปในป่า.

ครั้งนั้น สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งเที่ยวไป ๆ
มา ๆ อยู่ เห็นฝูงหนุนั้นแล้วคิดว่า “เราจัก
ลวงหนุเหล่านี้ แล้วจับกินเป็นอาหาร”
ดังนี้แล้ว จึงได้ยื่นด้วยเท้าข้างเดียว
หันหน้าหาพระอาทิตย์ กินลมอยู่ในที่
ไม่ไกลที่อยู่ของฝูงหนุทั้งหลาย.

โพธิสตุโต โคจราย จรมาโน ตํ
ทิสฺวา “สีลวา เอโส ภวิสฺสตี”ติ
ตสฺส สนฺติกํ คนฺตฺวา “ภนฺเต ตฺวํ
โก นามา”ติ ปุจฺฉิ “ธมฺมิโก นามา”ติ.

“จตุตฺตาริ ปาทฺเต ภูมิมิ อฏฺฐเปตฺตฺวา
กสฺมา เอเกเนว จิตฺตีสี”ติ. “มยิ
จตุตฺตาริ ปาทฺเต ปจฺฉิมิ จเปเนเต
ปจฺฉิ สหิตฺตํ น สกฺโกติ, ตสฺมา
เอเกเนว ติฏฺฐจามิ”ติ.

“มุขํ วิวริตฺตฺวา กสฺมา จิตฺตีสี”ติ.
“มยํ อญฺญํ น ภกฺขยาม, วาตเมว
ภกฺขยามา”ติ. “อถ กสฺมา สุริยาภิมุขา
ติฏฺฐถา”ติ. “สุริยํ นมสฺสามา”ติ.

โพธิสตุโต ตสฺส วจันํ สุตฺวา
“สีลวา เอโส ภวิสฺสตี”ติ ตโต
ปฏฺฐาย มุสิกคณฺเณน สทฺธิํ สายํ
ปาดํ ตสฺส อุปฏฺฐจันํ คจฺฉติ.

พระโพธิสัตว์เที่ยวหาภิกษุอยู่ พบสุนัขจิ้งจอก
นั้น แล้วคิดว่า “ชะรอยว่า ท่านผู้นี้จักเป็น
ผู้มีศีล” จึงไปยังสำนักสุนัขจิ้งจอกนั้น
แล้วถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านชื่อ
อะไร”. สุนัขจิ้งจอกตอบว่า “ชื่อธรรมิกะ
(ผู้ประพฤติธรรม)”.

พระโพธิสัตว์ถามว่า “ทำไม ท่านจึงไม่
วางเท้าทั้งสี่บนพื้นดิน แต่ยืนด้วยเท้า
เพียงข้างเดียวเท่านั้นเล่า”. สุนัขจิ้งจอก
บอกว่า “เมื่อข้าพเจ้าวางเท้าทั้ง ๔ บน
แผ่นดิน แผ่นดินจะไม่สามารถทรงตัว
อยู่ได้, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงยืนด้วย
เท้าข้างเดียวเท่านั้น”.

พระโพธิสัตว์ถามว่า “ทำไม ท่านจึงยืน
อ้าปากเล่า” สุนัขจิ้งจอกตอบว่า “ข้าพเจ้า
ไม่กินอาหารอย่างอื่น, กินแต่ลมเท่านั้น”.
พระโพธิสัตว์ถามว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น
ทำไมท่านจึงยืนหันหน้าหาพระอาทิตย์
เล่า”. สุนัขจิ้งจอกตอบว่า “ข้าพเจ้า
นมัสการพระอาทิตย์”.

พระโพธิสัตว์ฟังคำของสุนัขจิ้งจอก
นั้น แล้วก็ปลงใจเชื่อว่า “เจ้าผู้นี้จะเป็น
ผู้มีศีลแน่” ตั้งแต่วันนั้นมาพร้อมกับฝูงหนู
ก็พากันไปปรนนิบัติสุนัขจิ้งจอก ทุกเช้า
ทุกเย็น.

อถสฺส อุปฺภูจฺจํ กตฺวา คมนกาเล
 สิกาโล สพฺพปจฺฉิมํ มุสิกํ คเหตุวา
 มํสํ ขาทิตฺวา อชฺโฆหริตฺวา มุขํ
 ปุณฺณจิตฺวา ติฏฺฐติ.

อนุปฺพุเพน มุสิกคณฺเณ ตนุโก ชาโต.
 มุสิกา “ปฺพุเพ อมหากํ อาสโย
 นปฺปโหติ มยํ นิรฺนุตฺรา ติฏฺฐาม
 อิทานิ สิกิโล เอวมฺปิ อาสโย น
 ปฺรเตว ก็ นุ โข เอตนฺ”ติ โภทิสฺตฺตสฺส
 ปวฺตฺตี อารโจะสฺสุ.

โภทิสฺตฺโต “เกน นุ โข การณฺน
 มุสิกา ตนุกา”ติ จินฺนฺเตนฺโต สิกาเล
 อาสงฺกํ จเปตฺวา “วีรมฺสิสฺสามิ นนฺ”ติ
 อุปฺภูจฺจํกาเล เสสมุสิกา ปฺรโต กตฺวา
 สยํ ปจฺฉโต อโหสิ.

สิกาโล ตสฺส อุปฺริ ปกฺขนฺทิ.
 โภทิสฺตฺโต อตฺตโน คณฺณตฺถาย ตํ
 ปกฺขนฺตํ ทิสฺวา นินฺวตฺเตตฺวา “โภ
 สิกาล อิทนฺเต วตฺตสมาทานํ น
 ธมฺมสุธมฺมตฺตาย ปเรสมฺปน วิหีสนฺตฺถาย

ต่อมาในเวลาที่พระโพธิสัตว์นั้น กระทำ
 การปรนนิบัติแล้วกลับไป สุนัขจึงจอกก็
 จับเอาหนุตัวที่เดินรังท้ายกัตกลิ้นกินเนื้อ
 เช็ดปากแล้ว ยืนอยู่ (เหมือนเดิม).

ฝูงหนุได้เบาบางลง (ลดจำนวนน้อยลง)
 ตามลำดับ, หนุทั้งหลายต่างพูดกันว่า
 “แต่ก่อนที่อยู่ของพวกเราไม่เพียงพอ
 พวกเราอยู่เบียดเสียดกันจนไม่มีที่ว่าง
 แต่บัดนี้ กลับร่อยหรอ(ลดจำนวนลง) แม้
 อย่างนั้นที่อยู่ก็ยังไม่เต็มทีเดียว เป็นดังนี้
 เพราะเหตุอะไรหนอ” แล้วจึงบอกเรื่องราว
 ความเป็นไปแก่พระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์ รำพึงว่า “เพราะเหตุ
 อะไรหนอแล พวกหนุจึงมีจำนวนเบาบาง
 ลง” นี้กระแวงสุนัขจึงจอกแล้ว พร้อมกับ
 คิดว่า “เราจะทดลองสุนัขจิ้งจอกนั้นดู”
 ในเวลาไปปรนนิบัติ จึงได้ให้พวกหนุ
 ที่เหลือเดินหน้าออกก่อน ตนเองได้เดิน
 รังท้าย(ฝูงหนุนั้น).

สุนัขจิ้งจอกวิ่งเข้าหา พระโพธิสัตว์นั้น.
 พระโพธิสัตว์เห็นสุนัขจิ้งจอกนั้น กำลัง
 วิ่งมา เพื่อจะจับตน จึงหันกลับไปกล่าวว่
 “สุนัขจิ้งจอกผู้เจริญเอ๋ย นี่เป็นกิจวัตร
 (การสมาทานวัตร) ของท่านหรือ มันไม่ใช่
 วัตรที่เป็นไป โดยความเป็นธรรมที่ดีแห่ง

ธมฺมทุทฺธํ กตฺวา จรสี"ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห

๑๒๘. "โย เว ธมฺมทุทฺธํ กตฺวา
นิคฺโยห ปาปมาจเร
วิสุสสาสยิตฺวา ภูตานิ
พิฬารนฺนาม ตํ วตฺนุ"ติ.

ตตฺถ โย เวติ ขตฺติยาทีสุ
โยโกจิเทว.

ธมฺมทุทฺธํ กตฺวาติ ทสฺกุสลกมฺมปถํ
ธมฺมทุทฺธํ กตฺวา ตํ กโรนฺโต วย
อุสุสาเปตฺวา ทสฺเสนฺโตติ อตฺถ.

วิสุสสาสยิตฺวาติ "สีลวา อยฺนุ"ติ สญฺญา
สญฺชาตวิสุสสาสยานิ กตฺวา.

พิฬารนฺนาม ตํ วตฺนุติ ตํ เอวํ
ธมฺมทุทฺธํ กตฺวา รโห ปาปานิ
กโรนฺตฺสฺเสว วตฺ เภราฎฺฐิกวตฺนฺนาม
โหตีติ อตฺถ.

ธรรม^๑ หรือก แต่ท่านเที่ยวอ้างธรรม
เป็นธงชัย เพื่อต้องการเบียดเบียนผู้อื่น
ต่างหาก" แล้วได้กล่าวคาถานี้ว่า

๑๒๘. "ผู้ใดแล อ้างธรรมเป็นธงชัย
หลอกลวง ให้หมู่สัตว์ทั้งหลาย
ตายใจ ปกปิดไว้ ประพฤติกรรมชั่ว
วัตรของผู้นั้น ชื่อว่าพิฬารวัตร
(ทำอย่างแมว)".

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ผู้ใดแล
คือ ในบรรดาหมู่ชนมีกษัตริย์เป็นต้น
คนใดคนหนึ่งนั้นแล.

ชื่อว่า อ้างธรรมเป็นธงชัย ความว่า
อ้างกุศลกรรมบท ๑๐ ชื่อว่า อ้างธรรม
เป็นธงชัย คือ ทำเป็นอุจยกรรมนั้น
ขึ้นแสดง.

ชื่อว่า ให้หมู่สัตว์ตายใจ ความว่า
ทำให้เกิดความคุ่นเคย(ตายใจ) โดย
สำคัญว่า "ผู้นี้เป็นผู้มีศีล".

ชื่อว่า การทำของผู้นั้น ชื่อว่าพิฬารวัตร
ความว่า วัตรของบุคคลผู้อ้างธรรมเป็น
ธงชัยอย่างนั้น แล้วกระทำบาปทั้งหลาย
ในที่ลับอยู่ นั้น ชื่อว่าเภราฎฐิกวัตร (วัตร
ของผู้หลอกลวง).

^๑ เพื่อ หรือเพราะพระธรรมเป็นธรรมที่ดี.

มุสิกราชา กณฺเฑโตว อุปฺปตฺติตฺวา
ตสฺส คีวํ ปตฺติตฺวา หนฺกสฺส
เหฏฺฐา อนฺโตคฺลนาพฺยํ ทํสฺสิตฺวา
ชีวิตฺกฺขํ ปาเปสฺสิ.

มุสิกกณฺเฑ นินฺวตฺตฺติตฺวา สิกาลํ “มฺรุมฺรฺวา”ติ
ชาทิตฺวา อคฺมาสิ. ปจฺมาคตาปี กิรฺสฺส
มํลํ ลภิสฺสุ, ปจฺจฺวา อาคตา น ลภิสฺสุ.
ตโต ปญฺจาย มุสิกกณฺเฑ นินฺพฺภโย
ชาโต. สุขฺลาโก.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตํ สโมธาเนสิ “ตทา สิกาลอ
กฺุหฺกภิกฺขุ อโหสิ มุสิกราชา. ปน
อหเมวาทิ.

มุสิกชาตกฺวณฺณนา อญฺจมา.

พญาหนูปอกกล่าวชาดคำเท่านั้น ก็
กระโดดเกาะคอของสุนัขจิ้งจอกนั้น กัด
ลำกระดูกใต้คาง ทำให้สุนัขจิ้งจอก
สิ้นชีวิตแล้ว.

ฝูงหนูนวนกลับมา กินสุนัขจิ้งจอก เสีย
“มฺรุมฺรฺวา” แล้วก็พากันไป. ได้ยินว่าฝูงหนู
ที่มาก่อน ได้(กิน)เนื้อของสุนัขจิ้งจอกนั้น
แล้ว ส่วนพวกที่มาภายหลัง ไม่ได้(กิน)
เลย. ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ฝูงหนูก็
ปราศจากภัยอยู่กินกันอย่างมีความสุข.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว ทรงประชุมชาดก
ว่า “สุนัขจิ้งจอกในกาลนั้น ได้เป็นภิกษุ
ผู้หลอกลวงในกาลนี้ ส่วนพญาหนูได้เป็น
เรตถาคตเองแล”.

พรรณนามุสิกชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. อคฺคิชาตก (๑๒๙)

๑๒๙. "นายํ สีขา ปุณฺณเหตุ
ฆมาสเหตุ อยํ สีขา
นงฺคุฏฺฐคณฺณํ ยาทิ
อลนฺเต โหตุ อคฺคิกา"ติ.

อคฺคิชาตกํ นวมํ.

๙. อัคคิชาตก (๑๒๙)

๑๒๙. "จุกฺนี้มิไซมิ เพราะเหตุแห่งบุญ
แต่จุกฺนี้มี เพราะเหตุแห่งการ
หากิน ยิ่งนับทางยิ่งหมดไป
ดูกรอัคคิกะ สำหรับท่านพอกัน
ที่เกิด".

อัคคิชาตก ที่ ๙.

๙. อคฺคิกษาทกวางฺณณา (๑๒๙)

นายํ สีขา ปุณฺณเหตุติ อิทํ
สตฺถา เขตวเน วิหรนฺโต กุหฺกณฺณเว
ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ. ปจฺจุปฺปนฺนวตฺต
เหมจฺจา วุตฺตสทิสฺ.

อดีตสมิณฺหิ พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต มุสิกราชา
หุตฺวา อรณฺเบ วสติ. อเถโก สีคาโล
วนทาเห อญฺจิตํ ปลาโยตฺถํ อสฺสโกนฺโต
เอกสมิํ รุกฺเข สีสํ อาหจฺจ อญฺจาสิ.
ตสฺส สกฺลสรีเร โลมานิ ฉายีสฺ,
รุกฺขํ อาหจฺจ จิตฺตญฺจเน ปน มตฺตเก
จฺฐา วีย โถกานิ โลมานิ อญฺจิสฺ.

โส เอกทิวสํ โสณฺฑิยํ ปานีโย
ปิวนฺโต ฉายํ โอลิเกนฺโต จฺฐิํ ทิสฺวา
“อุปฺปนฺนํ ทานิ เม ภณฺฑมฺมฺลนฺ”ติ
อรณฺเบ วิหรนฺโต ตํ มุสิกาทริํ ทิสฺวา
“อิมา มุสิกา วณฺเจตฺวา ขาทิสฺสามิ”ติ

๙. พรณฺณาอฺคฺคิกษาทก (๑๒๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้หลอกลวงเช่นเดียวกัน ตรัสพระธรรม
เทศนานี้มีคำว่ จุกนี้มีไซ้มีเพราะเหตุ
แห่งบุญ เป็นต้น. เรื่องปัจจุบันเป็นเช่น
เดียวกับ เรื่องที่ตรัสไว้แล้วในหนหลัง.

ความพิสดารมีว่า ในอดีตกาล เมื่อ
พระเจ้าพรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ
อยู่ในพระนครพาราณสี พระโพิธิตว์
เกิดเป็นพญาหนูอาศัยอยู่ในป่า. คราวนั้น
สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง เมื่อเกิดไฟไหม้ป่า
ขึ้นแล้ว ไม่สามารถจะหลบหนีไปได้ จึง
ได้ยืนซุกหัวอยู่ที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง. ขนทั่ว
ตัวของมันทั้งสิ้นได้ถูกไฟไหม้แล้ว, แต่
ตรงที่มันซุกเข้าไปยังต้นไม้ ยังมีขนเพียง
เล็กน้อยเหลืออยู่บนหัวเหมือนจุก.

วันหนึ่ง สุนัขจิ้งจอกนั้น กำลังดื่มน้ำอยู่
ในระมอองดูเงา เห็นจุกแล้วก็เกิดความคิด
ว่า “บัดนี้สิ่งที่เป็นมูลแห่งข่าวอิงเกิดขึ้น
แก่เราแล้ว” ดังนี้ อยู่ในป่า เห็นฝูงหนูนั้น
แล้วก็คิดว่า “เราจักลวงพวกหนูเหล่านี้
แล้วจับกิน” ดังนี้แล้ว ได้ยืนอยู่ในที่ไม่ไกล

^๑ ทุนสำหรับจะหากิน.

เหฎฐา วุตตนเยเนว อวิทุเร อฏฐาสี.

โดยนัยตามที่กล่าวไว้แล้ว ในหนหลัง
นั้นแล.

อถ นํ โพิธิตโต โคจราย จรณโต
ทิสฺวา "สีลวา อยนุ"ติ สญฺญาย
อุปสงฺกมิตฺวา "ตฺวํ กิณฺนาโมสี"ติ ปุจฺฉิ.

ลำดับนั้นพระโพธิสัตว์ กำลังเที่ยวหา
อาหารอยู่ พบสุนัขจึงจอกนั้นแล้ว จึงเข้าไป
หาด้วยความสำคัญว่า "ท่านผู้นี้คงจะ
เป็นผู้มีศีล" ดังนี้แล้ว ถามว่า "ท่านชื่อ
อะไร".

"อหํ อคฺคิกภารทฺวาไซ นามา"ติ.
อถ "กสฺมา อาคโตสี"ติ. "ตฺมฺหากํ
รกฺขณตฺถายา"ติ. "กิณฺติ กตฺวา อเมห
รกฺขิสฺสุสี"ติ.

สุนัขจึงจอกตอบว่า "เราชื่อว่า อัคคิก-
ภารทวาชะ". ครั้งนั้น หนูดามว่า "ทำไม
ท่านถึงต้องมา". สุนัขจึงจอกตอบว่า
"เพื่อรักษาพวกเจ้า". หนูดามว่า "ท่านทำ
อะไรเล่า จึงชื่อว่าจักษรักษาพวกข้าพเจ้า".

"อหํ นงฺคุฏฺฐคณนฺนาม ชานามิ,
ตฺมฺหากํ ปาโต นิภฺขมิตฺวา โคจราย
คณนกาเล 'เอตฺตกา'ติ คณฺตฺวา
ปจฺจาคณนกาเลปี คณฺสฺสามิ, เอวํ
สหายํ ปาตํ คณฺนโต รกฺขิสฺสุสามิ"ติ.

"เรารู้จักวิธีนับหาง, ในเวลาที่พวกเจ้า
ออกไปหากินแต่เช้าตรู่ เราก็นับไว้ว่า
'มีจำนวนเท่านี้' แม้ในเวลากลับมาก็นับ
อีก, เราเมื่อนับอยู่ทุกเย็น ทุกเช้าอย่างนี้
ย่อมรักษาพวกเจ้า".

"เตนหิ รกฺข มาตุลา"ติ.

พญาหนูดามว่า "ถ้าอย่างนั้น ก็จงรักษา
เถิดลุง".

โส "สาธฺ"ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา นิภฺขมณกาเล
"เอโก เทว ตโย"ติ คณฺตฺวา
ปจฺจาคณนกาเลปี ตเถว คณฺตฺวา
สพฺพปจฺฉิมํ คเหตุวา ชาทติ. เสสํ
ปุริมสทิสฺเมว.

สุนัขจึงจอกนั้นรับคำว่า "ดีละ" ในเวลา
ที่ฝูงหนูดามออกไป (หากิน) ก็นับว่า "๑-๒-
๓" แม้ในเวลากลับมา ก็นับเหมือนเดิมนั้น
แลอีก แล้วจับหนูดามสุดท้ายเพื่อน
กินเสีย. เรื่องที่เหลือ เหมือนกับเรื่อง
ก่อน ๆ นั้นแล.

อิธ ปน มุสิกราชา นีวตติตวา
จิตโต “โม อคคิกภารทวาช นายั
ตว ธมมสุธมมตาย มตถเก จูฟ้า
จปีตา, กุจฉิกการณา ปน จปีตา”ติ
วตวา. อิมิ คาทมาห :

๑๒๙. “นายั สีขา ปุณฺณเหตุ
ฆาสเหตุ อัย สีขา
นงฺคุญจคณนํ ยาทิ
อลนฺเต โหตุ อคฺคิกา”ติ.

ตตถ นงฺคุญจคณนํ ยาทิตติ
องฺคุญจคณนา^๑ วุจฺจติ.

อัย มุสิกคเณ องฺคุญจคณนํ น
คจฺจติ น อุเปติ น ปุเรติ, ปริกฺขยั
คจฺจตตีติ อตฺถเ.

อลนฺเต โหตุ อคฺคิกาทิ สีคาลํ นามเณ
อาลปนฺโต อาห.

เอตตาวตา เต อลํ โหตุ, น อิตโต
ปรี มุสิกา ขาทิสฺสสิ อเมหฺหิ วา

แต่ในเรื่องนี้ พญาหนูหันกลับมาเยิน
พูดว่า “แน่ะอัคคิกภารทวาชเจ้าเอ๋ย
จุกบนหัวของเจ้านี้ มิใช่อยู่โดยธรรมดา
แห่งธรรม, แต่ตั้งอยู่เพราะเหตุแห่งทอง”
แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๒๙. “จุกนี้มีไขมีเพราะเหตุแห่งบุญ แต่
จุกนี้มีเพราะเหตุแห่งการหากิน
ยิ่งนับทางยิ่งหมดไป ดูกรอัคคิกะ
สำหรับท่านพอกันทีเถิด” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บาทคาถาว่า
นงฺคุญจคณนํ ยาทิ ท่านเรียกการนับ
ด้วยนิ้ว^๑.

ฝูงหนูนี้ยอมไม่ถึง ไม่ครบ ไม่เต็มจำนวน
นับด้วยนิ้ว^๒, อธิบายว่า ย่อมถึงความ
หมดไป.

พญาหนู เมื่อจะเรียกชื่อสุนัขจึงจอก
จึงกล่าวบาทคาถานี้ว่า อลนฺเต โหตุ
อคฺคิก.

อธิบายว่า ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอกันที
สำหรับเจ้า, ต่อแต่นี้ไปเจ้าจักไม่ได้กินหนู

^๑ ๒. องฺคุญจคณนาติ องฺคุญจคณนา.

^๑ องฺคุญจ แปลว่า นิ้วหัวแม่มือ.

^๒ การนับจำนวนหาง ท่านเรียกว่า นงฺคุญจ
แปลว่า นิ้วหัวแม่มือ.

ตยา วา สทุธิ สัวาโส อลั
โหตุ, น มยั อิทานิ ตยา สทุธิ
วสิสุสามาติปิ อตุเถ.

เสสั ปุริมสทิสเมว.

สตถา อิมั ธมฺมเทสนั อหริตฺวา
ชาตกั สโมธานะสิ "ตทา สิคาลิ
อัยั ภิกฺขุ อโหสิ, มุสิกราชา ปน
อหเมวา"ติ.

อคฺคิกชาตกวรรณนา นวมา.

ทั้งหลายอีก การอยู่ร่วมกันระหว่าง
พวกเรากับเจ้าก็พอกันที่เถิด, บัดนี้
พวกเราจะไม่อยู่ร่วมกับเจ้าอีกละ.

เรื่องที่เหลือ ก็เหมือนกับเรื่องก่อน ๆ
นั่นแล.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มา(ตรัส) แล้วทรงประชุม
ชาดกว่า "สุนัขจิ้งจอกในกาลนั้น ได้เป็น
ภิกษุนี้ ในกาลบัดนี้. ส่วนพญาหนูได้เป็น
เราตถาคตเองแล".

พรรณนาอัคคิกชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. โกลียชาตก (๑๓๐)

๑๓๐. “ยถา วาจา จ ภุชชสุ
ยถา ฆตฺตญฺจ พุยาหฺร
อุภยนฺเต น สเมติ
วาจา ฆตฺตญฺจ โกลีเย”ติ.

โกลียชาตกํ ทสมํ.

๑๐. โกลียชาตก (๑๓๐)

๑๓๐. “โกลีเยอัยฺย เเธจฺงบริโภคเสีย
ให้เหมือนวาทิปุค จงเริ่ม
การงาน ให้เหมือนอย่างที่เรา
บริโภค วาจาและอาหารที่บริโภค
ทั้ง ๒ อย่างของเธอ ไม่สมกัน
เลย”.

โกลียชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. โกสียชาตกถา (๑๓๐)

ยถา วาจา จ ภูษชสูติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนโต เอกํ
 สวตถุถิยํ มาตุคามํ อารพภ กเถสิ.

สา กิเรกสูส สทฐสูส ปสนนสูส
 อูปาสกสูส พุราหมณสูส พุราหมณี
 ทุสสูลา ปาปธมา รตตี อติจริตวา
 ทิวา กิณฺจ กมมํ อกตวา คิลานาลยํ
 ทสเสตวา นิฏฺจนมานา นิปชฺชติ.

อถ นํ พุราหมโณ "ภทฺเท กิณฺเต
 อผาสุกนุ"ติ ปุจฺฉิ. "วาตา เม
 วิชฺฌนฺตี"ติ. "อถ ก็ ลทฺถุ วฏฺฐตี"ติ.
 "สินิทุหมธฺรานิ ปณฺีตปฺปณฺีตานิ ยาคุ-
 ภตฺตเตลาทีนํ"ติ.

พุราหมโณ ยํ ยํ อิจฺฉติ ตํ ตํ
 อหาริตฺวา เทติ, ทาโส วิย สพฺพกิจฺจานิ
 กโรติ. สา ปน พุราหมณสูส เคนฺหิ

๑๐. พรรณนาโกสียชาดก (๑๓๐)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภหญิง
 คนหนึ่ง (มาตุคามคนหนึ่ง) ในเมืองสาวัตถี
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำว่ เธอจง
 บริโภคเสียให้เหมือนวาทาที่พูด เป็นต้น.

เล่ากันมาว่าหญิงนั้น เป็นนางพราหมณี
 ของพราหมณ์อุปาสก ผู้มีศรัทธา มีความ
 เลื่อมใสคนหนึ่ง (นาง) เป็นคนทู่ศีล
 มีธรรมอันลามก มักประพฤตินอกใจ
 ในเวลากลางคืน ไม่ทำการทำงานอะไร ๆ
 ในเวลากลางวัน แสดงท่าทีว่าเป็นใช้น
 นอนถอนใจใหญ่อยู่.

ลำดับนั้น พราหมณ์ถามนางพราหมณี
 นั้นว่า "แม่นางเอ๋ย เธอไม่สบายเป็นอะไร
 หรือ". นางพราหมณีตอบว่า "โรคลม
 กำลังเสียดแทงดิฉัน". พราหมณ์ถามว่า
 "ถ้าอย่างนั้น ได้อะไร (มาแก้) จึงจะควร
 เล่า". นางพราหมณีตอบว่า "ได้อาหาร
 มีข้าวต้ม ข้าวสวย และน้ำมันเป็นต้น
 ที่ประณีตที่สุดมีรสหวานสนิทดี จึงจะ
 ควร".

พราหมณ์จัดแจงนำทุกสิ่ง ที่ภรรยา
 ปรารถนามาให้ กระทำกิจทุกอย่าง
 (เพื่อนาง)เหมือนทาส. แต่นางพราหมณี

ปวิฏฐกาเล นิปชฺชิตฺติ, พหิ นิกฺขนฺตกาเล
ชาเรหิ สทฺฐี วิตินาเมติ.

อถ พุราหมณเณ "อิมิสฺสสาย
สรีเร วิชฺฌณฺวาทานํ ปริญฺนโตว น
ปญฺญาตีสฺส"ติ เอกทิวสํ คนฺธมาลาทีนึ
อาทาย เขตฺตวณฺํ คนฺตฺวา สตฺถารํ
ปฺุเชตฺตฺวา วณฺุทิตฺตฺวา เอกมณฺุตํ นิสฺสิตฺตฺวา
"กึ พุราหมณ น ปญฺญาตีสฺส"ติ
วุตฺเต "ภนฺเต พุราหมณฺิยา กิร เม
สรีเร วาตา วิชฺฌณฺุติ, สุวาทํ ตสฺส
สปฺปิเตลาทีนึ เจว ปณฺีตปฺปณฺีตโกชนานึ
จ ปริญฺเสสามึ, สรฺริรมสฺสสา สมฺนวิปฺปสนฺน-
ฉวิวณฺุณฺํ ชาตํ, วาตโรคฺคสฺส ปน
ปริญฺนโตว น ปญฺญาตึ. อหนฺุตํ
ปฏฺิชาคฺคฺคนฺุโตว อธิวาคมนสฺส อิกาสํ
น ลภามึ"ติ.

นั้น ในเวลาที่พราหมณ์กลับเข้ามาบ้าน
(แสร้ง)นอนเสีย, ในเวลาที่พราหมณ์
ออกจากบ้านไปข้างนอก ก็หาโอกาสร่วม
กับชายชู้ทั้งหลาย (ใช้เวลาให้ผ่านไป
กับชายชู้).

ต่อมา พราหมณ์คิดว่า "ไม่ปรากฏ
ว่า โรคลมที่เสียดแทง ในร่างกายของ
นางนี้จะหายขาดได้เลย" วันหนึ่ง จึง
ถือเอาเครื่องสักการะมีของหอม และ
พวงดอกไม้เป็นต้น ไปยังพระเชตวัน
มหาวิหาร บูชาถวายบังคมพระศาสดา
แล้วนั่ง ณ ที่สมควรส่วนข้างหนึ่ง
เมื่อพระศาสดา รับสั่งถามว่า "ดูกร
พราหมณ์ทำไมหรือ ท่านจึงหายหน้าไป
(ไม่ปรากฏตัว)เสียนาน" จึงกราบทูลว่า
"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นัยว่าโรคลม
กำลังเสียดแทง ในร่างกายนางพราหมณ์
ของข้าพระองค์, ข้าพระองค์นั้นต้องคอย
จัดหายา มีเนยใส และน้ำมันเป็นต้น
และเครื่องบริโภคที่ประณีตที่สุด ให้แก่
นางด้วย, ร่างกายของนางจึงกลับมี
ผิวพรรณผุดผ่อง อ้วนท้วน, แต่ไม่ปรากฏ
ว่าโรคลมจะหายขาดได้. ข้าพระองค์
คอยปรนนิบัตินางอยู่ จึงไม่ได้โอกาส
จะมาเฝ้า ณ ที่นี้".

ตสฺส พุราหมณี ทุสฺสีลา อโหสิ
ปาปธมฺมาติ สพุพฺ ปรุจฺจุปฺปนฺนวตฺตฺ-
สทิสเมว.

โพธิสตุโตปิ “อิมินา การณน
โอวาทคมนาเย”^๑ โเอกาสํ น ลภามิ”ติ
วุตฺเต “สา มาณวิกานํ อิมํ
วณฺเจตฺวา นิปชฺชตี”ติ ญตฺวา “ตสฺสา
โรคานุจฺฉวิกํ ฆาสชฺชํ อัจฺฉิขิสฺสามิ”ติ
จินฺเตตฺวา อาม “ตาด ตฺวํ อิตฺโต
ปฏฺจาย ตสฺสา สปริชฺชิตฺวาทีนํ มา
อทาสิ, โคมุตฺเต ปน ปณฺจปณฺณ
ติผลาทินี จ ปกฺขิปิตฺวา โภฏฺญตฺวา
นวตมฺพโลหภาชเน ปกฺขิปิตฺวา โลหคณฺธ
คาหาเปตฺวา รชฺชํ วา โยตฺตํ วา
รุกฺขลตฺตํ วา คเหตุวา ‘อิทฺนฺเต
โรคสฺส อฺนุจฺฉวิกํ ฆาสชฺชํ, อิทํ วา
ปิว, อฏฺจาย วา ตยา มุตฺตสฺส
ภตฺตสฺส อฺนุจฺฉวิกํ กมฺมํ กรโหตี”ติ
วตฺวา อิมํ คาคํ วเทยฺยาสิ. สเจ
ฆาสชฺชํ น ปิวติ, อถ นํ รชฺชยา
วา โยตฺเตน วา ลตาย วา กติปฺปหาเวหิ
ปหริตฺวา เกเสสฺส คเหตุวา อากทฺตฺมิตฺวา
กปฺปุเรน โปเถยฺยาสิ, ตํชณฺณญเณว
อฏฺจาย กมฺมํ กริสฺสตีติ.

นางพราหมณีของพราหมณ์นั้น ก็เป็นผู้
ทศศีล มีธรรมอันลามก ดังนี้ เรื่องทั้งหมด
เป็นเช่นเดียวกับเรื่องปัจจุบันนั่นเอง.

ฝ่ายพระโพธิสัตว์ เมื่อพราหมณ์
ชาวชนบทเรียนว่า “กระผมไม่ได้โอกาส
เพื่อจะมารับโอวาทได้ เพราะเหตุนี้”
ก็ทราบว่ “นางมาณวิกานั้น นอนหลอก
พราหมณ์นี้เสียแล้ว” คิดว่า “เราจักบอกยา
ที่ถูกต้องกับโรคของนางพราหมณ์นั้นให้” ดังนี้
แล้วจึงบอกว่า “พ่อเอ๋ย ตั้งแต่วັນนี้
เป็นต้นไป เจ้าอย่าได้ให้เนยใส และ
น้ำนมสดแก่นางเป็นอันขาด แต่เจ้าจง
โขลกใบไม้ ๕ ชนิดและผลไม้ ๓ อย่าง
เป็นต้น ใสลงในน้ำมูตรโค แชไว้ในภาชนะ
ทองแดงใหม่ ให้กลืนโลหะจับ แล้วถือ
เชือกหวายหรือเถาไม้ไป พูดว่า ‘นี่เป็นยา
ที่ถูกต้องกับโรคของเธอ, เธอจงดื่มยานี้,
หรือว่าจงลุกขึ้นทำการทำงานที่สมควรแก่
อาหาร ที่เธอบริโภคแล้ว’” ดังนี้ ฟังกล่าว
คาถานี้. ถ้านางไม่ดื่มยา ที่นั้นท่านจง
เขียนนาง สัก ๒-๓ ที่ ด้วยเชือกหรือ
หวาย หรือเถาวัลย์ แล้วจิกผสมลากมา
ตีคอกช้า, นางก็จักลุกขึ้นทำการทำงาน
ในขณะที่นั้นนั่นเอง.

^๑ ฉ. โอวาทคมนาเย.

โส "สาธ"ติ สมปฏิจิตตวา วุตต-
นินยามเนว ฆาสซุชฺชํ กตฺวา "ภทฺเท
อิมํ ฆาสซุชฺชํ ปิวาหี"ติ อาห. "เกน
เต อิทํ อัจจิกฺขิตนุ"ติ. "อจาริเยน
ภทฺเท"ติ. "อปเนหิ นํ, น ปิวิสฺสามี"ติ.

มาณโว "น ตฺวํ อตฺตโน รุจฺฉิยา
ปิวิสฺสามี"ติ รชฺชํ คเหตุวา "อตฺตโน
โรคฺคสฺส อญฺจุฉวิกํ ฆาสซุชฺชํ วา ปิว,
ภุตฺตภตฺตานุฉวิกํ กมฺมํ วา กโรหี"ติ
วตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๓๐. "ยถา วาจา จ ญฺชสฺส
ยถา ภุตฺตญฺจ พฺยาหฺร
อญฺจนฺเต น สเมติ
วาจา ภุตฺตญฺจ โกสิเย"ติ.

ตตฺถ ยถา วาจา จ ญฺชสฺส
ยถา เต วาจา, ตถา จ ญฺชสฺส,
"วาตา เม วิชฺฌนฺตี"ติ วาจา
อญฺจุฉวิกเมว กตฺวา ญฺชสฺส อตฺถ.

พราหมณ์นั้นรับคำว่า "ดีละ" แล้วไปทำยา
ตามที่พระโพธิสัตว์แนะนำนั่นเอง กล่าวว่
"แนะนำผู้เจริญ เธอจึงดื่มยานี้เถิด".
นางพราหมณีถามว่า "ใครบอกยานี้
แก่ท่าน". พราหมณ์ตอบว่า "อาจารย์
บอกเอง น้องหญิง". นางพราหมณี
กล่าวว่า "ท่านจงนำยานั้นออกไป ดิฉัน
จะไม่ดื่มมัน".

พราหมณ์มาณพกล่าวว่ "เธอก็ไม่
ดื่มยา ตามความพอใจของตนหรือ" ดังนี้
แล้วถือเชือกพูดว่ "เธอจึงดื่มยาที่สมควร
แก่โรคของเธอเสีย, หรือ จงกระทำกรณ
ที่สมควรแก่อาหารที่ตนบริโภคแล้วเถิด"
ดังนี้ แล้วได้กล่าวคาถานี้ว่ :

๑๓๐. "โกสิยาเอยฺย เธอจงบริโภคเสีย
ให้เหมือนวาทาที่พูด จงเริ่ม
กรณให้เหมือนอย่าง ที่เธอ
บริโภค วาจา และอาหารที่
บริโภคทั้ง ๒ อย่าง ของเธอ
ไม่สมกันเลย" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทคาถาว่
ยถา วาจา จ ญฺชสฺส ความว่
ก็แลคำพูดของเธอเป็นเช่นใด, เธอจึง
บริโภคเช่นนั้น คือ จงกินให้สมควรกับ
คำพูดของเธอที่ว่ "โรคลมกำลังเสียด
แทงเรา".

“ยถาวาจํ วา”ติปิ ปาโง ยุตฺตํ,
 “ยถาวาจายา”ติปิ ปจฺนุติ, สพฺพตฺถ
 อยเมตฺถ อตฺถโถ.

ยถาภุตฺตญฺจ พฺยาหฺราติ ยนฺเต
 ภูตฺตํ, ตสฺส อญฺจจฺวิกเมว พฺยาหฺร,
 “อโรคมฺหิ”ติ วตฺวา เคเห กตฺตพฺพกมฺมํ
 กโรหิติ อตฺถโถ.

“ยถาภุตฺตญฺจา”ติปิ ปาโง,

อถวา อโรคมฺหิติ ยถาภุตฺตเมว วตฺวา
 กมฺมํ กโรหิติ อตฺถโถ.

อุภยนฺเต น สเมติ, วาจา ภูตฺตญฺจ
 โกสิเยติ. ยา จ เต อยํ วาจา
 “วาตา มํ วิชฺฌนฺตี”ติ ยญฺจ เต
 อิทํ ปณฺีตโกชนํ ภูตฺตํ, อิทํ อุภยํปิ
 ตฺยหํ น สเมติ, ตสฺมา อุฏฺจาย
 กมฺมํ กโรหิ. “โกสิเย”ติ ตํ โคตฺเตน
 อาลปติ.

บาลีว่า “ยถาวาจํ วา” (หรือตามวาจา)
 ก็มี คำนั้นก็ถูก, บัณฑิตทั้งหลายย่อม
 กล่าววว่า “ยถาวาจาย” (ตามวาจา) บ้าง,
 ในคำนี้ทุกแห่งมีอธิบายเหมือนกันนี้แล.

บาทคาถาว่า ยถาภุตฺตญฺจ พฺยาหฺร
 ความว่า เธอจึงเริ่มการงานให้เหมาะ
 แก่อาหารที่เธอบริโภค คือเธอพูดว่า
 “เราปราศจากโรค” ดังนี้แล้ว ก็จึงทำ
 การงานที่ตนเองควรทำในเรือนเกิด.

พระบาลีว่า “ยถาภุตฺตญฺจ (และตาม
 ที่เป็นจริง)” ดังนี้ก็มี,

อีกอย่างหนึ่ง มีอธิบายว่า เธอพูดตาม
 ความเป็นจริงที่เดียวว่า เราเป็นผู้
 ปราศจากโรค แล้วจึงกระทำการงานเกิด.

สองบาทคาถาว่า อุภยนฺเต น สเมติ,
 วาจา ภูตฺตญฺจ โกสิเย ความว่า
 คำพูดอันใดของเธอที่ว่า “โรคลมทั้งหลาย
 กำลังเสียดแทงดิฉัน” และโกชนะอัน
 ประณีตใด ที่เธอบริโภคแล้ว, คำพูด
 และโกชนะ สำหรับบริโภค แม้ทั้งสอง
 นี้ นั้นของเธอ ย่อมไม่สมกันเลย
 เพราะฉะนั้น เธอจึงลุกขึ้นทำการงานเกิด.
 มาณพ เรียกนางพราหมณี โดยโคตรว่า
 “โกสิยา”.

เอวี่ วตุเต โกสียพราหมณธิดา
 “อาจารย์น อุตฺตูกั อาปนฺนกาลโต
 ปฏฺจาย น สกฺกา มยา เอวี่ วญฺเจตุ
 อฏฺจาย กมฺมํ กริสฺสามี”ติ อฏฺจาย
 กมฺมํ อกาสิ. “อาจารย์น เม
 ทุสฺสึลภาโว ณาโต, น อิทานิ สกฺกา
 อิตโต ปฏฺจาย ปฺน เอวฺรูปี กาทฺนุ”ติ
 อาจารย์น คารเวณ ปาปกุมมโตปิ
 วิรมิตฺวา สึลวตี อโหสิ.

สาปิ พฺราหมณี “สมฺมาสมฺพุทฺธเณ
 กิรมฺหิ ณาตา”ติ สตุถฺริ คารเวณ
 น ปฺน อนาจารี อกาสิ.

สตุถฺตา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtฺตฺวา
 ชาตกั สโมธานะสิ “ตทา ชายปติกา
 อิทานิ ชายปติกา, อาจารย์โย ปฺน
 อหเมวา”ติ.

โกสียชาตกวรรณนา ทสฺมา

กุสฺนาพิวคฺโค เตรสโม

เมื่อพราหมณ์ผู้สามี พูดอย่างนี้
 แล้ว ธิดาโกสียพราหมณ์คิดว่า “จำเดิม
 แต่กาลที่ อาจารย์ช่วยขวนขวายแล้ว
 เราไม่สามารถ จะลวงเขาได้อย่างนั้น
 จำเราจะลุกขึ้นทำการงานละ” ดังนี้แล้ว
 ได้ลุกขึ้นทำการงาน, (เธอ)สำนึกว่า
 “อาจารย์เองได้ทราบว่า เราเป็นผู้ทุศีล
 ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้น เราไม่อาจจะทำกรรม
 เห็นปานนั้นได้อีก” ดังนี้ เพราะความ
 เคารพในอาจารย์ จึงงดเว้นแม้จาก
 กรรมอันชั่วแล้วได้เป็นผู้มีศีล.

ฝ่ายนางพราหมณีนั้น ทราบว่า “ได้ยินว่า
 พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงรู้จักเราแล้ว”
 จึงไม่ได้กระทำความชั่วอีก เพราะความ
 เคารพในพระศาสดา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
 ธรรมเทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว ทรงประชุม
 ชาดกว่า “ภรรยาและสามีในกาลนั้น
 ได้เป็นพราหมณ์ภรรยาสามีกัน ในบัดนี้,
 ส่วนอาจารย์ได้เป็นเราตถาคต เองแล”.

พรรณนาโกสียชาดก ที่ ๑๐

กุสฺนาพิววรรค ที่ ๑๓

ตสุตฺตทานํ

กุสณาพี ๑ ทุมเมธํ
 นงฺคลีสมุพฺภฏาหํ
 อสิลกฺขณกฺลณฺฑกํ
 พิฬารคฺคิกโกสิยนฺติ.

ประมวลชาดกแห่งกุสณาพีวรรคนี้

๑. กุสณาพีชาดก ๒. ทุมเมธชาดก
๓. นังคลีสมุพภฏาชาดก ๔. อัมพชาดก
๕. กฎาหกชาดก ๖. อสิลกฺขณชาดก
๗. กัลณฺฑกชาดก ๘. มุสิกชาดก
(พิฬารวตํ) ๙. อัคคิกชาดก
๑๐. โกสิยชาดก.

๑๔. อสัมปทานวคฺค

๑. อสัมปทานชาตก (๑๓๑)

๑๓๑. “อสัมปทาเนนิตริตรสุส
พาลสุส มิตฺตานิ กลี ภาวนฺติ
ตสุมา หรามิ ภูสมทฺตมมานํ
มา เม มิตฺติ ภิษฺชิตฺถ สสุสตายนุ”ติ.

อสัมปทานชาตกํ ปจฺมํ.

๑๔. อสัมปทานวรรค

๑. อสัมปทานชาตก (๑๓๑)

๑๓๑. “ไมตรีของคนพาล ย่อมกลายเป็น
โทษร้าย (เป็นกลี) ได้ เพราะการ
ไม่ยอมรับสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ
เพราะฉะนั้น เราจึงชอบหิวข้าวลิบ
กึ่งมานะนี้มา ไมตรีของเราอย่าได้
แตกสลายเสียเลย ขอไมตรีนี้จง
ยั่งยืนเถิด”.

อสัมปทานชาตก ที่ ๑.

๑๔. อสัมปทานวคฺค

๑. อสัมปทานชาตกถณณา (๑๓๑)

อสัมปทานเนนิตรีตรสฺสาติ อิทํ
สตฺถา เวฬุวเน วิหรนฺโต เทวทตฺตํ
อารพฺภ กถเอสิ.

ตสมฺมิญฺหิ กาเล ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ
กถํ สมฺภูจาเปสุํ “อาวุโส เทวทตฺโต
อกตณฺณฺย ตถาคตสฺส कुณํ น
ชานาตี”ติ.

สตฺถา อาคนฺตุวา “กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“อิมาย นามา”ติ วุตฺเต “น ภิกฺขเว
อิทาเนว เทวทตฺโต อกตณฺณฺย, ปุพฺเพปิ
อกตณฺณฺยเยวา”ติ วตุวา อตีตํ อหริ.

อตีเต มคฺชรญฺเจ ราชคฺเห
เอกสมฺมิ มคฺชรญฺเบ รชฺชํ กาเรนฺเต
โพธิสฺตโต ตสฺเสว เสฏฺฐิ อโหสิ
อสีติโกฏฺวิภาโว สงฺขเสฏฺฐิ นามาเน.
พาราณสียํ ปิเลียเสฏฺฐิ นาม

๑๕. อสัมปทานวรรค

๑. พรรณนาอสัมปทานชาตก (๑๓๑)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระเวฬุวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
พระเทวทัต ตรัสพระธรรมเทศานี้ มี
คำเริ่มต้นว่า เพราะการไม่ยอมรับสิ่งของ
เล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้น.

ก็ในกาลนั้น พวกภิกษุได้สนทนากันใน
ธรรมสภาว่า “ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
พระเทวทัต เป็นคนอกตัญญู ไม่รู้คุณ
ของพระตถาคต”.

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเขอนั่งสนทนากัน
ด้วยเรื่องอะไร” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า
“ด้วยเรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่พระเทวทัตเป็นคนอกตัญญู แม้ในกาล
ก่อน ก็ได้เป็นคนอกตัญญูเหมือนกัน”
ดังนี้ แล้วได้ทรงนำอดีตนิทานมา.

ในอดีตกาล เมื่อพระราชาแห่ง
แคว้นมคธ พระองค์หนึ่ง ทรงครองราช-
สมบัติอยู่ในพระนครราชคฤห์ แคว้นมคธ
พระโพธิสัตว์ เป็นเศรษฐีแห่งพระนคร
ราชคฤห์นั้น มีทรัพย์สมบัติ ๘๐ โกฏิ

อสีติโกฏิวิภโว อโหสิ. เต อญฺญมญฺญํ
สหายกา อหฺลํ.

เตสุ พาราณสียํ ปิเลียเสฏฺฐิสุ
เกนจิเทว กรณียเณ มหนฺตํ ภา
อฺปฺปชฺชติ, สพฺพํ สาปเตยฺยํ ปริหายติ.

โส ทลิตฺุโท อปฺปปฏิสรโณ หุตฺวา
ภริยํ อาทาย สงฺขเสฏฺฐิํ ปจฺจยํ
กตฺวา พาราณสีโต นิกุมมิตฺวา ปทสว
ราชคหํ คนฺตฺวา สงฺขเสฏฺฐิสุ นินเวสนํ
อคมาสี.

โส ตํ ทิสฺวาว "สหาโย เม อาคโต"ติ
ปริสุสชฺชิตฺวา สกฺกการสมฺมานํ กตฺวา
กตีปานํ วีตินาเมตฺวา เอกทิวสํ "สมฺม
เกนตฺถเณ อาคโตสี"ติ ปฺจฺฉิ.

"ภยํ เม สมฺม อฺปฺปนฺนํ, สพฺพํ ธนํ
ปริกฺขิณํ, อฺปฺตฺถมฺโภ เม โหตี"ติ.

โสปี "สาธุ สมฺม มา ภายิ"ติ
ภณฺฑาคาริ วิวราเปตฺวา จตฺตทาฬิ

ปรากฏโดยนามว่า สังขเศรษฐี. ในพระนคร
พาราณสี ได้มีเศรษฐี มีทรัพย์สมบัติ
๘๐ โกฏิเช่นกัน ชื่อปิเลียเศรษฐี. เศรษฐี
ทั้งสองต่างเป็นสหายซึ่งกันและกัน.

ในเศรษฐีทั้งสองนั้น เพราะธุรกิจบางสิ่ง
บางอย่างนั่นเอง มหันตภัยได้เกิดขึ้นแก่
ปิเลียเศรษฐีในพระนครพาราณสี ทรัพย์
สมบัติทั้งหมดได้สูญหายไปสิ้น.

ปิเลียเศรษฐีนั้น ได้กลายเป็นคนเข็ญใจ
หมดที่พึ่งอาศัย จึงพาภริยาไปมุ่งเอา
สังขเศรษฐีเป็นที่พึ่ง ออกจากพระนคร
พาราณสี เดินทางไปยังกรุงราชคฤห์
จนถึงที่อยู่ของสังขเศรษฐี.

สังขเศรษฐีนั้น พอเห็นปิเลียเศรษฐีเท่านั้น
ก็ตรงเข้ากอดพลาบกล่าวว่า "เพื่อนของ
เรามาเยี่ยมแล้ว" ทำการต้อนรับ นับถือ
กัน อยู่ลวงไปได้ ๒-๓ วัน วันหนึ่งจึง
ถามว่า "ดูกรเพื่อน เพื่อนมาที่นี่ต้องการ
อะไรหรือ".

ปิเลียเศรษฐีกล่าวว่า "เพื่อนเอ๋ย ภัยเกิดขึ้น
แก่เราแล้ว ทรัพย์สมบัติทั้งหมดก็สูญสิ้น
แล้ว ขอเพื่อนจงเป็นผู้อุปถัมภ์เราเถิด".

แม้สังขเศรษฐีนั้นจึงตอบปลอบว่า "ดีแล้ว
เพื่อนเอ๋ย ขอเพื่อนอย่ากลัวเลย" แล้วให้

หิรวุณโกฏิโย ทาเปตวา เสสปี
 ปริจฺเจทปริวาริ สพฺพิ อตฺตโน สนฺตํ
 สวิญญานํ อวิญญานํ มชฺฌ
 ภิณฑิตฺวา อุปฺทตฺตเมว อทาสี. โส
 ตํ วิภวํ อาทาย ปุณฺ พาราณสี
 คนฺตฺวา นิवासํ กปฺเปสึ.

อปรภาเค สงฺขเสฏฺฐิสฺสปี ตาทิสเมว
 ภยํ อุปฺปชฺชึ. โส อตฺตโน ปฏิสฺสรณํ
 อุปฺธาเรนฺโต “สหายสฺส เม มหาอุปกาโร
 กโต, อุปฺทตฺตวิภโว ทินฺโน. น โส
 มํ ทิสฺวา ปริจฺจชฺิสฺสตี, ตสฺส สนฺตํ
 คมฺิสฺสสามิ”ติ จินฺเตนฺโต ภริยํ อาทาย
 ปทสฺวา พาราณสี คนฺตฺวา ภริยํ
 อาห

“ภทฺเท ตว มยา สทฺธิ อนุตฺตรวีถิยํ
 คมนนฺนาม น ยุตฺตํ, มยา เปสฺติยานํ
 อารุยุห มหนฺเตน ปริวารเณ ปจฺฉา
 อาคมฺิสฺสสฺสี, ยาว ยานํ เปสฺเมมิ, ตาว
 อิวเณ โหหิ”ติ วตฺวา ตํ สาลายํ
 จเปตฺวา สยํ นครํ ปวิสิตฺวา เสฏฺฐิสฺส
 สมฺริ คนฺตฺวา “ราชคฺชนครโต ตุมฺหากํ

เปิดเรือนคลังมอบเงินให้ ๔๐ โกฏิ แล้ว
 ยังแบ่งทรัพย์สมบัติส่วนตนทั้งหมด มี
 บริวาร ทั้งที่เป็นสวิญญาณกทรัพย์ และ
 อวิญญาณกทรัพย์ แม้ที่เหลือออกเป็น
 กิ่งหนึ่ง (๒ ส่วน) ได้มอบให้ส่วนหนึ่ง
 (กิ่งหนึ่ง) ไปทีเดียว. ปิเลียเศรษฐีนั้น
 รับเอาทรัพย์สมบัตินั้นแล้ว กลับไปอยู่
 อาศัยยังพระนครพาราณสี.

ภายหลังต่อมา ภัยเช่นเดียวกัน
 นั้นเอง ได้เกิดขึ้นแก่สังขเศรษฐีบ้าง.
 สังขเศรษฐีนั้น เมื่อคำนึงถึงที่พึ่งอาศัย
 ของตน จึงคิดได้ว่า “เราเคยทำอุปการะ
 แก่สหายของเราไว้มาก ได้แบ่งทรัพย์
 สมบัติมอบให้ครึ่งหนึ่ง. สหายของเรานั้น
 เห็นเราแล้วจะไม่ทอดทิ้งเราแน่ จำเรา
 จะไปหาเขาละ” ดังนี้ แล้วพาภริยา
 เดินทางไปยังพระนครพาราณสีกล่าวกะ
 ภริยาว่า

“แน่ะแม่นางผู้เจริญ ชื่อว่าการที่เธอกับฉัน
 เดินไปด้วยกันในระหว่างถนน ไม่สมควร
 เธอจะต้องขึ้นยานที่เราส่งมารับ แล้วมา
 พร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่, ในภายหลัง
 ขอให้เธอจงพักอยู่ที่นี้แหละ จนกว่าฉัน
 จะส่งยานมารับ” ดังนี้แล้ว ให้ภரியานั้น
 พักอยู่ ณ ศาลา ตนเองเข้าไปยังเมือง

สหยาโย สงขเสฏฐี นาม อาคโต"ติ
อาโรจาเปสิ.

โส "อาคจตุ"ติ ปกุโกสาเปตวา ตํ
ทิสฺวา เนว อาสนา วุฏฺจาสิ, น
ปฏิสนฺจามกาสิ, เกวลํ "กิมตฺถํ
อาคโตสิ"ติ ปุจฺฉิ.

ตุมหากํ ทสฺสนตฺถํ อาคโตมฺหิตี.
นิวาโส เต กหํ คหิตฺตติ. น ตาว
นิวาสนฺนุจํ อตฺถิ, เสฏฺฐิมรณิมฺปิ
สาลาโย จเปตวา อาคโตมฺหิตี.

"ตุมหากํ อธิ นิวาสนฺนุจํ นตฺถิ,
นิวาปี คเหตุวา เอกสุมิ จาเน
ปจาเปตวา ภูตฺติตฺวา คจฺจถ, ปุณ
อมหากํ มา ปสฺสิตฺถา"ติ วตฺวา
"มยฺหิ สหายสฺส ทสฺสนเต พนฺธิตฺวา
เอกํ พนฺธปฺลาปตุมฺพํ เทหิ"ติ ทาสํ
อาณาเปสิ.

ตํ ทิวสํ กิร โส รตฺตสาสินํ
สกกฺกสฺสสมตฺตํ โอรุณาเปตวา โภจฺจาการํ

ไปถึงเรือนเศรษฐี แล้วให้คนไปบอกว่า
"เศรษฐีชื่อสังขะ ผู้เป็นเพื่อนของท่าน
มาจากพระนครราชคฤห์แล้ว".

ปิลียเศรษฐีนั้น ให้คนไปเชิญมาว่า
"สังขเศรษฐีจงมาเถิด" ได้พบสังขเศรษฐี
แล้ว ไม่ยอมลุกขึ้นจากอาสนะรับรอง
ไม่ทำการปฏิสนธารต้อนรับ เพียงแต่
ถามอย่างเดียวว่า "ท่านมาเพื่อประสงค์
อะไร".

สังขเศรษฐีตอบว่า มาเพื่อเยี่ยมท่าน.
ปิลียเศรษฐีถามว่า ท่านได้ที่พักที่ไหน".
สังขเศรษฐีบอกว่า ยังไม่มีที่สำหรับพัก
ดอก ข้าพเจ้าเองพักแม่บ้านไว้ที่ศาลา
แล้วจึงมา.

ปิลียเศรษฐีพูดว่า "ในที่นี่ก็ไม่มีที่พัก
สำหรับท่าน ท่านจงรับเอาเสปียงไปหุงต้ม
บริโภค ณ ที่แห่งหนึ่งแล้วไปเสียเถิด
อย่ากลับมาพบพวกเราอีกเลย" แล้วจึง
สั่งทาสว่า "เจ้าจงตวงข้าวลีบหนึ่งตุ้มพะ
ผูกชายผ้ามอบให้สหายของเราไปเถิด".

ได้ยินว่าวันนั้น ปิลียเศรษฐีให้คนมัดข้าว
ลีบแดงประมาณ ๑,๐๐๐ เกวียน แล้ว

^๑ ตุมพะ = ๔ ทะนาน.

ปุราเปสิ, จตฺตาฬิโกฏิธนํ คเหตุวา
 อาคโต อกตญญู มหาโจโร สหายสุส
 ตุมพมตฺเต ปลาเป ทาเปสิ. ทาโส
 ปจฺฉิมํ เอกํ ปลาปตุมพํ ปกฺขิปิตฺวา
 โภธิสตุตฺตสฺส สนฺติกํ อคมาสิ.

โภธิสตุโต จินฺตฺสิ "อัยํ อสฺปฺริโส
 มม สนฺติกา จตฺตาฬิโกฏิธนํ ลภิตฺวา
 อิทานิ ปลาปตุมพํ ทาเปสิ, คณฺหามิ
 นุ โข มา คณฺหามิ"ติ.

อถสฺส เอตทโหสิ "อัยํ ตาว
 อกตญญู มิตฺตทฺพฺภี กตฺวินาสกภาเวน
 มยา สทฺธิ มิตฺตภาวํ ภินฺทิ, สจฺจํ
 เอเตน ทินฺนํ ปลาปตุมพํ ลามกตฺตา
 น คณฺหิสฺสามิ, อหํ มิตฺตภาวํ
 ภินฺทิสฺสามิ, อนฺธพาลา ปริตฺตกํ ลทฺธํ
 อคณฺหนฺตา มิตฺตภาวํ วินาเสนฺติ,
 อหฺมฺปนฺน เอเตน ทินฺนํ ปลาปตุมพํ
 คเหตุวา มม วเสน มิตฺตภาวํ
 ปติฏฺฐาเปสฺสามิ"ติ.

โส ปลาปตุมพํ ทฺสสนฺเต พนฺธิตฺวา
 ปาสาทา โอรุญฺห สาลํ อคมาสิ.
 อถ นํ ภริยา "ภินฺเต อยฺย ลทฺธนุ"ติ

นำขึ้นยั้งไว้จนเต็ม ทั้งที่รับทรัพย์ถึง ๔๐ โภฏี
 มาแล้ว ก็ยังเป็นมหาโจรอกตัญญู จัดการ
 ให้มอบข้าวลีบเพียงตุมพะเดียว แก่
 เพื่อนได้. ทาสดวงข้าวลีบตุมพะหนึ่ง
 ใส่กระเช้าแล้วเข้าไปหาพระโภธิสัตว์.

พระโภธิสัตว์คิดในใจว่า "ผู้นี้เป็น
 อสัตบุรุษ ได้ทรัพย์ตั้ง ๔๐ โภฏี จากบ้าน
 เราแล้ว บัดนี้ได้ให้ข้าวลีบเพียงตุมพะ
 เดียว แก่เราแล้ว เราจะรับดีหรือไม่รับดี
 นหนอ".

ลำดับนั้น พระโภธิสัตว์ได้เกิดความคิด
 ว่า "เศรษฐีนี้เป็นคนอกตัญญู ประทุษร้าย
 มิตร ได้ทำลายมิตรภาพกับเราเสีย เพราะ
 เป็นผู้ตดรองอุปการะที่เรากระทำไว้แล้ว
 ถ้าเราจะไม่รับเอาข้าวลีบตุมพะ ๑ ที่
 เขาให้ เพราะเป็นของเลวไซ้ เราก็ชื่อว่า
 ทำลายมิตรภาพ เหล่าคนโง่เขลา เมื่อ
 ไม่รับเอาสิ่งที่ตนได้เพียงเล็กน้อย ชื่อว่า
 ทำมิตรภาพให้สลายเสีย ส่วนเราเล่าจะ
 รับเอาข้าวลีบตุมพะหนึ่งที่เศรษฐีนี้ให้แล้ว
 ผูกมิตรภาพให้ดำรงอยู่ต่อไป ด้วยอำนาจ
 ของเรา".

พระโภธิสัตว์นั้น จึงห่อเอาข้าวลีบตุมพะ ๑
 ที่ชายผ้าแล้วลงจากปราสาท ไปยังศาลา
 แล้ว. คราวนั้นภริยาถามเขาว่า "ข้าแต่

ปุจฉิ. ภาทุเท อมฺหากิ สหาโย
ปิลियเสฏฺฐิ ปลาปตุมฺพิ ทตฺวา อเมห
อชฺเชว วิสฺสชฺเชสฺสิติ.

สา "อญฺย กิमतฺถิ อคฺคฺเหล็กิ, กิ
เอตฺถิ จตฺตฺวาพิสโกฏฺธิธนฺสฺส อนฺจฺจวิกนฺ"ติ
โรทิตฺถิ อารภิ. โพิธิสฺตฺโต "ภาทุเท มา
โรทิ, อหิ เตน สทฺธิ มิตฺตฺตฺมาทฺมเยน
มม วเสน มิตฺตฺตฺภาวํ จเปตฺถิ คณฺหิ,
ตฺวํ กิการณฺนา โรทิสฺสิติ"ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห :

๑๓๑. "อสมฺปทาเนนิตฺตฺรสุส
พาลสุส มิตฺตฺตานิ กลี ภาวนฺติ
ตฺสฺมา หรามิ ภูสํ อชฺชตฺมมานํ
มา เม มิตฺติ ภิชฺชิตฺถ สสฺสตาปนฺ"ติ.

ตตฺถ อสมฺปทาเนนาติ อสฺปฺป-
ทาเนน สรโลเปน สนฺธิ, อคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
อตฺถิ.

พี่เจ้า ท่านได้อะไรมาแล้ว". พระโพธิสัตว์
ตอบว่า ดูกรแม่นาง ปิลิยเศรษฐีผู้เป็น
เพื่อนของเรา ให้ข้าวลีบตุ่มพะ ๑ แล้ว
ทอดทิ้งพวกเราเสียในวันนี้เอง.

ภริยาของสังขเศรษฐีนั้น จึงต่อว่า ว่า "ข้า
แต่พี่เจ้าเอ๋ย ทำไมท่านจึงรับเอา (ข้าวลิบ
นั้น)แล้ว มันมีมูลค่าควรแก่ทรัพย์ ๔๐
โกฏิหรือ" แล้วจึงเริ่มร้องไห้คร่ำครวญ.
พระโพธิสัตว์จึงปลอบว่า "ดูกรแม่นาง
เจ้าอย่าร้องไห้ คร่ำครวญไปเลย เพราะ
กลัวจะทำลายมิตรภาพกับเขา ฉันจึง
รับมา เพื่อดำรงมิตรภาพไว้ด้วยอำนาจ
ของพี่ ทำไมเจ้าจึงร้องไห้แล้ว" แล้วกล่าว
คาถานี้ว่า :

๑๓๑. "ไมตรีของคนพาล ย่อมกลายเป็น
โทษร้าย (เป็นกลี) ได้ เพราะการ
ไม่ยอมรับสิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ
เพราะฉะนั้น เราจึงหอบหิ้วข้าวลิบ
กึ่งมานะนี้มา ไมตรีของเราอย่าได้
แตกสลายเสียเลย ขอไมตรีนี้
จงยั่งยืนเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
ไม่รับ ความว่า เพราะไม่ยอมรับเอา.
ลงสนธิด้วยการลบสระ, อธิบายว่า
เพราะการไม่ถือเอา.

อิตริตรสุสาติ ยสุส กสุสจิ ลามกา-
ลามกสุสาปี.

พาลสุส มิตฺตานิ กลี ภวนฺตฺติ
ทนฺธสุส อปฺปณฺณสุส มิตฺตานิ กลี
นาม กภาพฺกณฺณิสทิสานิ โหนฺติ,
ภิชฺชุนฺตฺติ อตุโถ.

ตสุมา หรามิ ภูส อฑฺฒมานนฺติ
เตน การณฺณานํ สหาเยน ทินฺนํ
เอกํ ปลาปตฺตุมฺหํ หรามิ คณฺหามิตฺติ
ทสฺเสติ.

“มานนฺ”ติ หิ อฏฺฐนฺนํ นาพีนํ
นามํ, จตฺตุนฺนํ อฑฺฒมานนํ, จตฺตสฺส
จ นาพฺปิโย ตฺตุมฺโห นาม.

เตน วุตฺตํ “ปลาปตฺตุมฺพนฺ”ติ. มา เม
ภิตฺติ ภิชฺชิตฺตฺถ สสุสตายนฺติ มม
สหาเยน สทฺธิ มิตฺติ มา ภิชฺชิตฺตฺถ,
สสุสตาว อยํ โหตุติ อตุโถ.

คำว่า ของเล็ก ๆ น้อย ๆ ความว่า
สิ่งของแม้ที่เป็นของเลว และไม่เลว
อย่างใดอย่างหนึ่ง.

คำว่า ไมตรีของคนพาล ย่อมกลายเป็น
เป็นโทษร้ายได้ ความว่า ไมตรีของ
คนโง่ คือคนไม่มีปัญญา ย่อมกลายเป็น
โทษร้าย คือเป็นเช่นเดียวกับกาลกรรณิ
(เสนียดจัญไร) อธิบายว่า ย่อมแตก
ทำลายไป.

ด้วยคำว่า เพราะฉะนั้นเราจึงขอบหิว
ข้าวสิบกึ่งมานะนี้มา พระโพธิสัตว์
แสดงว่า เพราะเหตุนั้น เราจึงขอบหิว คือ
รับมา ซึ่งข้าวสิบ ๑ ตุมพะที่เพื่อนให้มา.

จริงอยู่ คำว่า “มานะ” เป็นชื่ออัตราการ
ตวง จำนวน ๘ ทะนาน ๔ ทะนาน
ก็เท่ากับกึ่งมานะ และ ๔ ทะนานก็ชื่อว่า
๑ ตุมพะ. (หมายความว่า ๔ นาฬิเป็น
๑ ตุมพะ, ๒ ตุมพะเป็น ๑ มานะ).

เพราะเหตุนั้น พระโพธิสัตว์จึงกล่าวว่า
“ข้าวสิบ ๑ ตุมพะ”. คำว่า ไมตรี
ของเรา อย่าได้แตกสลายเสียเลย
ขอไมตรีนี้ จงยังยืนเถิด มีอธิบายว่า
ไมตรีของเราอยู่กับเพื่อน อย่าได้แตกแยก
ไปเลย ขอไมตรีนี้จงยังยืนตลอดเถิด.

เอวี่ วุตเต จ เสฏฐิภริยา
โรทเตว. ตสมี่ ขณเ สงขเสฏฐินา
ปิลียเสฏฐิสส ทินโน กมฺมนุตทาโส
สาลาทวาเรน อาคจฺจนฺโต เสฏฐิภริยาย
โรทนสทฺทํ สุตฺวา สาลํ ปวิสิตฺวา
อตุตโน สามิกเก ทิสฺวา ปาเทสุ
ปตฺติตฺวา โรทิตฺวา กนฺทิตฺวา “กิมตถํ
อิธาคตตฺถ สามี”ติ ปุจฺฉิ. เสฏฐี
สพฺพํ อารโจะสิ.

กมฺมนุตทาโส “โหดุ สามิ มา
จินฺเตตฺถา”ติ อุโก สมฺมสุสาเสตฺวา
อตุตโน เคนฺหิ เนตฺวา คนฺโหทเกน
นฺหาเปตฺวา โภเชตฺวา “สามิกกา โว
อาคตา”ติ เสสทาเส สนนฺิปาเตตฺวา
ทสฺเสตฺวา กติปํหํ วิตฺตินาเมตฺวา
สพฺเพ ทาเส คเหตฺวา ราชนฺคณฺ
คนฺตฺวา อุปรวมกาสิ.

ราชา ปกุโกสาเปตฺวา “กั เอตฺนุ”ติ
ปุจฺฉิ. เต สพฺพํ ตํ ปวตฺตี รณฺโถ
อารโจะสิ.

ราชา เตสํ วจฺนํ สุตฺวา
อุโกปิ เสฏฐี ปกุโกสาเปตฺวา สงฺขเสฏฐี

ก็เมื่อสังขเศรษฐี พูดอย่างนั้นแล้ว
ภริยาก็ยังร้องให้อยู่นั่นเอง. ในขณะนั้น
ทาสผู้ทำกรางาน ที่สังขเศรษฐีมอบให้
ปิลียเศรษฐีมา(แต่ครั้งนั้น) กำลังเดินมา
ทางประตูศาลา ได้ยินเสียงร้องไห้ของ
ภริยาเศรษฐี จึงแวะเข้าไปยังศาลา
พบนายทั้งสองของตน แล้วก็หมอบลง
แทบเท้า ร้องให้คร่ำครวญถามว่า “นาย
ขอรับ ท่านมาที่นี่เพื่อประสงค์อะไร”.
เศรษฐีได้บอกเรื่องราวทั้งหมดแล้ว.

ทาสผู้ทำกรางาน ปลอบนายทั้งสองว่า
“ช่างเถิดนาย ขอท่านอย่าได้คิดอะไร
เลย” แล้วนำนายทั้งสองไปยังเรือนของตน
ให้อาบด้วยน้ำหอม ให้บริโภคนอาหาร
แล้วให้ประชุมพวกทาสที่เหลือทั้งหลาย
ชี้แจงว่า “นายทั้งสองของพวกท่าน มาถึง
แล้ว” แล้วให้พักอยู่รอเวลา ๒-๓ วัน
แล้ว พาทาสทั้งสิ้นไปยังพระลานหลวง
ส่งเสียงร้องทุกข์ (ถวายคำร้องทุกข์).

พระราชโอรสให้เรียก(ชนเหล่านั้น) มา
แล้วตรัสถามว่า “นี่มันเรื่องอะไรกัน”
พวกทาสเหล่านั้น กราบทูลเรื่องราวความ
เป็นไปนั้นทั้งหมดถวายพระราชโอรสแล้ว.

พระราชโอรสทรงสดับถ้อยคำของ
พวกทาสเหล่านั้นแล้ว รับสั่งให้เรียก

ปุรุฉิ "สจฺจํ กิร ตยา มหาเสฏฺฐิ
ปิลฺยเสฏฺฐิสฺส จตฺตาทิสโกฏฺฐินํ ทินฺนนฺ"ติ.

อาม มหาราช มม สหายสฺส
มํ ตกฺกเกตฺวา ราชคหํ อาคตสฺส
น เกวลํ ฐนํ สพฺพํ วิภวชาตํ
สฺวิญญานกาวินฺญานกํ เทว โกฏฺฐจาเส
กตฺวา สมภาคํ อทาสินฺติ.

ราชา "สจฺจเมตฺนฺ"ติ ปิลฺยเสฏฺฐิ
ปุรุฉิ. อาม เทวาติ.

ตยา ปนฺสฺส ตณฺเฏว ตกฺกเกตฺวา
อาคตสฺส อตฺถิ โภจิ สกฺกาโร วา
สมฺมานเ วา กโตติ. โส ตณฺหิ อโหสิ.

อปิจ ปนฺ เต เอตสฺส ปลาปตฺมพมตฺตํ
ทฺสฺสนฺเต ปกฺชิปาเปตฺวา ทาปิตํ อตฺถิติ.
ตมฺปิ สุตฺวา ตณฺหิเยว อโหสิ.

เศรษฐีทั้งสองมา ตรัสถามสังขเศรษฐี
ว่า "ท่านมหาเศรษฐี ทราบว่าท่าน ได้
มอบทรัพย์จำนวนถึง ๔๐ โกฏิ ให้แก่
ปิลยเศรษฐี จริงหรือ".

สังขเศรษฐีกราบทูลว่า ขอเดชะข้าแต่
พระมหाराชเจ้า มิใช่แต่ทรัพย์อย่างเดียว
ที่ข้าพระองค์ได้ให้แก่สหายของข้าพระองค์
ผู้ระลึกถึงข้าพระองค์แล้ว มายังกรุง
ราชคฤห์ แม้สมบัติทุกอย่าง ทั้งที่เป็น
สวิญญานกทรัพย์ และอวิญญานกทรัพย์
ข้าพระองค์ก็แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน แล้ว
มอบให้เท่า ๆ กัน.

พระราชชาติตรัสถามปิลยเศรษฐีว่า "เรื่อง
นั้น เป็นความจริงหรือ". ปิลยเศรษฐี
กราบทูลรับว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ
จริงพระเจ้าข้า.

พระราชชาติตรัสถามว่า ก็เมื่อท่าน
สังขเศรษฐีนั้น ระลึกถึงท่านเท่านั้นมาหา
แล้ว เครื่องสักการะ และการต้อนรับ
บางอย่างที่ท่านทำเพื่อเขา มีอยู่หรือ.
ปิลยเศรษฐีนั้นได้เป็นผู้หนึ่งไม่ทูลตอบ.

พระราชชาติตรัสถามต่อไปว่า อีกอย่างหนึ่ง
ท่านได้ให้ทาสดวงข้าวลีบประมาณตมพะ
๑ ผูก ใส่ชายผ้ามอบให้แก่สังขเศรษฐี
จริงหรือ ปิลยเศรษฐีแม้ฟังคำนั้นแล้ว
ก็นิ่งอึ้งอยู่เท่าเดียว.

ราชา "ก็ กาดพพน"ติ อมฺจุเจหิ
สทฺธิ มนฺเตตฺวา ตํ ปริภาสิตฺวา
"คจฺฉถ ปิเลียเสฏฺฐิสฺส สมฺเว สพฺพํ
วิภวํ สงฺขเสฏฺฐิสฺส เทธา"ติ.

โพธิสตุโต "มหาราช มยฺหํ ปรสฺนุตฺแทน
อตฺถิ นตฺถิ, มยา ทินฺนมตฺตเมว ปน
ทาเปธา"ติ อาห. ราชา โพธิสตุตฺตสฺส
สนฺตํ ทาเปสิ.

โพธิสตุโต สพฺพํ อตฺตนา ทินฺนวิภวํ
ปฏิภิตฺวา ทาสปริวฺโต ราชคหเมว
คนฺตฺวา กุฏุมฺพํ สณฺจเปตฺวา ทานาทีนํ
ปฺญญานํ กตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อานริตฺวา
ชาตํ สโมธานสิ "ตทา ปิเลียเสฏฺฐิ
เทวทตฺโต อโหสิ, สงฺขเสฏฺฐิ ปน
อหเมวา"ติ.

อสัมปทานชาดกวรรณนา ปจฺมา.

พระราชาทรงปรึกษา กับพวกอำมาตย์
ทั้งหลายว่า "พวกเราควรทำอย่างไรดี"
ได้ทรงปรึกษาปิเลียเศรษฐีนั้น แล้วทรง
รับสั่งว่า "ไปเถิดท่านทั้งหลาย พวกท่าน
จงมอบทรัพย์สมบัติทั้งหมด ในเรือน
ปิเลียเศรษฐี ให้แก่ท่านสังขเศรษฐีเถิด".

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า "ขอเดชะ ข้าแต่
มหाराชเจ้า ข้าพระองค์ไม่มีความประสงค์
จะรับทรัพย์สมบัติ ที่เป็นส่วนของคนอื่น
แต่ขอพระองค์ โปรดรับสั่งให้มอบเฉพาะ
สิ่งของที่ข้าพระองค์ได้ให้ (แก่เขา) เท่านั้น
เถิด". พระราชาโปรดให้มอบสิ่งของที่เป็น
ส่วนของตน ให้แก่พระโพธิสัตว์แล้ว.

พระโพธิสัตว์ได้รับทรัพย์สมบัติ ที่ตนเอง
สละให้ทั้งหมดคืนมาแล้ว ห้อมล้อมด้วย
พวกทาส เดินทางกลับไปยังพระนคร
ราชคฤห์ทีเดียว ตั้งหลักฐานได้แล้ว
บำเพ็ญบุญทั้งหลาย มีทานเป็นต้น
แล้วได้ไปตามยถากรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ-
ธรรมเทศนานี้มาตรัสแล้ว ทรงประชุม
ชาดกว่า "ปิเลียเศรษฐีในกาลนั้น ได้กลับ
ชาติมาเกิดเป็นพระเทวทัตในกาลบัดนี้
ส่วนสังขเศรษฐี ได้กลับชาติมาเกิดเป็น
เราตถาคตเองแล".

พรรณนาอสัมปทานชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. ปณฺจภีรูกษัตก (๑๓๒)

๑๓๒. "กุสฺสุปฺเทเส ธิตฺติยา ทฬฺหาย จ
อวตฺติตตฺตา ภยภีรุตาย จ
น รกฺขสีนํ วสฺมาคฺมิหฺมฺห เส
ส โสฺตฺติภาโว มหฺตา ภเยน เม"ติ.

ปณฺจภีรูกษัตกํ ทฺติยํ.

๒. ปณฺจภีรูกษัตก (๑๓๒)

๑๓๒. "เราไม่มาสู่อำนาจ ของรากษส
(ยักษ์)ทั้งหลาย เพราะความที่เรา
มีจิตมั่นคงด้วยปัญญา หนักแน่น
ในคำแนะนำ (อุบาย)ของท่านผู้
ฉลาดและเพราะความหวาดกลัว
ต่อภัย (ความกลัว) เราได้พบ
ความสวัสดิ์ดีนั้น เพราะความ
หวาดกลัวเป็นอย่างมาก".

ปณฺจภีรูกษัตกํ ที่ ๒.

๒. ปญฺจบิรุษชาตกถวณฺณา (๑๓๒)

กุสลุปะเทเส ธิติยา ทฬุทาย
จาติ อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต
อชปาณนิโครธ มารธิตานํ ปโลภน-
สุตฺตุนฺตํ อารพฺภ กเถสิ. ภควตา หิ
อาทิตโต ปฏฺจาย วุตฺตํ :

“ททฺทลฺลมานา อาคณฺจํ
ตณฺหา จ อรตี รากา
ตา ตตฺถ ปนฺนุที สตุถา
ตฺถลํ ภฏฺจว มาลฺุโต”ติ.

เอวํ ยาว ปรีโยสานา ตสฺส สุตฺตุนฺตสฺส
กถิตกาเล ฐมฺมสภายํ สนฺนิปตฺติตา
ภิกฺขู กถํ สมฺภูจฺาเปสฺสุ “อาวฺโส
สมฺมาสมฺพุทฺโธ มารธิตโร อเนกสตานิ
ทิพฺพรูปานิ มาเปตฺวา ปโลภนฺตถาย
อุปสงฺกมฺนฺติโย อกฺขิณี อุมฺมิเลตฺวา
น โอลิเกสิ, อโห พุทฺธพลนฺนาม
อจฺฉริยนฺ”ติ.

๒. พรรณนาปัญญาภิรุษชาดก (๑๓๒)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภพระสูตรว่า
ด้วยการปลอมประโลมของธิดามาร ที่
ต้นอชปาณนิโครธ ตรัสพระธรรมเทศนา
กัณฑ์นี้ มีคำเริ่มต้นว่า เพราะความ
มีจิตมั่นคงด้วยปัญญา หนักแน่น
ในคำแนะนำ(อุบาย)ของท่านผู้ฉลาด.
ความพิสดารว่า ในกาลที่พระผู้มีพระภาค
ตรัสพระสูตรนั้น ตั้งแต่ต้นจนถึงที่สุด
อย่างนี้ว่า :

“นางตันทหา นางอรดี และนางราคา
ผู้แพรวพราว (ไปด้วยเครื่องประดับ)
มาล่อ พระศาสดา ทรงกำจัด
นางเหล่านั้นเสีย ณ ที่นั้น เหมือน
ลมที่พัดนุ่นปลิว (กระจัดกระจาย)
ไป ฉะนั้น”.

ภิกษุทั้งหลายซึ่งประชุมกัน ณ ธรรมสภา
จึงสนทนากันว่า “ดูกรท่านผู้มีอายุ
ทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มิได้ลึ้ม
พระเนตรมองดูพวกธิดาของมารผู้เนรมิต
รูปทิพย์หลายร้อยอย่าง แล้วเข้าไปหา
เพื่อต้องการเล้าโลม(พระองค์)เลย, ใ้
กำลังของพระพุทธเจ้านำอัศจรรย์หนอ”.

สตถา อาคนตุวา "กาย นุตถ ภิกขเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกขเว
อิทาเนว มยฺหิ สพฺพาสเว เขเปตฺวา
สพฺพญฺญุตํ ปตฺตสฺส มารรฺชิตานํ
อนฺโลกนํ นาม อจฺจริยํ, อหฺนฺหิ
ปุพฺเพ โพิธิณฺณํ ปริเยสฺมาโน
สกุภิสฺสกาเลปิ อภิสงฺขตํ ทิพฺพรูปมฺปิ
อินฺทฺริยานิ ภินฺทิตฺวา กิเลสวเสน
อนฺโลกेतฺวา คนฺตุวา มหารชฺชํ
ปาปฺพนฺ"ติ วตฺวา อตีตํ อหฺริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต ภาติกสฺตสฺส
กนิฏฺโຈ อโหสิ. สพฺพํ เหฏฺฐา ตกฺกสิลา
ชาตเก วุตฺตนเยเนว วิตฺถาเวตฺพํ.

ตทา ปน ตกฺกสิลานคฺรวาสีหิ พหิโนคฺเร
สาลายํ โพิธิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา
ยาจิตฺวา รชฺชํ ปฏิจฺฉาเปตฺวา อภิสฺเสก

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่ง
ประชุมสนทนากัน ด้วยเรื่องอะไร" เมื่อ
พวกภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้"
ดังนี้ จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย การที่
เราทำอาสวะทั้งหมดให้หมดสิ้นไป บรรลุ
ถึงความเป็นพระสัมพัญญแล้ว ไม่เหลือ
แลดูพวกธิดาของมารในบัดนี้ ไม่อัศจรรย์
เลย, เพราะว่า เมื่อก่อนเรากำลังแสวงหา
พระโพธิญาณ มิได้ทำลายอินทรีย์ มองดู
แม้รูปทิพย์ อันนางยักษ์เนรมิตด้วยอำนาจ
กิเลส แม้ในสมัยที่ยังมีกิเลส ยังไปได้
ราชสมบัติอันใหญ่" แล้วทรงนำอดีต
นิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระ
โพธิสัตว์ เป็นพระกนิษฐภดาองค์เล็ก
(น้องสุดท้อง) ของพระเชษฐภดา (พี่น้อง)
๑๐๐ พระองค์. เรื่องทั้งหมดควรบรรยาย
ให้พิสดาร โดยนัยที่กล่าวไว้ในตักกสิลา
ชาดกหนหลังนั้นแล.

แต่ในกาลนั้น เมื่อชาวเมืองตักกสิลาเข้าไป
เฝ้าพระโพธิสัตว์ ณ ที่ศาลาภายนอก
พระนคร ทูลอ้อนวอนให้รับราชสมบัติ

^๑ ควรให้พิสดาร หมายถึง ควรเล่าให้ละเอียด.

กเต ตกุกสิลานครวาสิโน นครี เทวนครี
วีย ราชภวนนุจ อินุทภวนัน วีย
อลงกรีสสุ.

ตทา โพธิสตโต นครี ปวิสิตวา
ราชภวเน ปาสาทะ มหาตเล
สมุสสาปิตเสตจจตุตตี รตนวรปลุลงกั
อารุญห เทวราชลีฬุหาย นิสีทิ, อมจจา
จ พุราหมณคหปติกาทโย จ ชตติยกุมารา
จ สพพาลงการปฎิภูมณชิตา ปริวาเรตวา
อฏจิสสุ. เทวจจรปฎิภูภาคา โสฬส-
สหัสสนาฏกิตติโย นัจจคิตวาทิตกุสลา
อตุตมวิลาสสมุปนุณา นัจจคิตวาทิตานิ
ปโยเชลล์. คิตวาทิตสทุเทเน ราชภวนัน
เมชมตถนิตปุโรโต มหาสมุททกัจฉิ วีย
เอกนินุนาทอ อโหสิ.

โพธิสตโต ตั อตุตโน สิริโสภคคปุตตุ
โอโลกยมาโน จินุเตสิ "สจาหิ ตาสสิ

ทำการอภิเชก (ปราบดาภิเชก)แล้ว
ชาวเมืองตักกสิลา ก็พากันตบแต่งพระนคร
เหมือนเทวนครและตบแต่งพระราชมณเทียร
เหมือนกับภพของพระอินทร์.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เสด็จเข้าไปสู่พระนคร
แล้ว เสด็จขึ้นบัลลังก์แก้วอันประเสริฐ มี
เศวตฉัตรยกขึ้นตั้งไว้ ประทับนั่งด้วย
ท่าทางแห่งเทวราช ณ ท้องพระโรงบน
ปราสาทในพระราชมณเทียร, หม่อมอำมาตย์
พราหมณ์ คหบดีเป็นต้น และชตติยกุมาร
ต่างคนประดับด้วยเครื่องอลังการ พร้อม
สรรพ พากันยืนห้อมล้อมอยู่ (ยืนเฝ้าอยู่).
เหล่าหญิงพื่อนรำ (หญิงบำเรอ) ๑๖,๐๐๐
นาง มีวรรณเทียบด้วยนางฟ้า (นางเทพ-
อัปสร) ฉลาดในการพื่อน การขับ และการ
ประโคม สมบูรณ์ด้วยความเยื้องกราย
อย่างเยี่ยม ก็เริ่มดำเนินการพื่อนรำ
ขับร้องและประโคมดนตรี พระราชวังได้มี
เสียงครึกครื้นเป็นอันเดียวกัน ด้วยเสียง
ร้องเพลงและเสียงประโคมดนตรี ประดุจ
ห้วงมหาสมุทร(คะนองคลื่น) เพราะ
เต็มไปด้วยเสียงคำรามแห่งเมฆ.^๑

พระโพธิสัตว์ ทรงทอดพระเนตรดูราช-
มณเทียรนั้น อันถึงความงามเป็นเลิศ

^๑ ก่อนหน้าเมฆ (ฝน) จะกระหน่ำ.

ยักษิณีนํ อภิสงฺขตํ ทิพฺพรูปํ โอลิเกสิสฺส,
ชีวิตกฺขยํ ปตฺโต อภวิสิสฺสํ, อิมํ
สิริโสภคฺคํ น โอลิเกสิสฺสํ ปจฺเจกพุทฺธานํ
ปน โอิวาทะ จิตฺตภาเวน อิทํ มยา
ปตฺตุนฺ”ติ. เอวญฺจ ปน จินฺตเตตฺวา
อุทานํ อุทาเนนฺโต อิมํ คาถมาห :

๑๓๒. “กุสลูปเทเส ธิตฺติยา ทพฺพหาย จ
อวตฺติตตฺตา ภยภีรุตาย จ
น รกฺขสีนํ วสฺมาคมิมุห เส
ส โสติฏฺฐิภาโว มหตา ภเยน เม”ติ.

ตตฺถ กุสลูปเทเสติ กุสลานํ
อุปเทเส, ปจฺเจกพุทฺธานํ โอิวาทะติ
อตฺถ.

ธิตฺติยา ทพฺพหาย จาติ ทพฺพหาย ธิตฺติยา
จ, ติเรน อพฺโฆจฺฉินฺนนิรฺนตฺตวิริเยน
จาติ อตฺถ.

เพราะศักดิ์ศรีของพระองค์ จึงทรงดำริว่า
“หากว่า เราจะมองดูรูปทิพย์อันนาง
ยักษิณี พวกนั้นนิรมิตไว้ เราก็คงจะถึง
ความสิ้นชีวิตแล้ว ไม่ได้ดูความงาม
เป็นเลิศ แห่งศักดิ์ศรีนี้, แต่เราได้สมบัตินี้
เพราะความที่เราตั้งอยู่ในโอวาท ของ
พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย”. ก็แลครั้น
พระองค์ ทรงดำริอย่างนี้แล้ว เมื่อจะทรง
เปล่งอุทาน จึงตรัสคาถานี้ว่า :

๑๓๒. “เราไม่มาสู่อำนาจ ของรากลษส
(ยักษ)ทั้งหลาย เพราะความที่เรา
มีจิตมั่นคงด้วยปัญญา หนักแน่น
ในคำแนะนำ (อุบาย)ของท่านผู้
ฉลาด และเพราะความหวาดกลัว
ต่อภัย(ความกลัว) เราได้พบความ
สวัสดิ์นั้น เพราะความหวาดกลัว
เป็นอย่างมาก” ดังนี้.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กุสลูปเทเส
ความว่า ในคำแนะนำของคนฉลาด
อธิบายว่า ในคำสอนของพระปัจเจก-
พุทธเจ้าทั้งหลาย.

คำว่า ด้วยปัญญาหนักแน่น ความว่า
ด้วยปัญญาอันมั่นคง หมายความว่า
ด้วยความเพียรอย่างมั่นคง ไม่ขาดเสีย
ในระหว่าง.

อวตฤตตตตต ภยภีรุตาย จาติ ภยภีรุตาย
อวตฤตตตตต จ.

ตตฤต ภยนติ จิตตตตตราสมตตติ
ปริตตตภย. ภีรุตตติ สรีรกรรมปนปตตติ
มหาภย.

อิท อกุญมปิ มหาสตุตตตต "ยกุชินิโย
นาเมตา มนุสสุชาทิกา"ติ ภรวารมมณปิ
นาโหสิ. เตนาห "อวตฤตตตตต
ภยภีรุตาย จา"ติ. ภยภีรุตาย
อภาเวเนว ภรวารมมณ ทิสฺวาปิ
อนิวตตตตตภาเวนาติ อตฤต.

น รกฺขสิํ วสฺมาคมิหฺมาติ ยกฺขกนฺดาเร
ตาสํ รกฺขสิํ วสํ น อาคมิห.
ยสฺมา อมฺหากํ กุสฺลูปเทเส ธิติ จ
ทพฺุหา อโหสิ, ภยภีรุตตภาเวเน จ
อนิวตตตตตสภาวา อหุมฺหา, ตสฺมา
รกฺขสิํ วสํ น อาคมิหฺมาติ วุตตติ

คำว่า เพราะความที่เรามีจิตมั่นคง และ
เพราะความหวาดกลัวต่อภัย (ความกลัว)
ความว่า เพราะความเป็นผู้มีจิตหวาดหวั่น
ต่อภัย และเพราะความมีจิตตั้งมั่น.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความกลัว
หมายถึง ความกลัวเล็กน้อย เพียงความ
สะดุ้งของจิต. บทว่า ความหวาดกลัว
หมายถึง ภัยใหญ่อันทำให้ถึงกับตัวสิ้น.

พระมหาสัตว์มิได้มี แม้อารมณ์อันน่า
หวาดกลัวทั้ง ๒ อย่างนี้ แม้แต่เพียงว่า
"ขึ้นชื่อว่า นางยักษ์นี่เหล่านี้ ย่อมกิน
มนุษย์". เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่
"เพราะความที่เรามีจิตมั่นคง และเพราะ
ความหวาดกลัวต่อภัย". อธิบายว่า เพราะ
ไม่มีความหวาดกลัวต่อภัย คือ เพราะ
แม้เห็นอารมณ์อันน่าหวาดกลัวแล้ว ก็ไม่
ถอยกลับ.

คำว่า ไม่มาสู่อำนาจของรากษสทั้งหลาย
ความว่า เรามิได้มาสู่อำนาจของนางยักษ์นี่
เหล่านั้น ในหนทางที่กัณดารเพราะยักษ์
สิงอยู่. มีคำอธิบายว่า เพราะเหตุที่เรา
ทั้งหลาย มีปัญญาหนักแน่น และเพราะ
มีสภาพไม่ถอยหลัง ด้วยไม่มีความหวาด-

๑ ในที่ซึ่งลำบากเพราะยักษ์.

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐

โหติ. ส โสตุฏฐิภาโว มหตา ภเยน
เมติ โส เม อัย อชช มหตา
ภเยน รกขสีนั สนุติเก ปตตพุเพน
ทุกขโทมนสฺเสน โสตุฏฐิภาโว เขมภาโว
ปีติโสมนสฺสภาโวเยว ชาโตติ.

เอว มหาสตุโต อิมาย คาถาย
ธมฺมํ เทเสตฺวา ธมฺเมน รชฺชํ กาเรตฺวา
ทานาทินิ ปุณฺณานิ กตฺวา ยถากมฺมํ
คโต.

สตุถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtitฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ "อนํ เตน สมเยน
ตกกสิลํ คนฺตฺวา รชฺชํ ปตฺตกฺุมารโ
อโหสิณฺ"ติ.

ปญฺจภีรูกชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

กลัวต่อภัย ในเพราะคำแนะนำของท่าน
ผู้ฉลาด ฉะนั้นเราจึงไม่มาสู่อำนาจ ของ
นางรากษสทั้งหลาย. คำว่า ความสวัสดิ
นั้น เราได้พบด้วยความหวาดกลัวเป็น
อันมาก ความว่า ความสวัสดิภาพ คือ
ความเกษมจากทุกข์โทมนัส อันจะพึงถึง
ในสำนักพวกรากษส ได้แก่ ปีติ และ
โสมนัสนี้ในวันนี้ เกิดแล้วแก่เรา ก็เพราะ
ความกลัวเป็นอย่างมาก.

พระมหาสัตว์ ครั้นทรงแสดง
พระธรรม ด้วยพระคาถานี้ด้วยประการ
ฉะนี้ แล้วก็เสวยราชสมบัติโดยธรรม
ทรงบำเพ็ญบุญ มีทานเป็นต้น แล้วได้
เสด็จไปตามยถากกรรม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประชุม
ชาดกว่า "สมัยนั้นเราเป็นกุมารไปสู่
เมืองตักกสิลา แล้วได้ราชสมบัติ" ดังนี้.

พรรณนาปัญจภีรูกชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. มตาสนชาตก (๑๓๓)

๑๓๓. “เขมํ ยหี ตตฺถ อวี อุทฺธิโรโต
ทกฺสุส มชฺฌเม ชลเต สมตาสโน
น อชฺช วาโส มหิยา มหิรุเห
ทิสา ภาชโวห สรณชฺช โน ภายนุ”ติ.

มตาสนชาตกํ ตติยํ.

๓. มตาสนชาตก (๑๓๓)

๑๓๓. “ผิวน้ำ(หลังน้ำ)ใด มีความสำราญ
ข้าศึกเกิดขึ้นแล้วที่ผิวน้ำนั้น ไฟลุก
โชนอยู่กลางน้ำ วันนี้เราอยู่ที่ต้นไม้
เหนื่อแผ่นดินไม่ได้ พวกท่าน จง
ต่างคนต่างไป หนีไปสู่ทิศ(ต่าง ๆ)
มีภัยเกิดจากที่พึงของพวกเขา ใน
วันนี้”.

มตาสนชาตก ที่ ๓.

๓. มตาสนพาทกถา (๑๓๓)

เขม ฺยหิณฺติ อิทํ สตุถา เขตวเน
 วิหรนฺโต อญฺเจตรํ ภิกฺขุ อารพฺภ
 กเถสิ. โส หิ ภิกฺขุ สตุถุ สนฺติกา
 กมฺมุจฺจันํ คเหตุวา เอกํ ปจฺจนฺตคามํ
 คนฺตวา เอกํ คามกํ นิสฺสาย
 อรญฺเณเสนาสเน วสุสํ อุปคจฺฉิ.

ตสฺส ปจฺมมาเสเยว ปิณฺฑทาย ปวิฏฺฐสฺส
 ปณฺณสาลา ฉายิตถ. โส วสนฺนุจฺจนา-
 ภาเวน กิลมนฺโต อุปฺนุจฺจกานํ อัจฺฉิ.
 เต "โหตุ ภานฺเต ปณฺณสาลํ กริสฺสาม,
 กสาม ตาว, วปาม ตาวา"ติ อาทีนึ
 วทนฺตา เตมาสํ วีตินาเมสุ.

โส เสนาสนสฺปฺปายาภาเวน กมฺมุจฺจันํ
 มตฺถกํ ปาเปตุํ นาสกฺขิ. โส นิमितฺต-
 มตฺตมฺปิ อนุปฺปาเหตุวา วุฏฺฐวสุโส
 เขตวณํ คนฺตวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา
 เอกมนฺตํ นิสฺสีทิ.

๓. พรรณนามตาสนพาทก (๑๓๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุรูปใด
 รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำ
 เริ่มต้นว่า ฌิวน้ำ(หลังน้ำ)ใด มีความ
 สำราญ. ความพิสดารว่า ภิกษุรูปนั้น
 เรียนกัมมัฏฐาน จากสำนักของพระ-
 ศาสดา แล้วไปยังปัจฉิมคาม (หมู่บ้าน
 ชายแดน)แห่งหนึ่ง อาศัยหมู่บ้านตำบล
 หนึ่ง เข้าจำพรรษาในเสนาสนะป่า.

เมื่อภิกษุรูปนั้น เข้าไปบิณฑบาต
 ในเดือนแรกนั่นเอง บรรณศาลาก็ถูก
 ไฟไหม้. ภิกษุนั้น ตกระกำลำบาก
 เพราะไม่มีที่อยู่ จึงบอกแก่พวกอุปัฏฐาก
 ทั้งหลาย. พวกโยมอุปัฏฐากต่างพูดว่า
 "ช่างมันเถอะ พระคุณท่าน พวกโยม
 จักสร้างบรรณศาลาถวาย(ใหม่) ให้โยม
 ไถนหว่านข้าวก่อนเถอะ" ดังนี้เป็นต้น
 แล้วปล่อยเวลาให้ล่วงไปถึงสามเดือน.

ภิกษุนั้น ไม่สามารถอบรมกัมมัฏฐาน
 ให้ถึงที่สุดได้ เพราะไม่มีเสนาสนะเป็นที่
 สบาย. ภิกษุนั้นแม้เพียงนิมิตก็ให้เกิดขึ้น
 ไม่ได้ ออกพรรษาแล้ว จึงเดินทางไปยัง
 วัดพระเชตวัน ถวายบังคมพระศาสดา
 แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง.

สตถา เตน สทุธิ ปฏิสนุถาริ กตฺวา
 "กิณฺนุ โข เต ภิกฺขุ กมฺมฏฺจานํ
 สປฺปาเย ชฺาตนฺ"ติ ปุจฺฉิ. โส อาทิตฺโต
 ปฏฺจาย อสປฺปาเยภาวํ กเถสิ.

สตถา "ปุพฺเพ โข ภิกฺขุ ติริจฺฉานาปิ
 อตฺตโน สປฺปาเยสປฺปาเย ฅตฺวา
 สປฺปาเยกาเล วสิตฺวา อสປฺปาเยกาเล
 วสนฺนฏฺจานํ ปหาย อญฺญตฺถ อคฺมํสุ,
 กสฺมา อตฺตโน สປฺปาเยสປฺปาเย น
 อญฺญาสิ"ติ วตฺวา เตน ยาจิตฺโต อตีตํ
 อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต สกฺณโยนิยํ
 นิพฺพตฺติตฺวา วิญฺญตํ ปตฺวา
 โสภคฺคปฺตฺโต สกฺณราชา หุตฺวา
 เอกสฺมี อรญฺญาตเน ชฺาตสฺสรตีเร
 สาขาวิฏฺฐปสมฺปนฺนํ พหฺลปตฺตปฺลาสิ
 มหารุกฺขํ อุปนฺิสฺสาย สปริวาริ วาสํ
 กปฺเปสิ. พหุ สกฺณา ตสฺส รุกฺขสฺส
 อุทกมตฺถเก ปฏฺจฏฺฐาสาสุ วสนฺตา
 สรีรวลฺลชฺํ อุทเก ปาเตนฺติ. ตสฺมิญฺจ
 ชฺาตสฺสเร จณฺุเท นาคราชา วสตี.

พระศาสดา ทรงทำปฏิสันถารกับ
 ภิกษุ นั้น แล้วตรัสถามว่า "ดูกรรมิกษุ
 เธอได้กัมมฐาน เป็นที่สบายแล้วหรือ".
 ภิกษุ นั้นจึงกราบทูล ถึงความไม่เป็นที่
 สบายให้ทรงทราบตั้งแต่ต้น.

พระศาสดาจึงตรัสว่า "ดูกรรมิกษุ
 แม้สัตว์เดรัจฉานในกาลก่อน รู้ความสบาย
 และความไม่สบายของตนแล้วในกาลที่
 สบายก็อยู่ได้ ในกาลที่ไม่สบายต่างพากัน
 ละที่อยู่ ได้ไปอยู่ในที่อื่นแล้ว, เพราะเหตุไร
 เธอจึงไม่รู้ความสบาย และไม่สบาย
 ของตน" แล้วภิกษุ นั้นทูลวิงวอน จึงทรง
 นำอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสดยราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระ-
 โพิธิสต์ว์ บังเกิดในกำเนิดแห่งนกเจริญวัย
 แล้ว ได้เป็นพญานก ที่ถึงความงาม
 อย่างยอด เข้าไปอาศัยอยู่บนต้นไม้ใหญ่
 มีใบหนา สมบูรณ์ด้วยกิ่งและค่าคบ
 อยู่กับบริวารที่ริมสระธรรมชาติ(สระเก่า)
 ในแนวป่าแห่งหนึ่ง. นกเป็นอันมาก
 เมื่อเกาะอาศัยอยู่ที่กิ่งต้นไม้ นั้น ซึ่งยื่น
 ออกไปเหนือน้ำ แล้วถ่ายมูลลงในน้ำ.
 ก็ในสระธรรมชาตินั้น มีพญานาคดุร้าย
 อาศัยอยู่.

ตสฺส เอตทโหสิ "อิเม สกฺขนา มยฺหิ
นิवासชาตสฺสเร สรีรวลณฺหิ ปาเตนฺติ,
ยนฺนุนาหิ อุกฺกโต อคฺคิ อญฺจาเปตฺวา
รุกฺขิ ฌาเปตฺวา เอเต ปลาเปยฺยนฺ"ติ.

โส กุทฺธมานโส รตฺติภาเค สพฺพสกฺขนาณิ
สนฺนิปฺติตฺวา รุกฺขสาขาสุ นิปนฺนกาเล
ปจฺมํ ตาว อุกฺกนาโรปิตํ วิย อุกฺกํ
ปกฺกญฺจาเปตฺวา ทุตฺติยวาเร ฐมฺิ อญฺจา-
เปตฺวา ตุตฺติยวาเร ตาลกฺขนฺธปฺปมาณิ
ชาลํ อญฺจาเปสิ.

โพธิสฺสโต อุกฺกโต ชาลํ อญฺจหฺมานํ
ทิสฺวา "โม สกฺขนา อคฺคินา อาทิตฺตํ
นาม อุกฺกนํ นิพฺพาเปนฺติ, อิทานิ
ปนํ อุกฺกเมว อาทิตฺตํ. น สกฺกา
อเมหฺหิ อธิ วสิตฺถุ อญฺญตฺถ คมิสฺสามา"ติ
วตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๓๓. "เขมฺิ ยหิ ตตฺถ อริ อุกฺกิริโต
ทกฺสฺส มชฺฌเม ชลเต มตาสโน
น อชฺช วาโส มหิยา มหิรุเห
ทิสฺวา ภาชโวห สรณชฺช โน ภายนฺ"ติ.

พญานาคนั้นมีความคิดว่า "พวกนก
เหล่านี้ ถ่ายคุณลงในสภะธรรมชาติอันเป็น
ที่อยู่ของเรา อย่างกระนั้นเลย เราควร
บันดาลให้ไฟเกิดจากน้ำ เผาต้นไม้เสีย
แล้วไล่ให้นกเหล่านี้หนีไป".

พญานาคนั้น มีใจโกรธเคืองอยู่แล้ว
ตอนกลางคืน เวลาที่หมูนกทั้งหมดรวมกัน
นอนอยู่บนกิ่งต้นไม้ ในวาระแรกบันดาล
ให้น้ำเดือดพล่านเหมือนอยู่บนเตาก่อน
ในวาระที่สอง บันดาลให้ควันไฟคลุ้มขึ้น
แล้วในวาระที่สาม ก็บันดาลให้เปลวไฟ
ขนาดต้นตาลลุกสูงขึ้น.

พระโพธิสัตว์ เห็นเปลวไฟพลุ่งขึ้นจากน้ำ
จึงกล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ นกทั้งหลาย
ยอมทำสถานที่ อันไฟติดแล้วให้ดับได้
ด้วยน้ำ, แต่บัดนี้ น้ำนั้นเอง(เกิด)ลุก
เป็นไฟขึ้นมา, พวกเราไม่อาจอยู่ในที่นี้ได้
พวกเราจะพากันไปในที่อื่น" แล้วกล่าว
คาถานี้ว่า :

๑๓๓. "ผิวน้ำ(หลังน้ำ)ใด มีความสำราญ
ข้าศึกเกิดขึ้นแล้วที่ผิวน้ำนั้น ไฟลุก
โชนขึ้นกลางน้ำ วันนี้เราอยู่ที่
ต้นไม้ เห็นแผ่นดินไม่ได้พวกท่าน
จงต่างคนต่างหนีไปสู่วิศ(ต่าง ๆ)
ภัยเกิดขึ้นจากที่พึง ของพวกเรา
ในวันนี้".

ตตถ เขม ยธี ตตถ อรี
 อุทริโตติ ยสุมิ อุทกปิฏเจ เขมภาโว
 นิพภยภาโว, ตสุมิ สดตฺตฺปจฺจตฺติโก^๑
 สมปตฺโต.

ทกสฺสาติ อุทกสฺส. ฆตาสโนติ อคฺคิ.
 โส หิ ฆตํ อสนาติ, ตสฺมา
 "ฆตาสโน"ติ วุจฺจติ. น อชฺช วาโสติ
 อชฺช โน วาโส นตฺถิ.

มหิยา มหิรุเหติ มหิรุเหติ วุจฺจติ
 รุกฺโข, ตสฺมि. อิมิสฺสา มหิยา ชาเต
 รุกฺเขติ อตฺถเ.

ทิสฺสา ภาวโหติ ทิสฺสา ภาชถ คจฺจถ.
 สรณชฺช โน ภาชนฺติ อชฺช อมฺหากิ
 สรณโตว ภายํ ชาตํ, ปฏิสรณญฺจานโต
 ภายํ อุปฺปนฺนฺนฺติ อตฺถเ.

เอวํ วตฺวา โพธิสฺตฺโต อตฺตโน
 วจนฺนเร สกฺุณฺเ อาทาย อุปฺปตฺติว

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ฆิวน้ำ
 (หลังน้ำ)ใด มีความสำคัญ ข้าศึกเกิดขึ้น
 แล้วที่ฆิวน้ำนั้น ความว่า ฆิวน้ำใด
 มีความสำคัญ คือความปลอดภัย
 ศัตรูคือข้าศึก มีพร้อมเหนือน้ำนั้น.

คำว่า ทกสฺส แปลว่า แห่งน้ำ. คำว่า
 ฆตาสโน แปลว่า ไฟ. จริงอยู่ ไฟนั้น
 เรียกว่า "ฆตาสนะ" เพราะกินเปรียง.^๑
 คำว่า พวกเราอยู่ไม่ได้ในวันนี้ ความว่า
 วันนี้ที่อยู่ของเราไม่มี.

ต้นไม้ท่านเรียกว่า มหิรุเห ในคำว่า
 มหิยา มหิรุเห, บนต้นไม้ชั้น. อธิบายว่า
 บนต้นไม้ที่เกิดบนแผ่นดินนี้.

คำว่า ต่างคนต่างไป ยังทิศต่าง ๆ
 ความว่า พวกท่านจงต่างคนต่างไป คือ
 ต่างไปสู่อุทิศทั้งหลาย. คำว่า ภัยเกิดขึ้น
 จากที่อยู่ของเราในวันนี้ ความว่า
 ในวันนี้ภัยเกิดแล้ว จากที่พึ่งของพวกเขา
 นั้นเอง คือภัยเกิดขึ้นแล้ว จากที่อยู่อาศัย
 (ของพวกเขา).

พระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
 ได้พานกที่เชื่อฟังตนบินไปในที่อื่น. นกที่

^๑ ฉ. อตฺตปจฺจตฺติโก.

^๑ หมายความว่า เปรียงเป็นเชื้อไฟ.

๑๐๑
 ๑๐๒
 ๑๐๓
 ๑๐๔
 ๑๐๕
 ๑๐๖
 ๑๐๗
 ๑๐๘
 ๑๐๙
 ๑๑๐
 ๑๑๑
 ๑๑๒
 ๑๑๓
 ๑๑๔
 ๑๑๕
 ๑๑๖
 ๑๑๗
 ๑๑๘
 ๑๑๙
 ๑๒๐
 ๑๒๑
 ๑๒๒
 ๑๒๓
 ๑๒๔
 ๑๒๕
 ๑๒๖
 ๑๒๗
 ๑๒๘
 ๑๒๙
 ๑๓๐

อณฺเฑตฺถ คโต. โพิธิตฺตฺตฺส วจัน อคฺเหตฺวา จิตฺตฺกฺุณา ซีวิตฺกฺุขย์ ปตฺตฺตา. ไม่เชื่อคำของพระโพธิสัตว์ ยังเกาะอยู่ จึงถึงความสิ้นชีวิต.

สฺตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา สจฺจฺานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ. สจฺจฺปริโยसानเ โส ภิกฺขุ อรหตฺเต ปติฏฺจฺาสิ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว จึงทรงประกาศสัจจะทั้งหลาย ประชุมชาดก. ในที่สุดแห่งสัจจะ ภิกษุรูปนั้นได้สำเร็จ พระอรหัตผล.

ตทา โพิธิตฺตฺตฺส วจนฺกรา สกฺุณา พุทฺธปริสา อเหสุ, สกฺุณราชา ปน อหเมวาทิ.

นกทั้งหลาย ที่เชื่อคำของพระโพธิสัตว์ ในกาลนั้น ได้เป็นพุทธบริษัท(ในบัดนี้) ส่วนพญานกกลับชาติมาเป็นเวตถาคตแล.

ฆตฺตาสนชาตกฺวณฺณนา ตติยา.

พรวณฺณฆตฺตาสนชาตก ที่ ๓ จบ.

๔. ฌานโสธนะชาตก (๑๓๔)

๑๓๔. "เย สญฺญิโน เตปิ ทคฺคตา
เยปิ อสญฺญิโน เตปิ ทคฺคตา
เอตํ อุกฺกมํ วิวชฺชย
ตํ สฺมาปตฺติสฺสขํ อนนฺจคณฺน"ติ.

ฌานโสธนะชาตกํ จตฺตถํ.

๕. ฌานโสธนะชาตก (๑๓๕)

๑๓๕. "ชนเหล่าใดมีสัญญาแม้ชนเหล่านั้น
ก็ไปทุกติ หนึ่ง ชนเหล่าใดไม่มี
สัญญา แม้ชนเหล่านั้น ก็ไปทุกติ
เธอจงเว้นความมีสัญญา และ
ความไม่มีสัญญา ทั้งสองนี้เสีย
การเว้นนั้นเป็นสุข เกิดแต่สมาบัติ
อันไม่มีกิเลสเป็นดั่งเนิน (อันหา
โทษมิได้)".

ฌานโสธนะชาตก ที่ ๕.

๔. ฌานโสธนะชาตกถา (๑๓๔)

เย สญญินติ อิทํ สตุธา
เซตวเน วิหรนฺโต สงฺกสฺสนครทฺวาเร
อตตนา สงฺขิตฺเตน ปุจฺฉิตฺตปญฺหสฺส
ธมฺมเสนาปตฺตินา วิตุฏฺฐารพฺยากรณํ
อารพฺภา กเถสิ. ตตฺตริทํ อตีตวตฺถุ :

อตีเต กิร พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต อรญฺญายตเน
กาลํ กโรนฺโต อนฺเตวาสิกเกหิ ปุจฺฉิตฺโต
“เนวสญฺญินาสญฺญิ”ติ อาน ๗เปฯ
ตาปสา เชฏฺฐนฺเตวาสิกสฺส กถํ น
คณฺหิสฺสุ.

โพิธิตฺโต อามสฺสรโต อาคนฺตุวา
อากาเส จตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๓๔. “เย สญฺญินิ เตปิ ทฺคฺคตา
เยปิ อสญฺญินิ เตปิ ทฺคฺคตา
เอตํ อุมยํ วิวชฺชย

๕. พรณนามานโสธนะชาดก (๑๓๕)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการพยากรณ์
ปัญหา อันพระองค์ตรัสถามโดยย่อ ให้
พิสดาร โดยพระธรรมเสนาบดี ที่ประตู่
เมืองสังกัสสนคร ตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำเริ่มต้นว่า **ชนเหล่าใด มีสัญญา.**
เรื่องอดีตนี้ ในการพยากรณ์ปัญหานั้น
ดังต่อไปนี้ :

เล่ากันมาว่า ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้า
พรหมทัตเสวยราชสมบัติ ในเมือง
พาราณสี พระโพิธัสตว์ เมื่อจะทำกาล
กิริยาในราวป่า ถูกอันเตวาสิกทั้งหลาย
ถาม จึงตอบว่า “มีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มี
สัญญาก็ไม่ใช่” ฯลฯ ดาบสทั้งหลาย
ไม่เชื่อถ้อยคำของอันเตวาสิกผู้ใหญ่.

พระโพิธัสตว์ จึงมาจากพรหมโลกชั้น
อามัสสร ยืนกล่าวคาถานี้ในอากาศว่า :

๑๓๕. “ชนเหล่าใดมีสัญญาแม้ชนเหล่านั้น
ก็ไปทุกติ อนึ่ง ชนเหล่าใดไม่มี
สัญญา แม้ชนเหล่านั้น ก็ไปทุกติ
เธอจงเว้นความมีสัญญา และ
ความไม่มีสัญญา ทั้งสองนี้เสีย

ตัม ส มาปตฺติสุขํ อ นงฺคณนุ"ติ.

การเว้นนั้นเป็นสุข เกิดแต่สมาบัติ
อันไม่มีกิเลสเป็นดังเนิน (อันหา
โทษมิได้)".

ตตฺถ เย สญฺญินฺติ จเปตฺวา
เนวสญฺญานา สญฺญายตฺนลาภิโน อวเสเส
สจิตฺตกสฺตฺเต ทสฺเสติ.

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ชนเหล่า
ใด มีสัญญา ท่าน(พระโพธิสัตว์)แสดง
ถึงสัตว์ที่มีจิตที่เหลือ ยกเว้นสัตว์ ผู้ได้
เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ.

เตปิ ทฺคฺคตาติ ตสฺสา ส มาปตฺติยา
อลาภโต เตปิ ทฺคฺคตา นาม.

คำว่า แม้ชนเหล่านั้นก็ไปทุกคติ ความว่า
แม้ชนเหล่านั้น ก็ชื่อว่าไปทุกคติ เพราะ
ไม่ได้สมาบัติชนิดนั้น.

เยปิ อสญฺญินฺติ อสญฺญิภเว นิพฺพตฺเต
อจิตฺตกสฺตฺเต ทสฺเสติ.

ด้วยคำว่า ชนเหล่าใดไม่มีสัญญา ท่าน
แสดงถึงสัตว์ผู้ไม่มีจิต ซึ่งบังเกิดใน
อสังขญีภพ.

เตปิ ทฺคฺคตาติ เตปิ อิมิสฺสาเยว
ส มาปตฺติยา อลาภโต ทฺคฺคตาเยว
นาม.

คำว่า แม้ชนเหล่านั้นก็ไปทุกคติ ความว่า
แม้ชนเหล่านั้นก็ชื่อว่า ไปทุกคติเหมือนกัน
เพราะไม่ได้สมาบัติชนิดนี้เช่นกัน.

เอตํ อุกฺกมํ วิวชฺชยาติ เอตํ อุกฺกมฺปิ
สญฺญิภาวญฺจ อสญฺญิภาวญฺจ วิวชฺชย
ปชหาติ อ นุเตวาสิกํ โอิวทติ.

คำว่า เธอจงเว้นความมีสัญญาและ
ความไม่มีสัญญาทั้งสองนี้เสีย ความว่า
พระโพธิสัตว์ กล่าวสอนอันเตวาสิกว่า
เธอจงเว้นคือ จงละความมีสัญญา และ
ความไม่มีสัญญาทั้งสองนั้นเสีย.

ตัม ส มาปตฺติสุขํ อ นงฺคณนุติ ตัม
เนวสญฺญานา สญฺญายตฺนส มาปตฺติลาภิโน
สนฺตสนฺตเนน "สุขนุ"ติ สฺงฺขํ คตํ ฌานสฺงฺขํ

คำว่า การเว้นนั้นเป็นสุขเกิดแต่สมาบัติ
อันไม่มีกิเลสเป็นดังเนิน (หาโทษมิได้)
ความว่า การเว้นนั้นเป็นความสบาย

www.dhammadownload.com

อนงฺคนิ นินฺทิตฺสํ พฺลวจิตฺเตกคฺคตา-
สภาวณฺปิ ตํ อนงฺคนิ นาม ชาตํ.

เอวํ โปธิสฺสโต ฐมฺมํ เทเสตุวา
อนฺเตวาลิกสฺส คุณฺโณ กเถตุวา พุรฺหม-
โลกเมว อคฺมาสิ. ตทา เสสตาปสา
เชฏฺฐนฺเตวาลิกสฺส สทฺทหิสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตุวา
ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา เชฏฺฐนฺ-
เตวาลิกโก สาริปฺพุโต, มหาพุรฺหฺมา
ปน อหเมวา"ติ.

ฌานโสธฺนชาตกถณฺณนา จตุตฺถา.

อันเกิดแต่ฌาน คือไม่มีกิเลสอันเป็น
ดุจเนิน ได้แก่ ไม่มีกิเลสอันเป็นดุจเนิน
ได้แก่ ไม่มีโทษ ซึ่งถึงการนับว่าเป็นสุข
เพราะเป็นความสงบสงัด ของผู้ได้เนว-
สัญญาณาสัญญาตนสมาบัติ ความสุข
นั้น ชื่อว่า ไม่มีกิเลสเป็นดังเนินเพราะ
เป็นสภาพ ถึงความเป็นจิตมีกำลังและ
มีอารมณ์เป็นอันเดียว.

พระโพธิสัตว์ ครั้นทรงแสดงธรรม
อย่างนี้แล้ว ได้ตรัสถึงคุณของอันเตวาลิก
แล้วไปสู่พรหมโลกตามเดิม. ครั้งนั้น
ดาบสที่เหลือ จึงได้เชื่อถืออันเตวาลิก
ผู้ใหญ่.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประชุม
ชาดกว่า "อันเตวาลิกผู้ใหญ่ ในกาลนั้น
กลับชาติมาเป็นพระสารีบุตร ส่วนท้าว
มหาพรหมกลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคต
แล".

พรรณนาฌานโสธฺนชาดก ที่ ๕ จบ.

๕. จันทาทก (๑๓๕)

๑๓๕. "จันทาทก สุธิยามณจ
โยธ ปณฺณาย คาคติ
อวิตกฺเคน ฌาเนน
โหติ อามสฺสรูปโค"ติ.

จันทาทกาทก ปณฺณม.

๕. จันทาทก (๑๓๕)

๑๓๕. "นรชนใดในโลกนี้ยังเห็นแสงจันทร์
และแสงอาทิตย์ด้วยปัญญา นรชน
นั้น ย่อมเข้าถึงพรหมโลก ชั้น
อามสฺสระ ด้วยฌานอันหาวิตก
มิได้".

จันทาทก ที่ ๕.

๕. จันทาภชาติกถา (๑๓๕)

จันทาภนฺติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหรนฺโต สงฺกสฺสนครทฺวาเร เถรสฺเสว
ปญฺหสฺส พุยากรณํ อารพฺภ กเถสิ.

อดีเต กิร พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสตุโต อรญฺญาตเน
กาลํ กโรนฺโต อนฺเตวาสิเกหิ ปุจฺฉิตฺโต
“จันทาภํ สุริยาภนฺ”ติ วตฺวา อามสฺสเรสุ
นิพฺพตฺโต.

ตาปสา เขฏฺจนฺเตวาสิกสฺส น สทฺทหีสฺสุ.
โพิสตุโต อาคนฺตฺวา อากาเส จิตฺโต
อิมํ คาถมาห :

๑๓๕. “จันทาภํ สุริยาภนฺจ
โยธ ปญฺญาต คาคติ
อวิตกฺเกน ฌาเนน
โหติ อามสฺสรูปโค”ติ.

ตตฺถ จันทาภนฺติ โอิทาทกสิณํ
ทสฺเสติ. สุริยาภนฺติ ปิตกสิณํ. โยธ
ปญฺญาต คาคติติ โย ปุคฺคโล อิตฺ
สตุตฺตโลเก อิทํ กสิณทฺวํ ปญฺญาต

๕. พรรณนาจันทาภชาติก (๑๓๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภการพยากรณ์
ปัญหาของพระเถระ (พระสารีบุตร) นั้นเอง
ที่ประตู่เมืองสังกัสสนคร ตรัสพระธรรม-
เทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า **แสงจันทร์**.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวย
ราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระโพิสตร์
เมื่อจะมรณภาพที่ราวป่า ถูกอ้นเตवासิก
ทั้งหลายถามแล้ว จึงตอบว่า “(หยิ่งเห็น)
แสงจันทร์แสงอาทิตย์” แล้วทำกาลกิริยา
ไปบังเกิดในพรหมโลก ชั้นอามัสสระ.

เหล่าดาบส ไม่เชื่อถ้อยคำของอ้นเตवासิก
ผู้ใหญ่. พระโพิสตร์จึงเสด็จมาแล้วยืน
กล่าวคาถานี้บนอากาศว่า :

๑๓๕. “นรชนใดในโลกนี้หยิ่งเห็นแสงจันทร์
และแสงอาทิตย์ด้วยปัญญา นรชน
นั้น ย่อมเข้าถึงพรหมโลกชั้น
อามัสสระ ด้วยฌานอันหาวิตก
มิได้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **แสงจันทร์**
ท่าน(พระโพิสตร์)แสดงถึงกสิณมีสีขาว
เป็นอารมณ์ (โอทาทกสิณ). คำว่า **แสง**
อาทิตย์ ท่านแสดงถึงกสิณมีสีเหลือง

คาคติ, อารมมณํ กตฺวา อนุปวิสิติ,
ตตฺถ วา^๑ ปติฏฺจหติ.

อถวา จนฺทามํ สุริยามณฺจ โยธ
ปญฺญา ย คาคติติ ยตฺตํ จานํ
จนฺทามา จ สุริยามา จ ปญฺญา,
ตตฺตเก จาเน ปฏิกาคกสิณํ วทฺตฺตวา
ติ อารมมณํ กตฺวา ฌานํ นิพฺพุตฺเตติ
อุภยมฺเปติ อามํ ปญฺญา ย คาคติ
นาม. ตสฺมา อยเมตฺถ อตฺถิเยว.

อวิตกฺเกน ฌาเนน โหติ อามสฺสรูปโคติ
โส ปุคฺคโล ตถา กตฺวา ปฏิลทฺเธน
ทฺติเยน ฌาเนน อามสฺสรพฺพหฺมโลกูปโค
โหติติ.

เป็นอารมณ์ (ปีตกสิณ). คำว่า นรชนใด
ในโลกนี้ยังเห็นด้วยปัญญา ความว่า
บุคคลใดในโลกนี้ คือในสัตว์โลก ย่อม
ยังเห็นกสิณทั้งสองนี้ด้วยปัญญา คือ
ทำให้เป็นอารมณ์แล้วน้อมเข้าไปหรือวาง
อารมณ์ไว้ในกสิณทั้งสองนั้น.

อีกอย่างหนึ่ง คำว่า นรชนใดในโลกนี้
ยังเห็นแสงจันทร์และแสงอาทิตย์
ด้วยปัญญา ความว่า แสงจันทร์และ
แสงอาทิตย์แผ่ไปตลอดที่มีประมาณ
เท่าใด นรชนใด เจริญปฏิภาณกสิณในที่มี
ประมาณเท่านั้น ทำกสิณนั้นให้เป็น
อารมณ์แล้ว ให้ฌานเกิดขึ้น นรชนนั้น
ชื่อว่า ยังเห็นแสงทั้งสองนั้นด้วยปัญญา.
เพราะฉะนั้น เนื้อความในคำนี้ก็มิอธิบาย
อย่างเดียวกันนี้.^๑

คำว่า นรชนนั้นย่อมเข้าถึงพรหมโลก
ชั้นอภัสสระ ด้วยฌานอันหาวิตก
มิได้ ความว่า บุคคลนั้น ย่อมเข้าถึง
พรหมโลกชั้นอภัสสระ ด้วยทุติยฌาน
อันตนกระทำอย่างนั้นได้แล้ว.^๒

^๑ ฉ. ตตฺถเวว.

^๑ ดังนั้น ๒ บาทคาคานี้ จึงมีคำอธิบายอย่างนี้
ได้เช่นกัน.

^๒ อันตนได้แล้ว เพราะบำเพ็ญอย่างนั้น.

เอวํ โภธิสตุโต ตาปเส
 โภเตตฺวา เชฏฺจนฺเตवासิกสูสฺส คุณฺโณ
 กเถตฺวา พุรฺหมโลกเมว คโต.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา เชฏฺจนฺ-
 เตवासิกโก สาริปฺตุโต, มหาพุรฺหมา
 ปน อหเมวา”ติ.

จันทามชาตกวรรณนา ปญฺจมา.

พระโพธิสัตว์ ครั้นตัดเต็อนดาบส
 ทั้งหลายให้รู้อย่างนี้แล้ว กล่าวถึงคุณของ
 อันเตवासิกผู้ใหญ่ แล้วไปสู่พรหมโลก
 ดังเดิม.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว จึงทรงประชุม
 ชาดกว่า “อันเตवासิกผู้ใหญ่ในกาล
 นั้น กลับชาติมาเป็นพระสารีบุตร ส่วน
 ทำวมหาพรหมกลับชาติ มาเป็นเรา
 ตถาคตแล”.

พรรณนาเรื่องจันทามชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. สุนทรียาสภาดก (๑๓๖)

๑๓๖. "ยี่ ลหุธิ์ เตน ตฤจพัพพิ
อติโลโก หิ ปาปโก
หิสรราชิ คเหตุวาน
สุนทรียา ปรีหายตี"ติ.
สุนทรียาสภาดกั ฉฎจ็.

๖. สุวรรณหังสชาติก (๑๓๖)

๑๓๖. "บุคคลได้สิ่งใด ควรยินดีด้วยสิ่งนั้น
เพราะความโลภมาก เป็นความชั่ว
นางพราหมณีจับพญาหงส์ไว้ จึง
เสื่อมจากทอง".
สุวรรณหังสชาติก ที่ ๖.

๖. สุธณฺณหํสํปาทกถณฺณนา (๑๓๖)

ยํ ลทฺถํ เตน ตฺถุจพฺพนฺตํ
อิทํ สตุถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต ฤๅลนฺนทํ
ภิกฺขุณี อารพฺภา กเถสิ.

สาวตฺถิยณฺหิ อณฺตโร อุปาสกโก
ภิกฺขุณีสํฆํ ลสุณฺน ปวาเรตฺวา
เขตฺตปาลํ อาณาเปสิ “สเจ ภิกฺขุณีโย
อาคฺจณฺตํ, เอเกกาย ภิกฺขุณียา เทว
ตโย ภณฺฑิเก เทหิ”ติ.

ตโต ปฏฺจาย ภิกฺขุณีโย ตสฺส เคนฺปิ
เขตฺตํปี ลสุณฺตถาย คฺจณฺตํ. อเถกสมิ
อุสฺสวทิวเส ตสฺส เคนฺห ลสุณฺ
ปริกฺขยํ อคฺมาสิ.

ฤๅลนฺนทา ภิกฺขุณี สปริวารา เคนฺ
คนฺตฺวา “ลสุณฺน อาวุโส อตฺถิโก”ติ
วตฺวา “นตฺถยฺเย ยถาภตํ ลสุณฺ
ปริกฺขีณํ, เขตฺตํ คฺจณฺตา”ติ วุตฺตา
เขตฺตํ คนฺตฺวา น มตฺตํ ชานิตฺวา
ลสุณฺ หาราเปสิ. เขตฺตปาลี อุชฺฌมายิ

๖. พรณฺณาสุวรรณหังสํปาทก (๑๓๖)

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ
พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุณี
ชื่อฤๅลนันทา ตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำขึ้นต้นว่า บุคคลได้สิ่งใด ควรยินดี
ด้วยสิ่งนั้น ดังนี้.

ความพิสดารมีว่า อุบาสกคนใดคนหนึ่ง
ในพระนครสาวัตถี ปวารณาภิกษุณีสงฆ์
ด้วยกระเทียมไว้ แล้วส่งคนเฝ้าไร่กระเทียม
ว่า “ถ้าพวกนางภิกษุณีทั้งหลายมา
เธอจงถวายกระเทียม แก่นางภิกษุณี
รูปละ ๒-๓ กระจุกเถิด”.

ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา พวกนางภิกษุณี
ก็พากันไปยังบ้านของเฝ้าไร่ที่เขา
บ้าง เพื่อต้องการกระเทียม. ต่อมาในวัน
มีมหรสพวันหนึ่ง กระเทียมในบ้านของ
อุบาสกนั้นหมดไป.

นางภิกษุณีชื่อฤๅลนันทา พร้อมกับ
บริวารได้ไปยังบ้าน(อุบาสก)แล้วกล่าวว่า
“ผู้มีอายุฉันต้องการกระเทียม” เมื่อเขา
ชี้แจงว่า “พระแม่เจ้า กระเทียมไม่มี
กระเทียมตามที่น่ามาเก็บไว้ก็หมดไปแล้ว
ขอนิมนตร์พระแม่เจ้า ไปยังไร่เถิด” จึง
ไปยังไร่ ให้ชนกระเทียมไปโดยไม่รู้จัก
ประมาณ. คนรักษาไร่จึงกล่าวโทษว่า

“กถิ หิ นาม ภิกขุณีโย น มตฺตํ
ชานิตฺวา ลลฺลํ หราเปสฺสนนฺตี”ติ.

ตสฺส กถิ สุตฺวา ยา ตา ภิกขุณีโย
อปฺปิจฺฉา ตาปิ, ตาลํ สุตฺวา ภิกขุณี
อุชฺฌายีสุ. อุชฺฌายิตฺวา จ ปน
ภควโต เอตมตฺถํ อารโหเสสุ.

ภควา อุลลนฺนํ ภิกขุณี ครหิตฺวา
“ภิกขเว มหิจฺฉิ ปุคฺคโล นาม
วิชาตมาตฺตยาปิ อปฺปิโย อโหสิ อมฺนาไป,
อปฺปสฺสนนํ ปสาเทตฺถํ ปสฺสนนํ วา
ภิกขุโยโส มตฺตตาย ปสาทํ ชเนตฺถํ
อนุปฺปนฺนํ วา ลากํ อุปฺปาเทตฺถํ อุปฺปนฺนํ
วา ปน ลากํ ธิริ กาทฺถํ น สกฺโกติ.
อปฺปิจฺฉิ ปน อปฺปสฺสนนํ ปสาเทตฺถํ
ปสฺสนนํ ภิกขุโยโส มตฺตตาย ปสาทํ
ชเนตฺถํ อนุปฺปนฺนํ วา ลากํ อุปฺปาเทตฺถํ
อุปฺปนฺนํ วา ปน ธิริ กาทฺถํ สกฺโกตี”ติ
อาทินา นเยน ภิกขุณีนํ ตทฺนุจฺฉวิกิ

“อย่างไรหนอ พวกนางภิกษุณี จึงให้ชน
กระเทียมไปโดยไม่รู้จักประมาณ”.

พวกนางภิกษุณี ผู้มีความปรารถนาล้น
ได้ยื่นคำพูดของคนรักษาโร้นั้น ก็กล่าว
โทษแล้ว, แม้พวกภิกษุระดับคำของนาง
ภิกษุณีเหล่านั้น ก็กล่าวโทษอย่างนั้น
เหมือนกันแล. ครั้นกล่าวโทษแล้ว ได้
กราบทูลเรื่องนั้น แก่พระผู้มีพระภาค.

พระผู้มีพระภาค ทรงติเตียนอุลลนันทา
ภิกษุณี แล้วทรงแสดงธรรมที่เหมาะสมกับ
เรื่องนั้น แก่นางภิกษุณีทั้งหลาย โดยนัย
เป็นอาทิว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนชื่อว่า
บุคคลผู้มักมากย่อมไม่เป็นที่รัก ไม่เป็น
ที่ชบสใจ แม้ของมารดาผู้บังเกิดเกล้า,
ไม่สามารถจะทำบุคคลผู้ยังไม่เลื่อมใส
ให้เลื่อมใสได้ ไม่สามารถยังบุคคลผู้
เลื่อมใสแล้ว ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่ง ๆ
ขึ้นไป ไม่สามารถจะยังลามกที่ยังไม่เกิด
ให้เกิดขึ้นได้ หรือแม้แต่ลามกที่เกิดขึ้นแล้ว
ก็ไม่สามารถจะทำให้ยังยืนมั่นคงได้. ส่วน
บุคคลผู้มีความปรารถนาล้น ย่อม
สามารถทำบุคคลผู้ยังไม่เลื่อมใส ให้
เลื่อมใสได้ ทำบุคคลผู้เลื่อมใสแล้ว
ให้เกิดความเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป สามารถ
ยังลามกที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้นได้ หรือแม้
แต่ลามกที่เกิดขึ้นแล้ว ก็สามารถทำให้

ธมฺมํ กถेतฺวา “น ภิกฺขเว อุลลนฺนทา
อิทาเนว มหิจฺฉา, ปุพฺเพปิ มหิจฺฉาเยวา”ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุमतฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตโต อณฺตรสมฺมึ
พฺราหฺมณฺกุลํ นิพฺพตฺติ. ตสฺส วยฺปตฺตสฺส
สมานชาติกา กุลา ปชาปตี อหริสฺสุ.

ตสฺส นนฺทา นนฺทวตี สุนฺนทาติ ติสฺโส
ธิตโร อหฺสิ. ตาสฺ ปรกุลํ คตาสฺเยว
โพิสฺตโต กาลํ กตฺวา สุวณฺณหฺสโยนิยํ
นิพฺพตฺติ, ชาติสฺสรณานฺจสฺส อฺปฺปชฺชิ.

โส วยฺปตฺโต หุตฺวา สุวณฺณ-
ปตฺตสณฺณํ โสภคฺคปฺตฺติ มหนฺตํ
อตฺตภาวํ ทิสฺวา “กุโต นฺ ชโย
จวิตฺวา อหํ อธิฏฺปนฺโน”ติ อวชฺเชนฺโต
“มนุสฺสโลกโต”ติ ญตฺวา ปุณฺ “กถํ

ยังยึนฺนคฺงได้” แล้วได้ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่นาง
อุลลนันทาภิกษุณีเป็นผู้มักมาก แม้ใน
กาลก่อน เธอก็เป็นผู้มักมากเหมือนกัน”
แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตราบัสดังนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ อยู่ในพระนคร
พาราณสี พระโพิสฺตว์เกิดในตระกูล
พราหฺมณฺตระกูลใดตระกูลหนึ่ง. เมื่อ
พระโพิสฺตว์นั้นเจริญวัยพอสมควรแล้ว
มารดาบิดาได้นำหญิงภรรยาจากตระกูล
ที่มีชาติเสมอกันมาให้.

พระโพิสฺตว์นั้น มีลูกสาวอยู่ ๓ คน คือ
นางนันทา นางนันทวตี และนางสุนันทา.
เมื่อลูกสาวทั้ง ๓ ไปสู่ตระกูลสามี
เรียบร้อยแล้ว พระโพิสฺตว์ก็ทำกาลกิริยา
ไปบังเกิดในกำเนิดหงส์ทอง, และญาณ
ระลึกชาติได้ ก็เกิดขึ้นแก่หงส์ทองนั้น.

หงส์ทองนั้นเจริญวัยแล้วโดยลำดับ เห็น
อตฺตภาพอันใหญ่โต เพียบพร้อมด้วย
ความงามเป็นเลิศ ดาษไปด้วยขนทองคำ
แล้วรำพึงต่อไปว่า “เราจุติจากที่ไหนหนอ
แล จึงมาถือกำเนิดอยู่ในที่นี้” ก็ทราบว่

^๑ แต่งงานออกเรือนไป.

นุ ไช เม พราหมณี ๑ ธีตโร ๑
 ชีวนุตี"ติ อุปธาเรनुโต "ปเรสั ภาตี
 กตฺวา กิจฺเชน ชีวนุตี"ติ ฌตฺวา
 จินฺเตสิ "มยุหิ สรีเร โสวณฺณมยานิ
 ปตฺตานิ โกฎฺฆนฆฏฺฆนภฺขมานิ, อิตฺ
 ตาสั เอเกกั ปตฺตํ ทสฺสามิ, เตน
 เม ปชาปตี ๑ ธีตโร ๑ สุขั
 ชีวิสฺสนุตี"ติ.

โส ตตฺถ คนฺตฺวา ปิฏฺจิวฺสโกฏฺยั
 นิสฺสิยิ, พฺราหมณี ๑ ธีตโร ๑ โพิธิสฺตตํ
 ทิสฺวา "กุโต อาคโตสิ สามี"ติ
 ปุจฺฉิสฺสุ. "อหิ ตุมฺหากั ปิตา .กาลั
 กตฺวา สุวณฺณหิํสโยนิยั นิพฺพตฺโต
 ตุมฺเห ทฏฺจึ อาคโต, อิตฺ ปฏฺจาย
 ตุมฺหากั ปเรสั ภาตี กตฺวา ทฺกฺขชีวิกาย
 ชีวนกิจฺจํ นตฺถิ, อหิ โว เอเกกั ปตฺตํ
 ทสฺสามิ ตํ วิกฺกิณฺตีวา สุขฺเขน ชีวธา"ติ
 เอเกกั ปตฺตํ ทตฺวา อคฺมาสิ.

"มาจากมนุษยโลก" จึงใคร่ครวญอีกว่า
 "นางพราหมณีและธิดาของเรา กำลัง
 เป็นอยู่อย่างไรหนอแล" ก็รู้ว่า "รับจ้าง
 คนอื่นเขาเลี้ยงชีพอย่างผิดเคือง" จึงคิดว่า
 "ชนในสรีระของเรา ล้วนแล้วด้วยทอง
 ทั้งนั้น ควรจะแผ่และบู่ได้ เราจะให้ชน
 จากสรีระนี้ แก่แม่ลูกเหล่านั้น คนละ
 ๑ ชน ทั้งภรรยา และลูกสาวทั้ง ๓
 ของเรา ก็ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขด้วย
 ชนนั้น".

พญาหงส์ทองนั้นจึงบินไป ณ ที่นั้น แอบ
 เกาะที่หลังกรอบหน้าต่าง, นางพราหมณี
 และลูกสาวเห็นพระโพธิสัตว์แล้ว จึง
 ถามว่า "แน่ะนายท่านมาจากไหน".
 พญาหงส์ทองตอบว่า "เราเป็นบิดาของ
 พวกเจ้า สิ้นชีพแล้วไปเกิดในกำเนิด
 หงส์ทอง มาเพื่อเยี่ยมเยียนพวกเจ้า
 ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พวกเจ้าไม่จำเป็น
 ต้องทำการรับจ้างผู้อื่น แล้วเลี้ยงชีวิต
 โดยยากลำบาก เราจะให้ชนแก่พวกเจ้า
 คนละ ๑ ชน ขอให้พวกเจ้าขายชนทอง
 แล้ว เลี้ยงชีวิตโดยสบายเถิด" แล้วได้
 สลัดชนให้คนละ ๑ ชน แล้วบินไป.

^๑ ปิฏจิวส์-พจน. อาจารย์แปลว่า ระเบียบด้าน
 หลัง.

โส เอเตน นียาเมน อนุตรรนุตรา
อาคนุตวา เอเกกั ปตตัม เทติ,
พฺราหมณีนี ๑ ธีตโร ๑ อฑฺฐมา สุขิตา
อहेสิ.

อถกทิวสั สว พฺราหมณีนี ธีตโร
อามนุเตสิ “อมฺมา ตีรจฺฉานานัน นาม
จิตตัม ทุชฺชานัน, กทาจิ โว ปิตา อธิ
นาคจฺเจยฺย, กิ กสิสฺสาม, อิทานิสฺส
อาคตกาเล สพฺพานิ ปตฺตานิ ลฺลฺลจิตฺวา
คณฺหามา”ติ. ตา “เอวํ โน ปิตา
กิลมิสฺสตี”ติ น สมฺปฏฺิจฺฉิสฺสุ.

พฺราหมณีนี ปน มหิจฺฉตฺตาย ปุเนกทิวสั
สุวณฺณราชหีสฺสสุ อาคตกาเล “เอหิ
ตาว สามี”ติ วตฺวา ตํ อตฺตโน สนฺติกั
อุปคตัม อุโปหิ หตฺถเอหิ คเหตุวา
สพฺพปตฺตานิ ลฺลฺลจิตฺวา.

ตานิ ปน โพิสฺสิตฺตสฺส รุจฺฉิ วินา
พลกฺกาเรน คหิตตฺตา สพฺพานิ
พกปตฺตสทิสานิ อहेสิ.

โพิสฺสิตฺโต ปกฺเข ปสาเรตฺวา คนฺตุ
นาสกฺขิ. อถ นัน สว มหาจาภฺยิยา
ปกฺขิปิตฺวา ไปเสสิ. ตสฺส ปน อฏฺฐหนฺตานิ

พญาหงส์ทองนั้น มาสลดชนให้คนละ
๑ คน เป็นระยะ ๆ โดยทำนองนี้
นางพราหมณีและลูกสาวทั้งหลาย จึงได้
กลายเป็นคนมั่งคั่งมีความสุขสบาย.

ต่อมาวันหนึ่ง นางพราหมณีนั้น
ได้เรียกลูกสาวมาสั่งว่า “ดูกรรมแม่ทั้งหลาย
จิตของผู้ชื่อว่าสัตว์เดรัจฉาน รู้ได้ยาก,
บางครั้งบิดาของพวกเจ้า ไม่มาในที่นี้
พวกเราจะทำอย่างไรกัน ที่นี้พอเวลา
หงส์ทองนั้นมา พวกเราจะจับถอนขนไว้
ให้หมดสิ้น”. ลูกสาวเหล่านั้นจึงตอบว่า
“เมื่อทำอย่างนี้บิดาของพวกเราจะลำบาก”
แล้วไม่ยอมรับ(ทำตาม).

ฝ่ายนางพราหมณี เพราะเป็นคนมักมาก
ในเวลาพญาหงส์ทองมาถึงในวันรุ่งขึ้น
จึงกล่าวว่า “มานี้ก่อนเถิดนาย” แล้วเอา
มือทั้งสองรวบพญาหงส์ทองนั้น ที่เข้ามา
จับใกล้ ๆ ตนแล้วถอนขนทั้งหมด.

แต่ขนเหล่านั้นทั้งหมด ได้เป็นเหมือน
ขนนกยางธรรมดานั่นเอง เพราะเป็นขนที่
นางพราหมณีถอนเอาโดยพลการ โดย
ปราศจากความยินยอมของพระโพธิสัตว์.

พระโพธิสัตว์ ก็ไม่สามารถกางปีกบินไปได้.
ที่นั่นนางพราหมณีนั้น จึงจับพญาหงส์ทอง
นั้น ชั่งเลี้ยงไว้ในตุ่มใหญ่. ขนของพญา-

ปตฺตานิ เสตาติ สมฺปชฺชิสฺสุ. โส
สญฺชาตปฺกฺโข อูปฺปติตฺวา อตฺตโน
วสนฺนุจฺจานเมว คนฺตฺวา น ปฺน
อคมาสิ.

สตฺถา อิมํ อตีตํ อahrtitฺวา “น
ภิกฺขเว อุลฺลนฺนฺทา อิทาเนว มหิจฺฉา,
ปฺพเพปิ มหิจฺฉาเยว, มหิจฺฉตาย จ
ปฺน สฺวณฺณมฺหา ปรีหีนา. อิทานิ
อตฺตโน มหิจฺฉตายเอว ลฺลนฺนฺทาปิ
ปรีหายิสฺสติ, ตสฺมา อิตฺโต ปฏฺจาย
ลฺลนฺนํ ขาทิตฺตํ น ลภิสฺสติ. ยถา
จ อุลฺลนฺนฺทา, เอวํ ตํ นิสฺสาย
เสสภิกฺขุณิโยปิ. ตสฺมา พหุํ ลภิตฺวาปิ
ปฺมาณเมว ชานิตพฺพํ, อปฺปิ ลภิตฺวา
ปฺน ยถาลทฺเธเนว สนฺโตโส กาทพฺโพ,
อตุตฺตริ น ปฏฺเจตพฺพนฺ”ติ วตฺวา อิมํ
คาถมาห :

๑๓๖. “ยํ ลทฺถํ เตน ตฺถุจพฺพํ
อติโลโก หิ ปาปโก

หงส์ทอง ที่เกิดขึ้นใหม่นั้น กลายเป็น
สีขาวโพลนไปทั้งตัว. พระโพธิสัตว์เมื่อ
ขนงอกขึ้นพร้อมแล้ว จึงบินไปยังที่อยู่
ของตนตามเดิม ไม่ยอมกลับมาอีก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำอดีตนิทาน
มา(ตรัส)แล้ว จึงตรัสว่า “ดูภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่นางภิกษุณีอุลลันนทาเป็นคนมักมาก
แม้ในกาลก่อน เธอก็เป็นผู้มักมากแล้ว
เหมือนกัน ก็แลเพราะเป็นผู้มักมาก
จึงเสื่อมแล้วจากชนทอง. บัดนี้ เพราะ
ความที่ตนเองเป็นคนมักมากนั่นเอง นาง
ก็จะเสื่อมแม้จากกระเทียมอีก, เพราะ
ฉะนั้น ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป นางจะไม่ได้
บริโภคกระเทียมอีก. อนึ่ง นางอุลล-
ันนทาไม่ได้บริโภคฉันใด แม้เหล่าภิกษุณี
ที่เหลือทั้งหลาย อาศัยนางภิกษุณี
อุลลันนทานั้น ก็จะไม่บริโภคกระเทียม
ฉันนั้นนั่นแล. เพราะเหตุนี้้น ธรรมดา
บุคคลแม้ได้ของมา มาก ก็พึงรู้ประมาณ
ที่เดียว, แต่ถ้าได้น้อย ก็ควรทำความ
สันโดษด้วยวัตถุ ตามที่ได้แล้วนั้นแล,
ไม่ควรปรารถนาให้ยิ่งขึ้นไป กว่านั้น”
แล้วได้ตรัสพระคาถานี้ว่า :

๑๓๖. “บุคคลได้สิ่งใด ควรยินดีด้วยสิ่งนั้น
เพราะความโลภมาก เป็นความชั่ว

หีสราชิ คเหตุวาน
 สุวณฺณา ปรีหายตี"ติ.

ตตฺถ ตฺถุจพฺพนฺติ ตฺลิตพฺพิ.

อิทํ ปน วตฺวา สตฺถา
 อเนกปริยาเยน ครหิตฺวา "ยา ปน
 ภิกฺขุณี ลลฺลํ ชาเทยฺย, ปาจิตฺตียนํ"ติ
 ลิกฺขาปทํ ปณฺญาเปตฺวา ชาตกั
 สโมธานลฺลํ "ตทา พุราหมณิ อัย
 อุลลนฺนทา อโหสิ, ติสฺโส ฐิตโร อิทานิ
 ติสฺโสเยว ภคินิโย, สุวณฺณหีสราชา
 ปน อหเมวา"ติ.

สุวณฺณหีสชาตกวนฺณนา จญฺจา.

นางพราหมณีจับพญาหงส์ไว้ จึง
 เสื่อมจากทอง".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พึงยินดี
 ความว่า พึงพอใจ.

ก็พระศาสดา ครั้นตรัสคาถา
 นี้แล้ว ทรงติเตียนโดยอเนกปริยาย ทรง
 บัญญัติลิกขาบทว่า "อนึ่ง ภิกษุณีใด
 พึงฉันกระเทียม ภิกษุณีนั้นพึงต้องอาบัติ
 ปาจิตตีย์" แล้วทรงประชุมชาดก แล้ว
 ตรัสว่า "นางพราหมณีในกาลนั้น ได้กลับ
 ชาติมาเป็นนางอุลลันนทานี้, ในกาล
 บัดนี้ ธิดาทั้ง ๓ คน ได้กลับชาติมาเป็น
 พี่น้องสาว ทั้ง ๓ คน ในบัดนี้เช่นกัน,
 ส่วนพญาหงส์ทอง ได้กลับชาติมาเป็นเรา
 ตถาคตเองแล".

พรรณนาสุวรรณหังสชาดก ที่ ๖ จบ.